

**JURA NOVIT CURIA -PERIAATE VÄLIMIESMENETTELYLAIN
MUKAISISSA VÄLIMIESMENETTELYISSÄ**

Anniina Mäkikyrö 507202

Pro Gradu -tutkielma

Prosessioikeuden Eurooppalaistuminen

Oikeustieteellinen tiedekunta

Turun yliopisto

28. helmikuuta 2019

Tiivistelmä

Turun Yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, Prosessioikeuden Eurooppalaistuminen
Anniina Mäkiyrö: Jura novit curia -periaate välimiesmenettelylain mukaisissa
välimiesmenettelyissä

Pro Gradu -tutkielma, 79 s.

Helmikuu 2019

Turun yliopiston laaturjärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma käsittelee jura novit curia -periaatteen eli tuomioistuin tuntee lain -periaatteen soveltuvuutta välimiesmenettelylain mukaisiin välimiesmenettelyihin ja sen soveltamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimusmateriaali koostuu paitsi suomalaisista, myös kansainvälisistä, erityisesti ruotsalaisista ja sveitsiläisistä, oikeuslähteistä. Tutkielmassa tarkastellaan soveltamisen mahdollisuuteen vaikuttavia eri elementtejä ja tekijöitä kahdessa kontekstissa: kotimaisessa välimiesmenettelyssä ja kansainvälisessä välimiesmenettelyssä. Tutkimusmetodi on oikeusdogmaattinen, mutta oikeusvertailevaa otetta on hyödynnetty.

Jura novit curia -periaatteen, eli tuomioistuin tuntee lain -periaatteen, soveltaminen tuomioistuinmenettelyssä on säännelty oikeudenkäymiskaassa. Sen vuoksi tuomarin ja asianosaisten välinen roolijako on tuomioistuinmenettelyssä selkeä. Asianosaisten tehtävä on määrittää tapauksen tosiseikat ja todisteet eli määrittää se asiapiiri, jota tuomioistuin arvioi, sekä esittää vaatimuksensa. Tuomioistuimella puolestaan on valta ja velvollisuus määrittää viran puolesta mitkä oikeussäännöt soveltuvat käsillä olevaan kysymykseen määrittelyssä asiapiirissä. Välimiesmenettelyssä asianosaisten ja välimiesten roolit eivät sen sijaan ole yhtä selkeät kuin tuomioistuinmenettelyssä. Välimiesmenettelylaissa ei ole säännelty sitä, kuka määrittää sovellettavat oikeussäännöt, minkä johdosta jura novit curia -periaatteen asema osana välimiesmenettelyä on epäselvä.

Välitystuomio voidaan kumota välimiesmenettelylain 41 §:n mukaisesti. Kumoaminen on mahdollista esimerkiksi silloin, kun välimiehet ovat menneet toimivaltaansa ulommaksi tai eivät ole varanneet asianosaisille tarpeellista tilaisuutta asiansa ajamiseen. Välitystuomio voidaan todeta tuomioistuimen viran puolesta myös mitättömäksi välimiesmenettelylain 40 §:n mukaisesti. Välimiesmenettelyn omalaatuisen luonteen johdosta ja välitystuomion pysyvyyden varmistamiseksi on tärkeää määrittää menettelyssä sovellettavat säännöt ja periaatteet, jotta turhilta kumoamiskanteilta ja mitätöinneiltä vältyttäisiin.

Tutkielmassa tarkastellaan jura novit curia -periaatteen soveltamisen edellytyksiä, sen soveltamiseen vaikuttavia tekijöitä sekä soveltamisalan nykytilaa oikeuskäytännön valossa. Tutkielman lopussa esitetään kootusti jura novit curia -periaatteen nykytila välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä.

Avainsanat: jura novit curia – ex officio – välimiesmenettely – välimiesmenettelylaki –
KKO 2008:77

Sisällys

Tiivistelmä.....	II
Sisällys	III
Lähteet.....	IV
Lyhenteet.....	VIII
1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus.....	2
1.3 Metodit ja lähteet	4
1.4 Rakenne.....	5
2 Jura novit curia -periaatteen tausta.....	6
2.1 Jura novit curia -periaatteen historiallinen tausta	6
2.2 Jura novit curia -periaatteen sisältö.....	7
2.3 Jura novit curia -periaatteen säädöspohja Suomessa.....	8
2.3.1 Jura novit curia -periaate oikeudenkäymiskaaren mukaan.....	8
2.3.2 Oikeudenkäymiskaaren merkitys välimiesmenettelyssä	9
2.4 Jura novit curia -periaate Ruotsin ja Sveitsin tuomioistuinmenettelyissä	10
3 Voidaanko jura novit curia -periaatetta ylipäätään soveltaa välimiesmenettelyyn sääntelyn puolesta	12
3.1 Kotimainen välimiesmenettely.....	13
3.2 Kansainvälinen välimiesmenettely	19
4 Soveltamiseen vaikuttavat tekijät.....	28
4.1 Asianosaisten välinen sopimus.....	29
4.2 Sovellettavan lain vaikutus.....	33
4.3 Välimiesmenettelylaissa asetetut pakottavat oikeusturvan vaatimukset ja jura novit curia -periaate.....	37
4.3.1 Kontradiktorinen periaate	37
4.3.2 Välimiesten prosessijohto	42
4.3.3 Väittämistaakka ja vaatimistaakka.....	50
4.3.4 Yllätyselementin arviointia	54
5 Periaatteen soveltamiselle asetettujen rajojen ylittämisen seuraukset	62
5.1 Yleisesti.....	62
5.2 Oikeuskäytäntö Suomessa	63
5.2.1 Hovioikeuksista.....	63
5.2.2 Paljon puhuttava ratkaisu KKO 2008:77	67
5.3 Oikeuskäytäntö Ruotsissa ja Sveitsissä.....	75
6 Tutkimustulokset.....	77

Lähteet

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria - yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva 1989.

Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki 2011.

Blackaby, Nigel – Partasides, Constatntine – Hunter, Martin – Redfern, Alan: Redfern and Hunter on International Arbitration. 5th Edition. Oxford University Press 2009.

Cordero-Moss, Giuditta: Is the Arbitral Tribunal Bound by the Parties' Factual and Legal Pleadings?, Stockholm International Arbitration Review 2006:3.

Cordero-Moss, Giuditta: Non-national Sources in International Commercial Arbitration and the Hidden Influence by National Traditions. Teoksessa Arbitration, Scandinavian Studies in Law Volume 63, s. 23-43. Tukholma 2017.

Danielsson, Christer: Applicable Law. Teoksessa International Arbitration in Sweden. A Practitioner's Guide. Toim. Franke, Ulf – Magnusson, Annettel – Ragnwaldh, Jakob – Wallin, Martin. Kluwer Law International 2013.

Dimolitsa, Antonias: The equivocal power of the arbitrators to introduce ex officio new issues of law', ASA Bulletin, (© Association Suisse de l'Arbitrage; Kluwer Law International 2009, Volume 27 Issue 3) s. 426-440.

Ehrström, Tom: Teoksessa Arbitration in Finland s. 133-144, toim. Ehrström, Tom - Timonen, Tuuli - Turunen, Santtu. Helsinki 2017.

Giovannini, Teresa: International Arbitration and Jura Novit Curia - Towards Harmonization', in Miguel Angel Fernandez-Ballester and David Arias (eds), Liber Amicorum Bernardo Cremades, (© Wolters Kluwer España; La Ley 2010) s. 495 - 509.

Havansi, Erkki: Välimiesmenettely. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Neljäs, uudistettu painos. Helsinki 2012, s. 1277–1333.

Hemmo, Mika: Välimiesmenettely tuomioistuinkäytännössä. Lakimies 2008/7–8. s. 1058–1076.

Heuman, Lars: Skiljemannarätt. Norstedts Juridik. Stockholm 1999.

Heuman, Lars: Arbitration Law of Sweden: Practice and Procedure. New York 2003.

Hobér, Kaj: International Commercial Arbitration in Sweden. Oxford University Press 2011.

Husa, Jaakko: Oikeusvertailu. Viro 2013.

- Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot – Oikeudenkäynti I. Kolmas uudistettu painos. Helsinki 2016.
- Kaufmann-Kohler, Gabrielle: The Governing Law: Fact or Law? - A Transnational Rule on Establishing its Contents. Teoksessa Best Practice in International Arbitration, ASA Special Series No. 26. Basel 2006. s. 79-85.
- Kaufmann-Kohler, Gabrielle – Rigozzi, Antonio: International Arbitration - Law and Practice in Switzerland. Oxford 2015.
- Kleineman, Jan: Principen jura novit curia – särskilt i skiljeförfaranden. Teoksessa Vänbok till Bertil Södermark. Tukholma 2009. s. 93-124.
- Knuts, Gisela: Jura Novit Curia and the Right to Be Heard – an Analysis on Recent Case Law. Arbitration International 2012, Volume 28, Issue 4, s. 669–688.
- Koulu, Risto: Välimieslainkäytön oikeudellinen kontrolli. Helsinki 2007.
- Koulu, Risto ja Turunen, Santtu: Välimieslainkäyttö. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Hitanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. Viides, uudistettu painos- Helsinki 2017, s. 1298-1334.
- Kurkela, Matti S.: Välimiesmenettelylaki. Helsinki 1996.
- Kurkela, Matti S.: ‘Jura Novit Curia’ and the Burden of Education in International Arbitration – A Nordic Perspective, ASA Bulletin, (© Association Suisse de l'Arbitrage; Kluwer Law International 2003, Volume 21 Issue 3) s. 486 - 500.
- Laukkanen, Sakari: Tuomarin rooli. Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Helsinki 1995.
- Lindskog, Stefan: Skiljeförfarande, En kommentar. Tukholma 2005.
- Lindskog, Stefan: Skiljeförfarande, En kommentar. Tukholma 2012.
- Madsen, Finn: Om principen jura novit curia vid skiljeförfarande. Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet 2010-11 nr 2, s. 485–503.
- Madsen, Finn: Concerning the Principle of jura novit curia in Arbitration from a Swedish Perspective. Teoksessa Arbitration, Scandinavian Studies in Law Volume 63, s. 195-218. Tukholma 2017.
- Möller, Gustaf: Välimiesmenettelyn perusteet. Helsinki 1997.
- Möller, Gustaf: Menettelystä välimiesoikeudessa, s. 339–354. Teoksessa Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta, toim. Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi. Helsinki 2007.

- Ovaska, Risto: Välimiesmenettely: kansallinen ja kansainvälinen riidanratkaisukeino. Helsinki 2007.
- Pereyó, José: A Bridge too Far. Revista Brasileira de Arbitragem, (© Comitê Brasileiro de Arbitragem CBAr & IOB; Comitê Brasileiro de Arbitragem CBAr & IOB 2012, Volume IX Issue 36) pp. 90 - 119.
- Puhakka, Pekka: Tuomioharkinnasta välimiesmenettelyssä. Defensor Legis 2017/4 s. 586-595, Asiantuntija-artikkeli.
- Saarikivi, Aapo: Arbitral proceedings. Teoksessa Arbitration in Finland s. 63-88, toim. Ehrström, Tom - Timonen, Tuuli - Turunen, Santtu. Helsinki 2017.
- Tirkkonen, Tauno: Välimiesmenettely. Prosessioikeudellinen tutkimus. Vammala 1943.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus II. 2. uusittu painos. Porvoo 1977.
- Virolainen, Jyrki: Materiaalinen prosessinjohto. Helsinki 1988.
- Virolainen, Jyrki: Väittämistaakan keventäminen välimiesmenettelyssä ei ole perusteltua - Ratkaisun KKO 2008:77 kriittistä tarkastelua. Teoksessa Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä - Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta. Toimituskunta Heidi Lindfors, Emilia Korkea-aho ja Santtu Turunen. Helsinki 2009.
- Virolainen, Jyrki: Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrkki: Prosessioikeus. Neljäs, uudistettu painos. Helsinki 2012, s. 119–234.
- Von Segesser, Georg: Arbitration in Switzerland: Non-Swiss Parties Should Be Aware of the Arbitrator's Powers under the Swiss Principle of Jura Novit Curia. Kluwer Arbitration Blog. September 15, 2015. <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2015/09/15/arbitration-in-switzerland-non-swiss-parties-should-be-aware-of-the-arbitrators-powers-under-the-swiss-principle-of-jura-novit-curia/>. Tulostettu 10.10.2018.
- Vuorenpää, Mikko: Vaatimis- ja väittämistaakasta erään oikeustapauksen valossa. Oikeustieto 2011/1, s. 13-16.
- Waincymer, Jeff: International Arbitration and the Duty to Know the Law. Journal of International Arbitration 2011, Volume 28 Issue 3, s. 201–242.
- Waincymer, Jeff: Procedure and Evidence in International Arbitration. Kluwer Law International 2012.
- Wallin, Martin: Observations to Svea Court of Appeal, Case No T 8090-99. Stockholm Arbitration Report 2003:1, s. 251-272.

Waselius, Jan – Jussila, Tanja: Does the Adversarial Principle Prevail in Arbitration? – An Analysis of Case KKO 2008:77. JFT 4–5/2011, s. 712–731.

Virallislähteet

Suomi

HE 202/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi välimiesmenettelystä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Ruotsi

Delbetänkande av Skiljedomsutredningen SOU 1994:81. Ny lag om skiljeförfarande.

Regeringens proposition 1998/99:35. Ny lag om skiljeförfarande.

Oikeustapaukset

Suomi

KKO 1990:148

KKO 2006:54

KKO 2008:77

KKO 2009:10

KKO 2018:48

Ruotsi

Svea Hovrätt, nro T 8090-99, 18.5.2000, Gustafson v. Länsförsäkringar.

Svea Hovrätt, nro T 745-06, 28.11.2008, Republic of Moldova v. Agurdino-Chimia JSC ja Agurdino-Invest Ltd.

Sveitsi

Sveitsin korkein oikeus, 19.4.1994, Westland Helicopters Limited v. The Arab British Helicopter Company (ABH) and Arbitral Tribunal, ATF 120 II 172, cons. 3a.

Sveitsin korkein oikeus, 19.12.2001, N.V. Belgische Scheepvaartmaatschappij-Compagnie Maritime Belge v. N.V. Distrigas, ATF 4P.114/2001.

Sveitsin korkein oikeus, 9.2.2009, Urquijo Goitia v. Liedson Da Silva Muniz, ATF 4A_400/2008.

Sveitsin Korkein oikeus, 3.8.2010, X. SA v. Y.SA, ATF 4A_254/2010.

Ranska

Cour d'Appel de Paris, 25.11.1997, Société VRV v. Pharmachim, Rev Arb, 684 ff, 687 (1998).

Lyhenteet

CPC	Swiss Civil Procedure Code (19.12.2008, RO 2010 1739, RS 272.)
HE	Hallituksen esitys
HHO	Helsingin hovioikeus
KKO	Suomen Korkein oikeus
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228)
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
PILA	Swiss Private International Law Act (18.12.1987, RO 1988 1776, RS 291.)
PL	Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SFS	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
VML	Laki välimiesmenettelystä (23.10.1992/967)

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Välimiesmenettely toimii vaihtoehtoisena riidanratkaisukeinona yleiselle tuomioistuimelle. Riidan asianosaiset voivat päättää, että heidän välinen riita ratkaistaan yksityisesti heidän valitseman välimiehen tai valitsemien välimiesten avulla. Valtiovalta tunnustaa välimiestuomioistuimen antaman välitystuomion oikeudellisesti sitovaksi ratkaisuksi, johon ei voi hakea muutosta.¹

Välitystuomio voidaan kuitenkin kumota lain välimiesmenettelystä (VML, 23.10.1992/967) 41 §:n mukaisesti. Kumoaaminen on mahdollista esimerkiksi silloin, kun välimiehet ovat menneet toimivaltaansa ulommaksi tai eivät ole varanneet asianosaisille tarpeellista tilaisuutta asiansa ajamiseen. Välitystuomio voidaan todeta tuomioistuimen viran puolesta myös mitättömäksi välimiesmenettelylain 40 §:n mukaisesti.

Välimiesmenettelyn omalaatuisen luonteen johdosta ja välitystuomion pysyvyyden varmistamiseksi on tärkeää määrittää menettelyssä sovellettavat säännöt ja periaatteet, jotta turhilta kumoamiskanteilta ja mitätöinneiltä vältyttäisiin.

Tuomioistuinmenettelyssä asianosaisten ja tuomarin rooli on määritelty selkeästi laissa ja jura novit curia -periaate, eli tuomioistuin tuntee lain -periaate, osaltaan määrittää tätä jakoa. Asianosaisten tehtävä on määrittää tapauksen konkreettiset tosiseikat ja todisteet eli määrittää se asiapiiri, jota tuomioistuin arvioi, sekä esittää vaatimuksensa. Näitä kutsutaan väittämis- ja vaatimistaakoiksi. Tuomioistuimella puolestaan on valta ja velvollisuus määrittää viran puolesta, mitkä oikeussäännöt soveltuvat käsillä olevaan kysymykseen määritellyssä asiapiirissä. Välimiesmenettelyssä asianosaisten ja välimiesten roolit eivät sen sijaan ole yhtä selkeät kuin tuomioistuinmenettelyssä. Välimiesmenettelylaissa ei ole säännelty sitä, kuka määrittää sovellettavat oikeussäännöt.

¹ Ovaska 2007, s. 25.

Tuomioistuinmenettelyssä tuomari soveltaa siis viran puolesta tapaukseen soveltuvia oikeussääntöjä, vaikka asianosaiset eivät niihin olisi vedonneet. Koska välimiesmenettelyssä vastaavaa roolia ei ole säännelty välimiehille, syntyy kysymys – voiko välimiesoikeus siitä huolimatta soveltaa jura novit curia -periaatetta välimiesmenettelyssä? Aihetta on käsitelty jonkin verran Suomessa ja runsaasti kansainvälisesti. Yksiselitteistä konsensusta asiassa ei ole saavutettu ja siten vaatii lisätutkimusta.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin siis jura novit curia -periaatteen soveltumista välimiesmenettelylain mukaisiin välimiesmenettelyihin. Tarkastelen soveltamisen mahdollisuuden vaikuttavia eri elementtejä ja tekijöitä kahdessa kontekstissa: kotimaisessa välimiesmenettelyssä ja kansainvälisessä välimiesmenettelyssä.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus

Tutkimukseni tavoitteena on jäsentää vallitsevaa oikeudellista tilaa jura novit curia -periaatteen soveltumisesta välimiesmenettelylain mukaisiin välimiesmenettelyihin ja selventää sen soveltamiseen vaikuttavia elementtejä. Tutkimuksessani lähestyn tutkimuskysymystä jaottelamalla välimiesmenettelylain mukaiset menettelyt kotimaisiin välimiesmenettelyihin, joilla tarkoitan menettelyjä, jossa kaikki osapuolet niin asianosaiset kuin välimiehetkin ovat suomalaisia ja kansainvälisiin välimiesmenettelyihin, jolla tarkoitan menettelyjä, jossa yksi tai useampi osapuoli eli asianosainen tai välimies ei ole suomalainen. Tarkastelen myös välimiesmenettelyjä yleisesti sikäli, kun jaottelu kotimaisiin ja kansainvälisiin välimiesmenettelyihin ei näkemykseni mukaan ole tutkielman kannalta tarkoituksenmukaista.

Perustelen lähestymistapaani Ruotsin välimiesmenettelylain (SFS, 1999:116) esitöihin otetulla jaolla, jossa jura novit curia -periaatteen katsotaan olevan voimassa välimiesmenettelyssä ruotsalaisten välillä, mutta periaatteen voimassaoloon suhtaudutaan pidättäytyvämmiin kansainvälisissä menettelyissä. Tämän lisäksi lähestymistapaani tukee aiheesta käyty keskustelu niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin oikeuskirjallisuudessa.

Käytän myös muutoinkin runsaasti ruotsalaisia oikeuslähteitä tutkimuksessani, sillä Ruotsissa aihetta on käsitelty enemmän kuin Suomessa ja samankaltaisten oikeuskulttuurien ansiosta Ruotsin oikeuslähteillä on painoarvoa myös arvioitaessa jura novit curia -periaatetta Suomessa.

Toisena ulkomaalaisena vertailu- ja arviointikohteena painotan Sveitsiä, sillä Sveitsi on tunnettu vahvasta välimiesmenettelykulttuurista ja myös jura novit curia -periaatetta välimiesmenettelyissä on käsitelty runsaasti sveitsiläisissä tuomioistuimissa ja oikeusoppineiden keskuudessa. Sveitsin valitsemista vertailukohteeksi tukee myös se, että Sveitsin oikeusjärjestelmä on hyvä esimerkki eurooppalaisesta oikeusjärjestelmästä, mutta se ei kuitenkaan kuulu Euroopan unioniin. Jura novit curia -periaatteen asema osana välimiesmenettelyä on Sveitsissä myös erityisen vahva ja sen vuoksi mielenkiintoinen.

Pyrin siis hahmottamaan jura novit curia -periaatteen soveltumista välimiesmenettelylain mukaisiin välimiesmenettelyihin hyödyntäen paitsi suomalaisia, myös ruotsalaisia ja sveitsiläisiä oikeuslähteitä.

Common law -maissa sen sijaan jura novit curia -periaatteen asema on hiukan erilainen, eikä se ole esimerkiksi Englannissa lakisidonnainen. Tuomarin rooli perustuukin common law -maissa ennen kaikkea sen arvioimiseen, kumpi asianosaisista on enemmän oikeassa kuin dogmaattisen oikeuden hakemiseen.² Periaatetta sovelletaan kuitenkin yleisesti myös common law -maiden yleisissä tuomioistuimissa.³ Tuomioistuin ei kuitenkaan tutki oikeussääntöjä asianosaisten väitteitä pidemmälle.⁴ Common law -maat rajaavat kuitenkin tutkimukseni ulkopuolelle, jotta tutkimuksen laajuus pysyy pro gradu -tutkielman rajoissa.

Jura novit curia -periaatteen asemaan välimiesmenettelyssä ei ole otettu kantaa laajemmassa käytössä olevissa institutionaalisissa säännöissä, joten jätän myös välimiesmenettelysääntöjen tarkemman käsittelyn tutkimuksen ulkopuolelle.

² Knuts 2012, s. 672; Laukkanen 1995, s. 264.

³ Laukkanen 1995, s. 264.

⁴ Knuts 2012, s. 672.

1.3 Metodit ja lähteet

Metodini on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Oikeusdogmaattisen tutkimuksen tavoite on systematisoida ja analysoida voimassaolevaa oikeutta.⁵ Hyödynnän tutkimuksessa myös oikeusvertailevaa otetta hakemalla tukea argumentaatiooni muiden maiden, erityisesti Ruotsin ja Sveitsin, oikeuskirjallisuudesta, laeista ja oikeuskäytännöstä. Varsinaisen oikeusvertailevan tutkimuksen tavoite on yksinkertaistetusti sanottuna vertailla eri oikeuskulttuurien eroja ja löytää yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia niiden välillä.⁶ Tässä tutkimuksessa oikeusvertailu toimii kuitenkin vain lähinnä apuvälineenä suomalaisen oikeuden analysoinnissa.

Tutkimukseni lähteinä on kotimaista ja ulkomaista oikeuskirjallisuutta, lakeja, tuomioita ja virallislähteitä. Erityisesti välimiesmenettelylaki ja sen esityöt ovat korostuneessa roolissa tutkimuksessani tutkimukseni rajauksesta välimiesmenettelylain mukaisiin menettelyihin johtuen. Myös suomalainen oikeuskirjallisuus, Korkeimman oikeuden muutamien aiheiden kannalta merkitykselliset ratkaisut sekä hovioikeuden kannanotot aiheeseen liittyen saavat tutkimuksessani paljon painoarvoa.

Välimiesmenettelylain ja sen esitöiden lisäksi käsittelen myös muita lakeja, joista aiheeseen merkittävimpana oikeudenkäymiskaari (OK, 1.1.1734/4) ja sen esityöt. Sillä vaikka oikeudenkäymiskaari ei suoraan sovellu välimiesmenettelyyn, tuomioistuinmenettelyssä sovellettavien säännösten ja periaatteiden analoginen soveltaminen välimiesmenettelyssä on osa suomalaista välimiesmenettelyä.⁷ Kuitenkaan kaikki säännöt ja periaatteet eivät ole suoraan analogisesti sovellettavissa, minkä vuoksi jura novit curia -periaatteen tutkiminen välimiesmenettely konseptissa on mielekästä ja tarpeellista.

Välitystuomioita itsessään ei ole käytetty lähteinä tässä tutkimuksessa, sillä välitystuomiot ovat lähtökohtaisesti salassa pidettäviä. Välitystuomioilla ei myöskään ole vastaavaa painoarvoa lainkäytön kannalta kuin Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksillä tai hovioikeuden ratkaisuilla. Aarnion oikeuslähdeopin mukaisesti

⁵ Aarnio 1989, s. 48.

⁶ Husa 2013, s. 25-.

⁷ Möller 1997, s. 52, 59.

oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin, heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin, sallittuihin oikeuslähteisiin ja kiellettyihin oikeuslähteisiin. Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset kuuluvat heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Niiden syrjäyttämistä ei aiheudu sanktiota, toisin kuin pelkistetysti katsoen vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden, kuten lain, sivuuttamisesta. Ne elävät siis uusien ratkaisuiden myötä, mutta niillä on paljon painoarvoa oikeudellisessa tutkimuksessa ja lainkäytössä.⁸ Korkeimman oikeuden linjauksilla on siis huomattava merkitys laintulkinnassa.

Hyödynnän lähteinä myös runsaasti ulkomaalaista oikeuskirjallisuutta ja ulkomaisten tuomioistuinten ratkaisuja. Olen painottanut ulkomaalaisten lähteiden osalta tutkimukseni ruotsalaisiin ja sveitsiläisiin lähteisiin, sillä kuten aikaisemmin totesin *Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus* -alaluvussa soveltuvat Ruotsi ja Sveitsi mielestäni hyviksi vertailukohteiksi arvioitaessa välimiesmenettelyssä sovellettavia periaatteita ja niiden soveltamisen rajoja, niin myös jura novit curia -periaatteen soveltumista välimiesmenettelyyn ja sen soveltamisen rajoja. Välimiesmenettelyn hyvin kansainvälisen luonteen vuoksi aiheen tutkiminen ja jura novit curia -periaatteen aseman hahmottaminen myös vaatii kansainvälistä vertailua.

1.4 Rakenne

Aluksi avaan jura novit curia -periaatteen sisältöä ja sen taustaa sekä asemaa yleisissä tuomioistuimissa. Seuraavaksi tarkastelen jura novit curia -periaatteen soveltumista niin kotimaiseen kuin kansainväliseenkin välimiesmenettelyyn, jonka jälkeen käsittelen syvemmin periaatteen käyttöalaa ja sen rajoja – sen soveltamiseen vaikuttavia elementtejä. Arvioin välimiesten ja asianosaisten roolijaon, sovellettavan lain ja oikeusturvan asettamien vaatimusten vaikutuksia jura novit curia -periaatteen soveltamiseen välimiesmenettelyssä ja pohdin eri tekijöiden painoarvoa välimiesmenettelyssä. Pyrin siis määrittämään jura novit curia -periaatteen soveltamiseen vaikuttavien elementtien roolit arvioitaessa periaatteen soveltumista välimiesmenettelyyn.

⁸ Aarnio 2011, s. 68-69.

Käytyäni läpi jura novit curia -periaatteen soveltamiseen vaikuttavia tekijöitä, arvioin oikeustapauksia hyödyntäen periaatteen soveltamiseen vaikuttavien tekijöiden asettamien rajojen ylittämisen seurauksia ja sitä, missä periaatteen soveltamisen raja tällä hetkellä on.

Lähes kaikissa tutkimukseni osioissa käsittelen Suomen rinnalla erityisesti Ruotsin ja Sveitsin välimiesmenettelyä ja suhtautumista jura novit curia -periaatteeseen osana sitä. Käsittelen ja arvioin näissä maissa esitettyjä kannanottoja ja linjauksia niin oikeustieteilijöiden kuin lainsäädännön ja oikeuskäytännön suunnilta. Pyrin hakemaan tukea periaatteen soveltumisen välimiesmenettelylain mukaiseen välimiesmenettelyyn arvioimiseen ja sitä kautta uusia näkökulmia ja tukea Suomessa esitetyille argumenteille.

Lopuksi esittelen tutkimustulokseni jura novit curia -periaatteen asemasta suomalaisessa välimiesmenettelyssä.

2 Jura novit curia -periaatteen tausta

Tässä osiossa esittelen ensin jura novit curia -periaatteen historiaa, jonka jälkeen määrittelen jura novit curia -periaatteen sisällön ja esittelen periaatteen säädöspohjan, joka löytyy yleisestä prosessilaista eli oikeudenkäymiskaaresta. Tarkastelen myös yleisen prosessilain merkitystä välimiesmenettelyssä. Lisäksi esittelen jura novit curia -periaatteen sisällön ja säädöspohjan Ruotsissa ja Sveitsissä.

2.1 Jura novit curia -periaatteen historiallinen tausta

Historiallisesti tarkastellen ei ole mahdollista määrittää, koska jura novit curia -periaate on omaksuttu osaksi Ruotsin, ja sitä myöten Suomen, lakia. On esitetty, että periaatteen juuret juontavat keskiaikaisesta inkvisitorisesta menettelystä ja se näkyy selvästi Olaus Petrin tuomarin sääntöjä koskevasta työstä vuodelta 1540. Tuomarin säännöt pohjautuvat ajatukselle, jonka mukaan tuomarin rooli on Jumalan hänelle antama ja

tuomarin tehtävä on soveltaa lakia. Tuomarin säännöt saatettiin voimaan osana vuoden 1734 lakia.⁹

Myöhemmin *jura novit curia* -periaate juontaa muun muassa lainsäätäjälle annetusta normatiivisesta tehtävästä, halusta muodostaa ennakkotapauksia ja tavoitteesta saavuttaa yhtenäinen linja lain soveltamisessa oikeusvarmuuden saavuttamiseksi. Asianosaisille on myös haluttu varmistaa oikeus lainmukaiseen tuomioon, vaikka asianosainen ei olisi ymmärtänyt lakia ja siten jättänyt vetoamatta soveltuvaan oikeussääntöön.¹⁰ Sama ajatus on säilynyt periaatteen taustalla tähän päivään saakka.

2.2 *Jura novit curia* -periaatteen sisältö

Jura novit curia -periaate eli tuomioistuin tuntee lain -periaate liittyy oikeustapaohjeisiin. Periaate tarkoittaa tuomioistuimen velvollisuutta tuntea tapauksen ratkaisemiseksi relevantit oikeussäännöt ja soveltaa niitä tapaukseen viran puolesta.¹¹ Alkuperäiseltä merkitykseltään *jura novit curia* -periaate on todistuksellinen maksimi. Asianosaisilla ei ole väittämistäakka konkreettisten tosiseikkojen juridisen arvioimisen suhteen eikä asianosaisten tehtävänä ole oikeuskysymysten todistaminen.¹²

Jura novit curia -periaate on määritelty Ruotsissa vastaavasti kuin Suomessa. Myös Ruotsissa tuomioistuin tuntee lain viran puolesta, eikä ole sidottu asianosaisten esittämiin oikeudellisiin argumentteihin.¹³ Samoin Sveitsissä *jura novit curia* -periaatteella on sama sisältö kuin Suomessa ja Ruotsissa. Periaate onkin tunnettu laajalti *civil law* -maissa.

Tutkielmassani keskityn analysoimaan periaatteen soveltuvuutta välimiesmenettelylain mukaisiin välimiesmenettelyihin, mutta ensin esittelen periaatteen säädöspohjan ja siten käsittelen *jura novit curia* -periaatetta tuomioistuinmenettelyssä.

⁹ Madsen 2017, s. 197-198.

¹⁰ Madsen 2017, s. 198.

¹¹ Laukkanen 1995, s. 263; Jokela 2016, s. 174; Giovanni 2010, s. 496.

¹² Laukkanen 1995, s. 263.

¹³ Hobér 2011, s. 257; Danielsson 2013, s. 147.

2.3 Jura novit curia -periaatteen säädöspohja Suomessa

2.3.1 Jura novit curia -periaate oikeudenkäymiskaaren mukaan

Jura novit curia -periaate on ilmaistu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 4 §:n 1 momentissa. Säännöksen mukaan tuomari soveltaa lakia viran puolesta eli tuomarin tulee tuntea laki ja soveltaa sitä omasta aloitteestaan.¹⁴

Säännöksestä johtuen asianosaisilla ei ole väittämistaakkaa sen suhteen miten konkreettisia asioita tulee arvioida juridisesti tuomioistuimessa käsiteltävässä riita-asiassa¹⁵. Asianosaisten ei siis tarvitse oikeudenkäynnissä esittää niitä oikeussääntöjä, joihin väittäminen tai kiistäminen perustuu.¹⁶ Väittämistaakan laajuus ulottuu vain oikeustositseikkoihin¹⁷, eli siihen mitä tapahtui, mutta ei niiden oikeudellisen merkityksen avaamiseen. Se jää tuomioistuimen tehtäväksi. Yleisluontoinen ilmaus ei kuitenkaan riitä, vaan asianosaisten on tuotava esiin ne tapahtumat ja tekijät, joista esitetty oikeustositseikka käy ilmi.¹⁸

Periaatteen johdosta asianosaisten vastuulle jää siten vaatimusten sekä niitä tukevien oikeustositseikkojen ja todisteiden esittäminen tuomioistuimelle. Luonnollisesti asianosaiset saavat esittää myös oikeudellista argumentaatiota vaatimustensa tueksi ja tosiasiallisesti oikeustositseikkojen esittäminen myös vaatii oikeuskysymyksiin perehtymistä. Oikeustositseikkoihin ei vedota irrallisina ilmiöinä, vaan lähtökohtaisesti niillä tulee olla juridista relevanssia. Tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu esitettyyn, vaan sen tulee tuntea laki ja soveltaa sitä tapaukseen viran puolesta.¹⁹

¹⁴ HE 46/2014 vp, s. 50. Kts myös. Tirkkonen 1977, s. 81; Laukkanen 1995, s. 263. Huom. Ennen lakimuutosta (12.6.2015/732) jura novit curia -periaate oli säännelty OK:n 17 luvun 3 §:n 1 momentissa: ”Seikkaa, joka on yleisesti tunnettu tai jonka oikeus viran puolesta tietää, ei tarvitse toteen näyttää. Näyttö siitä, mitä laki säättää, ei myöskään ole tarpeen.” Pykälä vastaa pääosin voimassa olevaa säännöstä.

¹⁵ Myöhemmin tutkielmassa ”tuomioistuinmenettelyllä” tarkoitan tuomioistuimessa käsiteltäviä riita-asioita.

¹⁶ Virolainen 1988, s. 179; Vuorenpää 2011, s.14.

¹⁷ Oikeustositseikka tarkoittaa tosiseikkaa, joka on oikeusseuraamuksen kannalta merkityksellinen. Vrt. Todistustositseikka tarkoittaa tosiseikkaa, jolla on relevanssia vain jonkun toisen tosiseikan olemassaolon kannalta. Todistustositseikat tuomioistuin saa ottaa huomioon omasta aloitteestaan, toisin kuin oikeustositseikat, joiden esittäminen kuuluu väittämistaakan mukaisesti asianosaisille.

¹⁸ Vuorenpää 2011, s. 14.

¹⁹ Virolainen 1988, s. 75-76; Jokela 2016, s. 134.

Jura novit curia -periaate liittyy yleisissä tuomioistuimissa myös läheisesti tuomioistuimen ratkaisupakkoon, sillä tuomioistuin ei voi olla antamatta ratkaisua sillä perusteella, ettei asiaan soveltuva oikeusohjetta ole tai ettei sitä voida selvittää.²⁰ Jotta tuomion antaminen olisi mahdollista, on tuomioistuimen luonnollisesti myös selvitettävä oikeuskysymyksiin soveltuvat oikeussäännöt.²¹ Velvollisuus liittyy myös olennaisesti lakisidonnaisuuden periaatteeseen, jonka mukaan tuomioistuimen on noudatettava lakia kaikessa ratkaisutoiminnassaan.²²

Koska asianosaisten juridiset kannanotot eivät sido tuomioistuinta, on mahdollista, että tuomioistuin soveltaa ratkaisussaan sellaisiakin oikeussääntöjä, joihin kumpikaan asianosaisista ei ole vedonnut tai jotka eivät ole tulleet menettelyssä esiin.²³ Kontradiktorisesta periaatteesta johtuen asianosaisille on kuitenkin lähtökohtaisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi lain soveltamista, tulkintaa ja seuraamuksia koskien.²⁴ Kontradiktoriselle periaatteelle annetaan paljon painoarvoa myös välitystuomioiden purkamista koskevissa ratkaisuissa, mutta tähän palaan myöhemmin.

On hyvä kuitenkin huomata, että OK:n 17 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan jura novit curia -periaate ei ulotu ulkomaiseen lakiin vaan tuomioistuimen on kehotettava asianosaisia esittämään selvitystä sovellettavasta laista, mikäli tuomioistuin ei sitä tunne. Estettä sille, että tuomioistuin hankkii omatoimisesti selvitystä vieraan valtion lain sisällöstä ei kuitenkaan ole.²⁵ OK:n 17 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuimen tulee soveltaa tapaukseen kuitenkin Suomen lakia, mikäli vieraan valtion lain sisällöstä ei ole selvitystä.

2.3.2 Oikeudenkäymiskaaren merkitys välimiesmenettelyssä

Laki välimiesmenettelystä säätelee välimiesmenettelyä, eivätkä oikeudenkäymiskaaren säännökset automaattisesti sovellu välimiesmenettelyyn edes toissijaisesti.

²⁰ Laukkanen 1995, s. 263.

²¹ Laukkanen 1995, s. 268.

²² Laukkanen 1995, 264.

²³ Virolainen 1988, s. 76.

²⁴ Virolainen 2012, s. 131.

²⁵ HE 46/2014 vp, s. 50.

Välimiesmenettelylaissakaan ei säännellä yksityiskohtaisesti menettelystä ja myös ne harvat menettelyä koskevat säännökset ovat suurimmilta osin tahdonvaltaisia ja niitä noudatetaan vain, mikäli asianosaiset eivät ole sopineet toisin. Asianosaisten menettelyä koskevat toivomukset määrittelevät menettelyn kulkua. On siis myös mahdollista, että asianosaiset sopivat, että välimiesmenettelyssä sovelletaan oikeudenkäymiskaarta ja sen periaatteita.²⁶

Tirkkonen on toisaalta katsonut, että useimmiten on tarkoituksenmukaista noudattaa yleisessä tuomioistuimessa voimassa olevia periaatteita ja säännöksiä myös välimiesmenettelyssä, vaikka välimiesmenettelyn järjestelyistä voidaan sopia.²⁷ Tämän kannanoton osalta on kuitenkin hyvä huomata, että se on esitetty 1940-luvulla, jonka vuoksi siihen on suhtauduttava varauksella. Oikeustila ei luonnollisesti ole tänä päivänä sama kuin 60 vuotta sitten.

Siitä huolimatta, että oikeudenkäymiskaari ei suoraan sovellu välimiesmenettelyyn, vaikuttaa se luonnollisesti väistämättä ainakin jollain tasolla menettelyn kulkuun. Välimiehinä toimii asianajajia, jotka ovat tottuneet, ainakin kotimaisista välimiesmenettelyistä puhuttaessa, asioiden käsittelyyn oikeudenkäymiskaaren määräämässä järjestyksessä yleisissä tuomioistuimissa. Periaatteessa OK:n analogiselle soveltamiselle välimiesmenettelyssä ei ole asetettu nimenomaisia esteitä lainsäädännössä. Asianosaiset voivat kuitenkin sopia menettelyn raamit ja monet muut elementit on otettava huomioon ennen OK:n analogista soveltamista välimiesmenettelyssä. Käsittelenkin niitä jura novit curia -periaatteen soveltamiseen vaikuttavia tekijöitä arvioidessani.

2.4 Jura novit curia -periaate Ruotsin ja Sveitsin tuomioistuinmenettelyissä

Suomen lisäksi myös muissa civil law -maissa jura novit curia -periaatteen soveltaminen tuomioistuinmenettelyssä on säännelty yleisissä prosessilaeissa, niin Sveitsissä ja Ruotsissakin.²⁸

²⁶ Möller 1997, s. 52.

²⁷ Tirkkonen 1943, s. 219.

²⁸ Ks. Knuts 2012, s. 671.

Ruotsissa *jura novit curia* -periaate on säännelty Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (RB, 1942:740) 35 luvun 2 §:ssä. Säännöksen sisältö vastaa Suomen oikeudenkäymiskaaren sisältöä. Sen mukaan asianosaisten ei tarvitse näyttää toteen oikeustositseikkoja paitsi, jos vieraan valtion laki soveltuu tapaukseen eikä sen sisältö ole tuomioistuimelle selvä.²⁹

Sveitsissä *jura novit curia* -periaate on säännelty kotimaisen lainsoveltamisen osalta Sveitsin siviiliprosessilainsäädännössä (CPC, 19.12.2008), jonka artiklan 57 mukaan tuomioistuimen tulee soveltaa lakia viran puolesta ja artiklan 58 mukaan asianosaisten vaatimukset asettavat soveltamisen rajat. Tuomioistuin ei siis voi tuomita kuitenkaan enempää kuin on vaadittu.³⁰

Sveitsissä myös ulkomaista lainsäädäntöä tarkastellaan *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen kannalta lakina eikä faktana. Sveitsin kansainvälistä yksityisoikeutta sääntelevän lain (PILA, 18.12.1987) artiklan 16 (1) mukaan tuomioistuimen tulee soveltaa myös ulkomaista lakia viran puolesta, mutta tuomarit voivat pyytää asianosaisten yhteistyötä lain sisällön selvittämiseksi. Artiklan 16 (2) mukaan tuomioistuin soveltaa kuitenkin Sveitsin lakia, mikäli ulkomaisen lain sisällöstä ei ole varmuutta.³¹

Kuten Suomessa myös Sveitsissä tuomioistuinmenettelyssä tuomari soveltaa kotimaista lakia viran puolesta ja voi pyytää asianosaisia avustamaan ulkomaisen lain sisällön selvittämisessä. OK:n mukaan tapaukseen sovelletaan Suomen lakia, mikäli ulkomaisen lain sisällöstä ei ole selvyyttä. Samoin Sveitsissä asiaan sovelletaan Sveitsin lakia, jos ulkomaisen lain sisältö ei ole selvä. Sveitsissä *jura novit curia* -periaate tuomioistuinmenettelyssä on säännelty siis hyvin samalla tavalla kuin Suomessa, mutta Sveitsissä välimiesten tulee kuitenkin lähtökohtaisesti soveltaa myös ulkomaista lakia tapaukseen viran puolesta.

²⁹ Rättegångsbalken (RB) 1942:740, 35 kap. 2 §: ”För omständighet, som är allmänt veterlig, kräves icke bevis. Ej heller erfordras bevis om vad lag stadgar. Skall främmande lag lända till efterrättelse och är ej dess innehåll för rätten känt, äge dock rätten anmana part att förebringa bevisning därom.”

³⁰ Swiss Civil Procedure Code (CPC).

³¹ Swiss Private International Law Act (PILA).

Jura novit curia -periaatteen sisältö tuomioistuinmenettelyssä on lähes identtinen eri civil law -maiden välillä, kuten jo yllä esitetystä voi huomata. Tästä johtuen eri maissa esitettyjen kannanottojen ja oikeuskäytännön tarkastelu on hyödyllistä pyrittäessä hahmottamaan vallitsevaa oikeudellista tilaa ja sen kehityssuuntaa.

3 Voidaanko jura novit curia -periaatetta ylipäättään soveltaa välimiesmenettelyyn sääntelyn puolesta

Kuten edellä olen todennut, on jura novit curia -periaate yleisissä tuomioistuimissa noudatettava periaate erityisesti civil law -maissa, kuten Suomessa, Ruotsissa ja Sveitsissä.³² Välimiesmenettely eroaa kuitenkin monin tavoin tuomioistuinmenettelystä. Välimiesmenettely perustuu asianosaisten tekemään välityssopimukseen siitä, että asianosaisten väliset erimielisyydet ratkaistaan välimiesmenettelyssä. Välimiesmenettely onkin vaihtoehtoinen riidanratkaisukeino yksityisoikeudellisten riitakysymysten selvittämiseksi.³³

Periaatteen soveltamista pohdittaessa on otettava huomioon välimiesmenettelyn erityispiirteet: välimiesmenettely on yhden instanssin menettely eikä välitystuomioon voi hakea muutosta. Välimiesmenettelyssä välimiesten ja asianosaisten roolit menettelyssä eroavat myös huomattavasti tuomioistuinmenettelystä, sillä välimiesmenettelyssä asianosaisilla ja heidän valinnoillaan on korostunut rooli menettelyn herroina.³⁴

Suomessa välimiesmenettelyä sääntelevä laki on laki välimiesmenettelystä vuodelta 1992. Välimiesmenettelylaki, kuten välimiesmenettely yleensäkin, on luonteelta sekä prosessi- että yksityisoikeudellinen. Välimiesmenettely kuuluu siviiliprosessioikeudellisen tutkimuksen kenttään sen laajassa merkityksessä ja suurin osa siviiliprosessioikeudellisista säännöistä on analogisesti sovellettavissa myös välimiesmenettelyssä.³⁵

³² Knuts 2012, s. 671.

³³ Jokela 2016, s. 61-62.

³⁴ Madsen 2017, s. 215, 218.

³⁵ Jokela 2016, s. 62.

Pääsääntöisesti välimiesmenettelyä koskevat säännökset ovat tahdonvaltaista oikeutta, sillä välimiesmenettelylain 23 §:n mukaan, jollei välimiesmenettelyn säännöksissä toisin säännellä, on välimiesmenettelyssä noudatettava, mitä asianosaiset ovat asiasta sopineet. Mikäli asianosaiset eivät ole sopineet sovellettavasta laista tai muusta menettelytavasta, välimiehillä on oikeus pykälän mukaan välimiesmenettelystä annetun lain säännöksiä noudattaen, ja ottaen huomioon tasapuolisuuden ja joutuisuuden vaatimukset, päättää asian käsittelyssä noudatettavasta menettelystä. Säännöksen sanamuodostakin käy kuitenkin ilmi, että osa välimiesmenettelylain prosessisäännöistä on ehdottomia.³⁶

Välimiesmenettelylaissa ei ole säännöstä *jura novit curia* -periaatteesta ja periaatteen asema välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä on epäselvä. Tämän osion tarkoitus onkin selvittää, voidaanko periaatetta ylipäätään soveltaa välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä, eli voivatko välimiehet perustaa ratkaisunsa sellaisiin oikeussääntöihin, joihin asianosaiset eivät nimenomaisesti ole vedonneet. Seuraavaksi esittelen *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen mahdollisuuksia välimiesmenettelyissä kotimaisessa ja kansainvälisessä kontekstissa eli välimiesmenettelyissä, jossa kaikki osapuolet ovat samasta maasta kotoisin, Suomen kohdalla siis suomalaisia, ja välimiesmenettelyissä, jossa ainakin joku osapuolista on eri maasta kotoisin.

3.1 Kotimainen välimiesmenettely

Suomi

Välimiesmenettelylain 31 §:n 1 momentin mukaan välimiesten on perustettava tuomionsa lakiin. Pykälän 2 momentin mukaan sovellettava laki on kuitenkin asianosaisten sovittavissa. Jotta tuomio voi perustua lakiin, on välimiesten luonnollisesti myös tunnettava lain sisältö, tai asianosaisten on kerrottava menettelyn raamit ja siihen soveltuvat oikeusohjeet välimiesoikeudelle. Kuten todettu, välimiesmenettelylaissa ei kuitenkaan ole säännelty *jura novit curia* -periaatteesta. Myöskään

³⁶ Jokela 2016, s. 62.

välimiesmenettelylain esitöissä ei ole sanottu, että jura novit curia -periaate olisi voimassa välimiesmenettelyissä.

Suomessa periaatteen voimassaoloa ei siis ole vahvistettu välimiesmenettelylaissa eikä lain esitöissä edes kotimaisissa välimiesmenettelyiden osalta. Suomen Korkein oikeus (KKO) kuitenkin käytännössä vahvisti ennakkopäätöksessään KKO 2008:77 periaatteen soveltuvuuden Suomessa käytävissä välimiesmenettelyissä.³⁷ Ratkaisuun palaan myöhemmin tässä tutkimuksessa. Periaatteen soveltuvuudesta välimiesmenettelyihin ja sen sisällöstä välimiesmenettelyissä ei silti ole saavutettu yhteisymmärrystä oikeuskirjallisuudessa.

Ovaska on esittänyt, että välimiestuomioistuin voi soveltaa ratkaisussaan jura novit curia -periaatetta, kunhan sovellettavalla oikeusohjeella ratkaistaan esitetyt vaatimukset perusteineen. Periaatteen soveltaminen kuitenkin vaatii hänen mukaansa kontradiktorisen periaatteen noudattamista, eli asianosaisille tulee varata tilaisuus esittää kantansa sovellettavista oikeussäännöistä, mikä voi viivästyttää prosessia.³⁸ Myös Kurkelan mukaan jura novit curia -periaate soveltuu niin kotimaiseen kuin kansainväliseenkin välimiesmenettelyyn. Jura novit curia -periaatteen soveltamista kuitenkin rajoittavat muut prosessuaaliset periaatteet, jotka välimiesoikeuden on otettava periaatteen soveltamisessa huomioon.³⁹

Möllerin mukaan jura novit curia -periaate on ainakin pääsääntöisesti vallitseva periaate suomalaisessa välimiesmenettelyssä.⁴⁰ Sanamuodosta käy kuitenkin ilmi, ettei Möller kuitenkaan näe periaatteen soveltuvan välttämättä aina välimiesmenettelyyn, vaan sen soveltuvuutta on tarkasteltava asiakohtaisesti. Möller onkin tuonut esiin, että välimiesmenettelylain 22 §:ää, eli velvollisuutta varata asianosaisille tilaisuus ajaa asiaansa, voidaan katsoa rikutun, jos välitystuomio on perustettu sellaiseen oikeudelliseen näkökohtaan, joka ei ole ollut esillä menettelyn aikana.⁴¹ Myös Puhakka

³⁷ Danielsson 2013, s. 150; Ks. Knuts 2011, s. 677.

³⁸ Ovaska 2007, s. 186.

³⁹ Kurkela 2003, s. 499.

⁴⁰ Möller 1997, s. 52; Möller 2007, s. 340.

⁴¹ Möller 1997, s. 52; Möller 2007, s. 340.

on Möllerin kanssa samoilla linjoilla. Vaikka jura novit curia -periaate sinänsä on voimassa myös välimiesmenettelyssä, tulee välimiesten käyttää kyselyoikeuttaan ennen uuden oikeussäännön soveltamista vedottuihin seikkoihin.⁴²

Waselius ja Jussilla toteavat artikkelissaan jura novit curia -periaatteen olevan voimassa suomalaisessa välimiesmenettelyssä, mutta avoinna on kysymys sen sisällöstä. Selvyttä siitä, onko periaatteen sisältö välimiesmenettelyssä sama kuin tuomioistuinmenettelyssä ei ole heidän mukaansa saavutettu.⁴³

Vallitsevan näkemyksen mukaan jura novit curia -periaate soveltuu siis lähtökohtaisesti kotimaiseen välimiesmenettelyyn, mutta sen sisältö ei ole täysin selvä ja sen soveltamisessa on otettava huomioon välimiesmenettelylaisia menettelylle asetetut vaatimukset. Käsittelenkin näitä lain asettamia vaatimuksia eli jura novit curia -periaatteen soveltamiseen vaikuttavia elementtejä, seuraavassa osiossa.

Ruotsi

Ruotsi on erityisen mielenkiintoinen vertailukohde sen Suomen sääntelyä vastaavan sääntelyn vuoksi.⁴⁴ Jura novit curia -periaatteella on vastaava sisältö kuin Suomen yleisissä tuomioistuimissa myös Ruotsin yleisissä tuomioistuimissa. Periaatetta ei myöskään ole otettu Ruotsin välimieslainsäädäntöön⁴⁵, kuten ei Suomen välimieslainsäädäntöönkään. Ruotsissa kuitenkin periaatteen soveltaminen välimiesmenettelyssä perustuu lain esitöihin toisin kuin Suomessa.

Ruotsin välimiesmenettelylain esitöissä todetaan, että jura novit curia -periaate on voimassa välimiesmenettelyssä samoin kuin yleisissä tuomioistuimissa ainakin, kun osapuolet ovat ruotsalaisia ja menettely on ruotsalainen eli kun välimiesmenettely on kotimainen. Lain esitöiden mukaan tämä on perusteltua, sillä kotimaiset osapuolet tuntevat Ruotsin oikeudenkäymiskaaren säännökset ja välimiehet voivat siten yleisesti

⁴² Puhakka 2017, s. 594.

⁴³ Waselius - Jussila 2011, s. 728.

⁴⁴ Danielsson 2013, s. 149: Suomen ja Ruotsin oikeuskulttuurien vastaavuudesta ja siitä johtuvasta mielenkiinnosta toisiinsa nähden.

⁴⁵ Lag (1999:116) om skiljeförfarande.

soveltaa yleisessä tuomioistuimessa sovellettavia periaatteita myös kotimaisissa välimiesmenettelyissä. Tämä tarkoittaa, ettei välitystuomiota voida menestyksekkäästi riitauttaa yleisessä tuomioistuimessa sillä perusteella, että välimiehet ovat soveltaneet oikeussääntöä, johon asianosaiset eivät olleet vedonneet.⁴⁶ Toisaalta lain esitöissä huomautetaan, että asianosaiset voivat välimiesmenettelyssä rajoittaa oikeudellisen tulkinnan rajoja ja oikeussääntöjen soveltamista.⁴⁷ Välimiesmenettelyn pohjautuminen asianosaisten väliseen sopimukseen määrittää siis viimekädessä jura novit curia -periaatteen soveltumisen menettelyyn myös Ruotsissa.

Ruotsissa kotimaisten välimiesmenettelyjen osalta myös oikeuskirjallisuudessa on laajalti tunnustettu jura novit curia -periaatteen voimassaolo.⁴⁸ Oikeusoppineiden keskuudesta löytyy kuitenkin myös näkemyksiä, joiden mukaan jura novit curia -periaate ei välttämättä sovellu edes kotimaiseen välimiesmenettelyyn.⁴⁹

Madsen on nostanut artikkelissaan hyvin esiin eri oikeustieteilijöiden näkemyksiä aiheesta. Lindskogin sekä Heumanin mukaan välimiehillä on suoranainen velvollisuus soveltaa asiaan merkityksellisiä oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole viitanneet. Heuman perustelee kantaansa Ruotsin välimiesmenettelylain esitöillä, joissa todetaan, että välimiesten oletetaan noudattavan samoja periaatteita kuin tuomioistuimenmenettelyssä sovelletaan. Hänen mukaansa välimies tekee prosessivirheen, mikäli hän tietoisesti ei sovelta jura novit curia -periaatteen mukaisesti oikeussääntöä asiassa.⁵⁰ Madsen ei kuitenkaan suhtaudu asiaan yhtä jyrkästi, vaan hänen mielestään kyseessä on ennemminkin substanssivirhe. Madsen myös huomauttaa, että substanssivirheen eivät yleisesti johda välitystuomion kumoamiseen.⁵¹ Hobérin mukaan sen sijaan tulee pohtia soveltuuko jura novit curia -periaate välimiesmenettelyyn lainkaan.⁵²

⁴⁶ Regeringens proposition 1998/99:35, s. 145-; Ks. Danielsson 2013, s. 148.

⁴⁷ Regeringens proposition 1998/99:35, s. 144-145.

⁴⁸ Danielson 2013, s. 148; Heuman 2003, s. 378; Lindskog 2005, s. 763; Kleineman 2009, s. 93.

⁴⁹ Danielsson 2013, s. 148.

⁵⁰ Heuman 2003, s. 368; Madsen 2017, s. 209-210

⁵¹ Madsen 2017, s. 210.

⁵² Hobér 2011, s. 257.

Ruotsissa *jura novit curia* -periaate kuitenkin soveltuu siis kotimaiseen välimiesmenettelyyn muutamista kyseenalaistavista näkökulmista huolimatta. Periaatteen soveltuvuus on paitsi todettu lain esitöissä, myös yleisesti tunnustettu oikeustieteilijöiden keskuudessa, vaikka eroaviakin mielipiteitä löytyy oikeuskirjallisuudesta.

Sveitsi

Myöskään Sveitsin, kuten ei Suomenkaan, välimiesmenettelylainsäädännössä⁵³ ole mainintaa *jura novit curia* -periaatteen soveltuvuudesta välimiesmenettelyyn,⁵⁴ mutta Sveitsissä *jura novit curia* -periaate on vahvistettu useaan otteeseen välitystuomion kumoamista käsittelevissä tapauksissa Sveitsin korkeimmassa oikeudessa. Sveitsin korkein oikeus on vahvistanut periaatteen olemassa olon yksiselitteisesti ratkaisussa *Westland*⁵⁵ vuonna 1994. Ratkaisun perusteluiden mukaan *jura novit curia* -periaatteesta johtuen, oli tuomari kuka tahansa, on hän velvollinen soveltamaan lakia viran puolesta asianosaisten vaatimuksista riippumatta, kunhan ratkaisu on riittävän perusteltu. Periaate on sittemmin vahvistettu useaan otteeseen Sveitsin korkeimmassa oikeudessa ja vuonna 2001 ratkaisussa *N.V. Belgische Scheepvaartmaatschappij - Compagnie Maritime Belge v. N.V. Distrigas*⁵⁶ korkein oikeus totesi suoraan, että *jura novit curia* -periaate on voimassa välimiesmenettelyssä.⁵⁷

Asianosaisten oikeus tulla kuulluksi katsotaan Sveitsissä koskevan lähinnä faktoja ei oikeussääntöjä. Tämä juontaa *jura novit curia* -periaatteesta, jonka mukaan Sveitsissä käytävässä välimiesmenettelyssä välimiesoikeudella on oikeus määrittää tapaukseen soveltuvat oikeussäännöt ja välimiesoikeus voi tästä johtuen soveltaa tapauksessa oikeussääntöjä, johon asianosaiset eivät ole vedonneet. Periaate koskee niin kotimaisia kuin kansainvälisiäkin välimiesmenettelyjä eikä rajoitu Sveitsin oikeussääntöihin. *Jura*

⁵³ PILA Luku 12 kansainvälisten välimiesmenettelyjen osalta ja CPC Luku 3 kotimaisten menettelyjen osalta.

⁵⁴ Kaufmann-Kohler - Rigozzi 2015, s. 277.

⁵⁵ Sveitsin korkein oikeus, 19.4.1994, *Westland Helicopters Limited v. The Arab British Helicopter Company (ABH) and Arbitral Tribunal*, ATF 120 II 172, cons. 3a.

⁵⁶ Sveitsin korkein oikeus, 19.12.2001, *N.V. Belgische Scheepvaartmaatschappij - Compagnie Maritime Belge v. N.V. Distrigas*, ATF 4P.114/2001.

⁵⁷ Giovanni 2010, s. 500-501.

novit curia -periaatteen soveltamista Sveitsissä rajoittaa vain ennakoitavuus vaatimus, jonka mukaan ratkaisussa sovellettavat oikeussäännöt eivät saa tulla yllätyksenä asianosaisille. Sveitsin korkein oikeus onkin vahvistanut jura novit curia -periaatteen voimassaolon niin kotimaisissa kuin kansainvälisissäkin välimiesmenettelyissä.⁵⁸

Sveitsissä välimiehillä ei siis ole lähtökohtaisesti edes velvollisuutta kuulla asianosaisia asiaan soveltuvien oikeussääntöjen soveltamisesta, sillä asiaan soveltuvan lain tulkinta kuuluu välimiestuomioistuimelle. Vain, jos kukaan asianosaisesta ei olisi voinut ajatella ratkaisun perustamista sovellettuun oikeussääntöön, eikä se ole tullut menettelyn aikana esille, voi välitystuomion kumoaminen tulla kyseeseen.⁵⁹

Sveitsissä se, kuinka laaja asianosaisten oikeus tulla kuulluksi on, vaikuttaa olevan keskeisessä asemassa jura novit curia -periaatteen aseman kannalta. Koska oikeus tulla kuulluksi koskee lähtökohtaisesti vain faktoja, voi välimiesoikeus soveltaa lakia niihin parhaakseen katsomalla tavalla. Suomessa kuulemisperiaate sen sijaan ulottuu lähtökohtaisesti laajemmalle, myös oikeussääntöihin. Käsittelenkin myöhemmin kontradiktorisen periaatteen roolia jura novit curia -periaatteen soveltamista rajoittavana tekijänä.

Yhteenveto

Lähtökohtaisesti jura novit curia -periaate soveltuu siis kotimaiseen välimiesmenettelyyn Suomessa, mutta sen sisältö ei ole täysin selvä. Sveitsissä ja Ruotsissa jura novit curia -periaatteen soveltuvuudesta on kuitenkin molemmissa selvä yhtenäinen linja ja mitä todennäköisimmin muissakin civil law -maissa periaatteen katsotaan soveltuvan kotimaiseen välimiesmenettelyyn ainakin jollain tasolla. Soveltumiseen vaikuttavat tekijät vaihtelevat hiukan eri maiden välillä, mutta myös yhtäläisyyksiä löytyy runsaasti. Oikeusturvan vaatimukset saavat kaikissa, Suomessa, Ruotsissa ja Sveitsissä, korostuneen roolin periaatteen soveltamista pohdittaessa ja myös välimiesmenettelyn erityinen luonne asianosaisten sopimukseen perustuvana menettelynä määrittää periaatteen asemaa osana välimiesmenettelyä.

⁵⁸ Von Segesser 2015, s. 2; Kaufmann-Kohler - Rigozzi 2015, s. 281-282; Ks. Dimolitsa 2009, s. 435.

⁵⁹ Kaufmann-Kohler 2006, s. 82.

Toisin kuin Suomessa on periaatteen asema kuitenkin vahvempi niin Ruotsissa kuin Sveitsissäkin. Sillä toisin kuin Suomessa, Ruotsissa jura novit curia -periaatteen soveltuminen kotimaiseen välimiesmenettelyyn todetaan Ruotsin välimiesmenettelylain esitöissä, josta se saa soveltuvuudelleen vahvan perustan. Sveitsissä puolestaan periaatteen soveltuvuus välimiesmenettelyihin on vahvistettu useissa Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisuisissa. Suomessa sen sijaan jura novit curia -periaatteesta ei ole mainintaa välimiesmenettelylain esitöissä eikä sen soveltumista koskevia Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja ole kuin yksi, KKO 2008:77, joka sekkin on kiistanalainen oikeustieteilijöiden keskuudessa.

Vaikka jura novit curia -periaate on osa ruotsalaista ja sveitsiläistä kotimaista välimiesmenettelyä, rajoittaa myös Ruotsissa ja Sveitsissä useat välimiesmenettelyn erityispiirteet ja laissa asetetut vaatimukset periaatteen soveltamista välimiesmenettelyssä. Samoin Suomessa, vaikka katsottaisiin, että jura novit curia -periaate soveltuu kotimaiseen välimiesmenettelyyn, rajoittavat useat välimiesmenettelyn elementit periaatteen soveltamista. Käyn läpi niitä tarkemmin seuraavassa osiossa.

3.2 Kansainvälinen välimiesmenettely

Useimpien valtioiden välimiesmenettelylainsäädäntö tai institutionaaliset välimiesmenettelysäännöt eivät sisällä säännöksiä jura novit curia -periaatteesta ja periaatteen soveltuvuus niin kotimaisiin kuin kansainvälisiin välimiesmenettelyihin on paljon kiistelty aihe oikeusoppineiden keskuudessa.⁶⁰

Kansainvälisessä välimiesmenettelyssä asiaan sovellettavien oikeussääntöjen määrittelyssä vaikuttaa olevan kolme eri linjaa. Välimiestuomioistuin voi lähestyä sovellettavia oikeussääntöjä lakina, kuten yleensä civil law -maissa, tai faktana, kuten yleensä common law -maissa. Kolmas ja kansainvälisessä välimiesmenettelyssä yleisin lähestymistapa on hybridi malli näistä kahdesta, joka jättää välimiestuomioistuimelle runsaasti harkintavaltaa jura novit curia -periaatteen soveltamisen kannalta.⁶¹

⁶⁰ Knuts 2012, s. 672; Giovanni 2010, s. 499.

⁶¹ Knuts 2012, s. 672.

Kansainvälisissä välimiesmenettelyissä välimiesten henkilöt ja heidän taustansa vaikuttavat luonnollisesti myös jura novit curia -periaatteeseen suhtautumiseen. Vallitsevan näkemyksen mukaan välimiesten taustasta riippumatta asiaan sovellettavien oikeussääntöjen sisältö ei saa koskaan tulla yllätyksenä asianosaisille. Tästä johtuen, mikäli välimiestuomioistuin soveltaa oikeussääntöä, johon asianosaiset eivät ole vedonneet, tulee välimiestuomioistuimen yleensä kuulla asianosaisia ennen oikeussäännön soveltamista.⁶² Näitä elementtejä tarkastelen tarkemmin seuraavassa osiossa.

Kun välimiesmenettelyn asianosaiset, heidän asiamiehensä ja välimiehet ovat kaikki kotoisin samasta maasta, ovat olemassa olevat oikeussäännöt kaikille välimiesmenettelyyn osallistuville tuttuja. Kun taas kyseessä on kansainvälinen välimiesmenettely, ei vieraan oikeusjärjestelmän oikeussäännöt välttämättä ole kaikille menettelyyn osallistuville ennestään selviä. Tämän vuoksi välimiestuomioistuimen tulisi jollain tavoin määritellä asiaan soveltuvat oikeussäännöt, mikäli asianosaiset eivät ole sitä yksiselitteisesti tehneet.⁶³

Cordero-Moss onkin perustellut kansainvälistä välimiesmenettelyä käsittelevässä artikkelissaan jura novit curia -periaatteen soveltuvuuden tarkastelemisen erottamista kotimaisen ja kansainvälisen välimiesmenettelyn välillä välimiesmenettelyn kansainvälisellä luonteella, sillä asianosaiset voivat olla tottuneet erilaisiin menettelytapoihin, minkä vuoksi he eivät välttämättä osaa odottaa välimieheltä aktiivista roolia.⁶⁴

Cordero-Moss nostaa kuitenkin esiin välimiesmenettelyä koskevan samankaltaisuuden ainakin Euroopan tasolla. Lisäksi hänen mukaansa on otettava huomioon, että olisi vaikea uskoa asianosaisten sivuuttavan sovellettavan välimiesmenettelylain tai -sääntöjen sisällön tai välimiesmenettelyn forumin oikeudellisen viitekehyksen. Ei voida pitää todennäköisenä välimiesmenettelyn sijainnin ja siihen sovellettavien sääntöjen merkityksen vuoksi, etteivät osapuolet olisi perehtyneet oikeudelliseen viitekehykseen,

⁶² Knuts 2012, s. 673.

⁶³ Knuts 2012, s. 671.

⁶⁴ Cordero-Moss 2006, s. 28.

jossa välimiesmenettely käydään. Välitystuomion täytäntöönpanon, välimiesoikeuden käytettävissä olevat pakkokeinot ja paikallisen yleisen tuomioistuimen mahdollisuudet puuttua menettelyyn tai avustaa siinä eittämättä vaikuttavat välimiesmenettelyn forumin valintaan.⁶⁵

Välimiesmenettelyn luonteesta johtuen Cordero-Mossin mielestä vaikuttaisi puolustamattomalta, etteivät asianosaiset olisi selvillä valitun välimiesmenettelylain mukaisen menettelyn välimiesten toimivallan laajuudesta. Usein on esitetty näkökanta, jonka mukaan kansainvälisessä välimiesmenettelyssä välimiesten roolia tulisi rajoittaa, sillä asianosaisille välimiesten aktiivinen rooli menettelyssä voisi tulla yllätyksenä. Cordero-Moss pitää näkökantaa kuitenkin yliampuvana ja huolimattomien asianosaisten etuja hyödyttävänä. Hän huomauttaa, että asiaa tulee kuitenkin arvioida toisin, mikäli välimiesmenettelyn sijainti ei ole ollut asianosaisten tiedossa etukäteen.⁶⁶

Toinen Cordero-Mossin mainitsema syy kansainvälisen- ja kotimaisen välimiesmenettelyn erottamiselle *jura novit curia* -periaatetta arvioitaessa on, että kansainvälisessä välimiesmenettelyssä välimiehet saattavat soveltaa monikansallista *lex mercatoriaa* tosiseikkoihin. Monikansallisten sääntöjen soveltaminen voi vaikeuttaa ratkaisun ennakoitavuutta. Ratkaisun ennakoitavuuden kannalta on tärkeää, että asianosaisia kehoitetaan lausumaan käytettäviä oikeuslähteitä. Mikäli *lex mercatoria* soveltamisesta huolimatta välitystuomio perustuu lakiin, ei Cordero-Mossin mukaan asianosaisten kannanottoa siihen tarvita, vaikkakin ennakoitavuuden näkökulmasta kannanoton pyytäminen on hyvin suositeltavaa.⁶⁷

Usein on myös esitetty, että välimiesten oikeus soveltaa *jura novit curia* -periaatetta asiaan sovellettavien oikeussääntöjen määrittämisessä riippuu siitä, mistä oikeuskulttuurista välimiehet tulevat. Knutsin mukaan välimiesoikeuden ei kuitenkaan tulisi soveltaa periaatetta koskaan ennen kuin he ovat varmistuneet, ettei välitystuomion pysyvyys vaarannu.⁶⁸

⁶⁵ Cordero-Moss 2006, s. 28-29.

⁶⁶ Cordero-Moss 2006, s. 29.

⁶⁷ Cordero-Moss 2006, s. 30.

⁶⁸ Knuts 2012, s. 670-671.

Yleisesti oikeusoppineet pitävät kuitenkin *jura novit curia* -periaatteen soveltamista enemmän mahdollisuutena kuin velvollisuutena. Tämä johtuu Giovannin mielestä todennäköisesti siitä, että välimiesten suorittama arviointi ei ole tuomioistuimen valvonnan alaista. Toisaalta tuomioistuimet näyttävät laajalti asettavan välimiehille velvollisuuden tutkia tapaukseen soveltuvaa lakia viran puolesta.⁶⁹

Kansainvälisessä välimiesmenettelyssä on tyypillistä, että asianosaiset esittävät kirjallisesti kantansa ja perustelevat näkemyksensä asiaan soveltuvista oikeussäännöistä oikeuskirjallisuuden, oikeustapausten ja asiantuntijoiden avulla. Välimiestuomioistuimen rooli soveltuvien oikeussääntöjen määrittelyssä on kuitenkin epäselvä. Toisin sanoen *jura novit curia* -periaatteen merkitys kansainvälisessä välimiesmenettelyssä on epäselvä.⁷⁰

Suomi

Kuten ei kotimaisten välimiesmenettelyjen osalta, ei kansainvälistenkään välimiesmenettelyjen osalta ole Suomen välimiesmenettelylaissa tai sen esitöissä säännöstä tai mainintaa *jura novit curia* -periaatteesta. Periaatteen asemaa välimiesmenettelylain mukaan käytävissä kansainvälisissä menettelyissä on kuitenkin käsitelty jonkin verran oikeuskirjallisuudessa.

Kuten edellä olen todennut, on Ovaska esittänyt, että välimiestuomioistuin voi soveltaa ratkaisussaan *jura novit curia* -periaatetta, kunhan sovellettavalla oikeusohjeella ratkaistaan esitetyt vaatimukset perusteineen ja kontradiktorista periaatetta noudatetaan. Ovaska kuitenkin nostaa esiin, ettei kansainvälisessä välimiesmenettelyssä voida olettaa, että menettely vastaisi Suomen oikeudenkäymiskaaren menettelyä. Hän tuo siis esiin erottelun kotimaisten ja kansainvälisten välimiesmenettelyjen välillä. Ovaskan näkemyksen mukaan välimiehet voivat kuitenkin soveltaa myös kansainvälisessä välimiesmenettelyssä oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet, mikäli välimiehet muutoin tuntevat kyseisen lain sisällön.⁷¹ Myös Kurkela on esittänyt, että

⁶⁹ Giovanni 2010, s. 500.

⁷⁰ Knuts 2012, s. 671.

⁷¹ Ovaska 2007, s. 186.

jura novit curia -periaate soveltuu myös kansainväliseen välimiesmenettelyyn, mutta kansainvälisessä välimiesmenettelyssä sen soveltamisessa tulee olla erityisen huolellinen muiden prosessiperiaatteiden toteutumisen suhteen.⁷²

Puhakka on sen sijaan todennut, että jura novit curia -periaatteen soveltaminen on erityisen ongelmallista kansainvälisissä välimiesmenettelyissä, mikäli asiassa sovellettava laki ei tunne periaatetta.⁷³ Suomessa jura novit curia -periaate on kuitenkin osa tuomioistuinmenettelyä ja sen vuoksi Suomessa tunnettu. Tältä pohjalta voitaisiinkin suhtautua myönteisesti sen soveltamiseen myös välimiesmenettelylain mukaisissa kansainvälisissä välimiesmenettelyissä.

Myös Waselius ja Jussila nostavat esiin erityisen harkinnan vaatimuksen jura novit curia -periaatteen soveltamisessa kansainvälisissä välimiesmenettelyissä. Periaate ei nimittäin ole välttämättä tuttu eri oikeuskulttuureista tuleville asianosaisille.⁷⁴ Vaikka jura novit curia -periaate olisi osa kaikkien välimiesmenettelyyn osallistuvien kansallisia prosessilakeja, ei sen soveltamiskäytäntö ole todennäköisesti identtinen, mistä johtuen ratkaisun yllättävyyden riski kasvaisi välimiesten soveltaessa periaatetta.

Suomen Korkein oikeus kuitenkin käytännössä vahvisti jura novit curia -periaatteen soveltuvuuden välimiesmenettelyihin ratkaisussa KKO 2008:77, jonka asianosaiset olivat nimenomaan ulkomaalaisia eli kyseessä oli kansainvälinen välimiesmenettely.⁷⁵ Tässä valossa voitaisiin katsoa, että jura novit curia -periaate on voimassa Suomessa niin kotimaisissa kuin kansainvälisissäkin välimiesmenettelyissä, mutta kuten olen edellä todennut, ei periaatteen soveltuvuudesta välimiesmenettelyyn olla yksimielisiä oikeustieteilijöiden keskuudessa ja Korkeimman oikeuden ratkaisukin on ainoa laatuaan. Palaan ratkaisuun myöhemmin yksityiskohtaisesti, arvioidessani periaatteen soveltuvuutta välimiesmenettelyyn ja sen rajoja käytännössä.

Yleisesti oikeuskirjallisuutta tarkastelemalla ja KKO 2008:77 valossa voitaisiin siis katsoa, että jura novit curia -periaate soveltuu myös kansainväliseen

⁷² Kurkela 2003, s. 499-500.

⁷³ Puhakka 2017, s. 594.

⁷⁴ Waselius - Jussila 2011, s. 728-729.

⁷⁵ Danielsson 2013, s. 150; Ks. Knuts 2011, s. 677.

välimiesmenettelyyn. Periaatteen soveltuminen kansainväliseen välimiesmenettelyyn ja KKO 2008:77 ennakkopäätös on kuitenkin saanut runsaasti kritiikkiä ja sen soveltamista tarkasteltaessa onkin otettava useita seikkoja huomioon. Toisin sanottuna sen soveltamisen mahdollisuus on olemassa, mutta se sisältää riskin välitystuomion kumoamisesta.

Ruotsi

Jura novit curia -periaatteen soveltuvuutta tarkasteltaessa tarjoaa Ruotsin välimiesmenettelylainsäädäntö ja sitä koskeva kirjallisuus myös kansainvälisen välimiesmenettelyn osalta tukea jura novit curia -periaatteen soveltuvuuden arviointiin, sillä Ruotsin oikeuskulttuuri on lähellä Suomen oikeuskulttuuria.

Kansainvälisten välimiesmenettelyjen, eli menettelyjen joissa yksi tai useampi osapuoli ei ole ruotsalainen, osalta jura novit curia -periaatteen soveltuvuus ei ole kuitenkaan niin selkeä kuin täysin ruotsalaisten eli kotimaisten välimiesmenettelyjen osalta.⁷⁶ Periaatteen soveltuvuuden kiistanalaisuus on tuotu esiin jo Ruotsin välimiesmenettelylain esitöissä. Lain esitöissä jura novit curia -periaate on esitetty nimenomaan kotimaisiin välimiesmenettelyihin soveltuvana periaatteena. Lisäksi esitöissä on todettu, että kansainvälisissä välimiesmenettelyissä on otettava huomioon, ettei periaatetta ole välttämättä tunnustettu samoin muissa valtioissa kuin Ruotsissa.⁷⁷

Lindskogin mukaan onkin mahdollista, että jura novit curia -periaatetta tulee muokata kansainväliseen välimiesmenettelyyn siihen soveltuvammaksi. Asiaan soveltuvan oikeuden sisältö voi olla asianosaisille epäselvä, minkä vuoksi välimiesten tulee ottaa menettelyn kansainvälisyys prosessijohdossaan huomioon.⁷⁸

Hobérin mukaan jura novit curia -periaate ei sovellu kansainväliseen välimiesmenettelyyn ja hän on perustellut sen soveltamattomuutta välimiesmenettelyn yhteistyöomaisen luonteen kautta. Jos jura novit curia -periaatetta sovellettaisiin sen äärimmäisessä merkityksessä, saattaisi välimiestuomioistuin päätyä ratkaisuun, joka

⁷⁶ Danielsson 2013, s. 148.

⁷⁷ Regeringens proposition 1998/99:35, s. 144-.

⁷⁸ Lindskog 2005, s. 764-765; Ks. Danielsson 2013, s. 148.

pohjautuu oikeusohjeeseen, johon kumpikaan asianosainen ei ole menettelyssä vedonnut, jolloin ratkaisu olisi yllätys asianosaisille. Tämä sotisi välimiesmenettelyn perustavanlaatuisin yhteistyöhön perustuvan luonteen kanssa, jonka menettelyn herroja asianosaiset ovat. Tästä johtuen jura novit curia -periaatetta ei lähtökohtaisesti Hobérin mukaan sovelleta Ruotsissa käytävissä kansainvälisissä välimiesmenettelyissä.⁷⁹ Hobér on todennut, että jura novit curia -periaatteen asema välimiesmenettelyssä on tuomioistuimenmenettelyä monimutkaisempi. Svean hovioikeus vahvisti välitystuomion vuonna 2000, jossa välimiehet olivat soveltaneet ratkaisussaan jura novit curia -periaatteen mukaisesti oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät olleet vedonneet menettelyssä. Tapauksessa molemmat asianosaiset ja heidän asianmiehensä sekä välimiehet olivat kuitenkin ruotsalaisia. Hobér nostaakin esiin, että periaate odottaa tuomioistuimen yksiselitteistä kannanottoa kansainvälisten välimiesmenettelyjen osalta.⁸⁰

Myös Madsenin mukaan jura novit curia -periaatetta tulisi soveltaa rajoittuneesti erityisesti kansainvälisessä välimiesmenettelyssä, sillä lähtökohtaisesti asianosaisten tulisi määrittää ne oikeudelliset rajat, joiden puitteissa asia ratkaistaan.⁸¹ On myös esitetty, että on epätodennäköistä, että yleinen tuomioistuin pysyttäisi riitautetun kansainvälisen välimiesmenettelyn välitystuomion, jossa välimiehet ovat soveltaneet oikeussääntöjä, joihin kumpikaan asianosaisista ei ole vedonnut. Hobérin mukaan välimiesten toiminta katsottaisiin todennäköisesti lain vastaisena toimivallan ylityksenä tai vähintään Ruotsin välimiesmenettelylain 34 §:n 6 kohdan mukaiseksi menettelyvirheeksi.⁸²

Asia ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Ruotsin oikeuskäytännöstä löytyy myös ratkaisuja, joissa välimiesoikeuden on katsottu olleen oikeutettu soveltamaan jura novit curia -periaatetta, vaikka menettely on ollut kansainvälinen. Esimerkiksi Svean hovioikeus katsoi ratkaisussa *Republic of Moldova v. Agurdino-Chimia JSC ja*

⁷⁹ Hobér 2011, s. 213.

⁸⁰ Hobér 2011, s. 317. Svea Hovrätt, tapaus nro T 8090-99.

⁸¹ Madsen 2017, s. 218.

⁸² Hobér 2011, s. 317.

*Agurdino-Invest Ltd*⁸³ vuonna 2008, että välimiesoikeus oli soveltanut *jura novit curia* -periaatetta oikein, kun välimiesoikeus oli määrännyt epäsuoria vahingonkorvauksia maksettavaksi, vaikka kumpikaan asianosainen ei niitä ollut vaatinut. Svean hovioikeus katsoi, että välimiesoikeus oli vain tehnyt oikeudellista tutkimusta esitettyjen oikeustositseikkojen perusteella oikeuslähteestä, johon oli vedottu. Vahingonkorvaukset eivät myöskään ylittäneet asianosaisen vaatimaa määrää. Svean hovioikeus ei ottanut kantaa siihen, että asianosaiset ja välimies olivat ulkomaalaisia.

Myös Ruotsissa, kuten Suomessa, *jura novit curia* -periaatteen soveltavuuteen kansainvälisissä välimiesmenettelyissä suhtaudutaan siis kriittisesti. Svean hovioikeus on kuitenkin hyväksynyt periaatteen soveltamisen myös kansainvälisessä välimiesmenettelyssä ja siltä kannalta katsottuna voitaisiin periaatteen sanoa soveltuvan myös kansainväliseen välimiesmenettelyyn. Kuitenkin jo lain esitöissä kehoitetaan suhtautumaan *jura novit curia* -periaatteen soveltamiseen kansainvälisessä välimiesmenettelyssä kriittisesti ja varovaisesti, mikä vastaa suomalaista suhtautumista periaatteen soveltamiseen kansainvälisessä välimiesmenettelyssä.

Sveitsi

Sveitsissä *jura novit curia* -periaatteen puolestaan katsotaan soveltuvan niin kansainväliseen kuin kotimaiseenkin välimiesmenettelyyn ja periaatteen soveltavuus on vahvistettu Sveitsin korkeimmassa oikeudessa useampaan otteeseen, kuten edellä olen todennut.⁸⁴

Periaatteen soveltuminen kansainväliseen välimiesmenettelyyn on kuitenkin kyseenalaistettu oikeuskirjallisuudessa. Esitettyjen kannanottojen mukaan on kyseenalaista, että välimiesoikeus voi perustaa ratkaisunsa oikeussääntöön, joka ei ollut perustellusti asianosaisten odotettavissa tai saati, että sen soveltamisesta ei olisi keskusteltu.⁸⁵

⁸³ Svea hovrätt, T 745-06, 28.11.2008, Republic of Moldova v. Agurdino-Chimia JSC ja Agurdino-Invest Ltd.

⁸⁴ Von Segesser 2015, s. 2; Dimolitsa 2009, s. 431.

⁸⁵ Kaufmann-Kohler - Rigozzi 2015, s. 487-488.

Sveitsissä periaatteen soveltuminen niin kotimaiseen kuin kansainväliseenkin välimiesmenettelyyn on kuitenkin erittäin selkeää ja sen soveltamiseen suhtaudutaan yleisesti myönteisemmin kuin Ruotsissa tai Suomessa. Ruotsissa ja erityisesti Suomessa periaatteen asema näyttäisikin vaativan selkeää linjausta kansainvälisten välimiesmenettelyjen osalta maiden korkeimpien oikeuksien toimesta.

Muut maat

Jura novit curia -periaatteen soveltaminen välimiesmenettelyssä on ollut tuomioistuimien arvioitavana myös muissa maissa. Esimerkkejä löytyykin runsaasti, mutta tutkielman rajallisen laajuuden vuoksi nostan esiin vain muutaman. Mahdollisen jatkotutkimuksen vuoksi on kuitenkin hyvä pitää mielessä materiaali, jota muiden maiden oikeuskäytäntö ja -kirjallisuus tarjoavat. Esimerkiksi Ranskassa jura novit curia -periaate on nimenomaisesti vahvistettu *Cour d'Appel de Paris* ratkaisussa *Société VRV v. Pharmachim*⁸⁶ vuonna 1997. Ratkaisun perustelujen mukaan välimiehillä, jotka ratkaisivat riidan Ranskan lain mukaan, oli velvollisuus selvittää tapaukseen soveltuvat oikeussäännöt ja soveltaa niitä asiassa.⁸⁷ Velvollisuus soveltaa jura novit curia -periaatetta myös välimiesmenettelyssä on vahvistettu myös Belgian ja Saksan yleisissä tuomioistuimissa ja se on linjassa ALI/Unidroit principles: artikla 22.1.⁸⁸ kanssa, jonka mukaan tuomioistuin on vastuussa ratkaisun oikeista oikeudellisista perusteista.⁸⁹

Yhteenveto

Lähtökohtaisesti periaatteen soveltumiseen kansainväliseen välimiesmenettelyyn suhtaudutaan kielteisemmin kuin sen soveltumiseen kotimaisiin välimiesmenettelyihin. Mielestäni tämä vaikuttaa perustellulta lähtökohdalta arvioitaessa jura novit curia -periaatteen soveltuvuutta, sillä kun kotimaisissa välimiesmenettelyissä kaikki välimiesmenettelyyn osallistuvat ovat samasta oikeuskulttuurista, on lain sisältö ja

⁸⁶ Cour d'Appel de Paris, 25.11.1997, Société VRV v. Pharmachim, Rev Arb, 684 ff, 687 (1998).

⁸⁷ Giovanni 2010, s. 500.

⁸⁸ ALI / UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure artikla 22.1: "The court is responsible for considering all relevant facts and evidence and for determining the correct legal basis for its decisions, including matters determined on the basis of foreign law."

⁸⁹ Giovanni 2010, s. 501.

lainkäytössä sovellettavat periaatteet kaikille osapuolille tuttuja. Kansainvälisessä välimiesmenettelyssä sen sijaan lain ja lainkäytössä sovellettavien periaatteiden sisältö ei ole ennestään kaikille selviä ja oikeusturvan vuoksi tulee varmistua siitä, etteivät pelisäännöt tule yllätyksenä asianosaisille.

Yhteenvetona voidaan kuitenkin todeta, että *jura novit curia* -periaate soveltuu lähtökohtaisesti myös välimiesmenettelyyn ainakin civil law -maissa. Sen soveltamisen rajoissa on kuitenkin eroja ja periaatteen asema erityisesti kansainvälisessä välimiesmenettelyssä ei ole selvä. Sveitsi on tässä suhteessa poikkeus, sillä periaatteen soveltuvuus myös kansainvälisiin välimiesmenettelyihin on vahvistettu useassa Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisussa. Ruotsissa ja Suomessa suhtautuminen periaatteen soveltamiseen kansainvälisessä välimiesmenettelyssä asetetaan sen sijaan huomattava varaus. Seuraavassa osiossa tarkastelenkin lähemmin periaatteen käyttöä rajoittavia tekijöitä.

4 Soveltamiseen vaikuttavat tekijät

Edellisessä osiossa päädyin tulokseen, jonka mukaan *jura novit curia* -periaate soveltuu lähtökohtaisesti niin kotimaiseen kuin kansainväliseenkin välimiesmenettelyyn. Soveltuminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ja sen vuoksi tutkin tässä osiossa *jura novit curia* -periaatteen soveltamista rajoittavia tekijöitä ja sen soveltamiseen vaikuttavia elementtejä. Kuten aikaisemmin olen todennut, rajoittavat tietyt pakottavat säännökset ja välimiesmenettelyn erityispiirteet *jura novit curia* -periaatteen soveltamista välimiesmenettelyissä.

Tarkastelen kotimaista ja kansainvälistä menettelyä rinnakkain, sillä samat tekijät vaikuttavat kaikissa Suomessa käytävissä välimiesmenettelyissä, joskin niiden painoarvo korostuu eri tavalla kansainvälisessä välimiesmenettelyssä.

Välimiesoikeuden tulee ottaa huomioon määrittäessään asiaan soveltuvia oikeussääntöjä ja mahdollista *jura novit curia* -periaatteen soveltamista välitystuomion pysyvyyteen vaikuttavat seikat. Prosessille asetetut vaatimukset on siten täyttyvä

välimiesmenettelyssä.⁹⁰ Välimiesmenettelyn erityispiirteet ja oikeusturvan vaatimukset asettavatkin rajoituksia jura novit curia -periaatteen soveltumiselle niin kotimaiseen kuin kansainväliseenkin välimiesmenettelyyn.

Tässä osiossa tutkin ensin asianosaisten välisen sopimuksen merkitystä jura novit curia -periaatteen soveltamisen kannalta, jonka jälkeen pohdin tapaukseen sovellettavan lain vaikutusta jura novit curia -periaatteen soveltamiseen. Kontradiktorinen periaate on noussut jo aikaisemmissa osioissa useasti esiin ja käsittelenkin myös sen roolia välimiesmenettelyssä. Kontradiktoriseen periaatteeseen liittyy kiinteästi välimiesten prosessijohto, väittämis- ja vaatimistaakka sekä välimiesmenettelyjen yhteydessä usein käytetty termi yllätyslementti. Tutkin siten näiden kaikkien vaikutusta jura novit curia -periaatteen soveltamiseen välimiesmenettelyssä.

4.1 Asianosaisten välinen sopimus

Välimiesmenettely perustuu asianosaisten väliseen välityssopimukseen ja asianosaisten välinen välityssopimus rajoittaa välimiesten toimivaltaa.⁹¹ Asianosaisten välinen sopimus menettelystä on siis välimiesmenettelyn lähtökohta. Välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä asianosaiset saavat sopia menettelytavoista täysin haluamallaan tavalla.⁹² Välityssopimus ja sitä kautta asianosaisten tahto onkin keskeisessä asemassa myös jura novit curia -periaatteen kannalta.

Välityssopimuksella asianosaiset voivat sopia myös muista seikoista, kuin menettelystä. Välimiesten tulee ottaa sovitut seikat huomioon itseään sitovina tai ainakin välimiesten ratkaisutoimintaa ohjaavina sääntöinä silloin, jos sovittua ei voida sellaisenaan menettelyssä soveltaa.⁹³ Asianosaiset voivat sopia, että vain tietyt sovitut oikeussäännöt voivat olla ratkaisun perustana.⁹⁴ Lähtökohtaisesti on siis myös mahdollista, että asianosaiset sopivat, ettei jura novit curia -periaatetta sovelleta menettelyyn ja että menettelyssä sovelletaan puhtaasti asianosaisten esittämiä oikeussääntöjä. Asianosaisten

⁹⁰ Knuts 2012, s. 673; Ks. Dimolitsa 2009, s. 432-433.

⁹¹ Knuts 2012, s. 674.

⁹² Koulu 2007, s. 80; Havanssi 2012, s. 1290.

⁹³ Ovaska 2007, s. 61.

⁹⁴ Madsen 2017, s. 211.

asianajo rajaa välimiesoikeuden toimivaltaa, mutta välityssopimus määrittää välimiesten roolin uloimman laajuuden.⁹⁵

On hyvä pitää myös mielessä, että asianosaisten määräysvalta menettelystä ei kuitenkaan tarkoita, että välimiesten tulee sokeasti suostua kaikkeen, mitä asianosaiset ehdottavat. Päinvastoin, välimiehet voivat ohjata menettelyä siten, että se on käytännöllisempi ja välimiesmenettelylain mukainen. Mikäli yhteisymmärrystä asianosaisten ja välimiesten välillä menettelystä ei saavuteta, voi välimies vetäytyä välimiehen tehtävistä.⁹⁶ Välimiehen ja asiaosaisten välillä solmittu välimiessopimus rajoittaa siinä määrin käytettävissä olevia menettelyjärjestelyjä, että mikäli ristiriita näiden välillä käy sovittamattomaksi voi välimies myös välimiesmenettelylain esitöiden mukaan luopua tehtävästään.⁹⁷

Waincymer kuitenkin korostaa asianosaisautonomiia *jura novit curia* -periaatteen soveltamisessa erityisesti kansainvälisessä välimiesmenettelyssä. Hänen mukaansa välimiesten oikeus tai velvollisuus tutkia lakia tai olla tutkimatta sitä *jura novit curia* -periaatteen mukaisesti täytyy syntyä suoraan tai epäsuoraan asianosaisilta. Asiaa voidaan kuitenkin tarkastella myös siltä kannalta, että asianosaiset odottavat välitystuomiolta oikeaa lain tulkintaa. Tutkimukset ovat osoittaneet, että välimiesmenettelyn asianosaiset odottavat välimiesmenettelyltä ennen kaikkea oikeaa ja oikeudenmukaista ratkaisua. Tältä näkökannalta tarkastellen välimiehet voivat tutkia lakia viran puolesta oikean ratkaisun saavuttamiseksi. Vasta-argumenttina edellä esitetylle Waincymer toteaa, että kansainvälisissä välimiesmenettelyissä, joissa molemmat asianosaiset eivät ole oikeuskulttuureista, joissa *jura novit curia* -periaate on tunnettu yleisesti, eivät välimiehet voi olettaa, että periaate soveltuu menettelyyn.⁹⁸

Sikäli kun asianosaiset ovat sopineet Suomen lain tai välimiesmenettelylain soveltamisesta, tuntuisi kuitenkin kummalliselta, että *jura novit curia* -periaate rajattaisiin soveltamisalan ulkopuolelle ilman, että asianosaiset ovat sen rajaamisesta

⁹⁵ Lindskog 2005, s. 928; Svea hovrätt, T 745-06, 28.11.2008, Republic of Moldova v. Agurdino-Chimia JSC ja Agurdino-Invest Ltd, s. 8.

⁹⁶ Saarikivi 2017, s. 72.

⁹⁷ HE 202/1991 vp s. 19.

⁹⁸ Waincymer 2011, s. 210.

nimenomaisesti sopineet. Toisaalta ennakoitavuus ja viivästys näkökulmat huomioon ottaen, periaatteen soveltaminen voidaan nähdä epätarkoituksenmukaisena asianosaisten tavoitteisiin nähden. Välimiesmenettelyn tavoitteena kun on ratkaista riita asianosaisten sopimissa puitteissa. Voidaankin pohtia, miksi asianosaisten esiin tuomat oikeussäännöt eivät tällöin riittäisi heidän välisen riidan ratkaisemiseksi erityisesti, sillä välimiesmenettely ei ole julkinen menettely eikä ratkaisulla ole siten samanlaista merkitystä muulle lainkäytölle kuin yleisten tuomioistuimien tuomioilla.

Pakottavat prosessisäännöt rajoittavat kuitenkin asianosaisautonomiia. Jotta välitystuomion pysyvyys olisi varmistettu, tulee menettelyn olla linjassa pakottavien prosessinormien kanssa. Lainvastaisuus ja mahdottomat menettelyehdot tai suuri riski niistä rajoittavat asianosaisten oikeutta päättää menettelystä. Myös suuri riski oikeusturvan vaarantumisesta rajoittaa asianosaisten oikeutta päättää menettelystä.⁹⁹

Ruotsi

Madsenin mukaan *jura novit curia* -periaate sellaisena kuin sitä sovelletaan tuomioistuinmenettelyssä ei ole sovitettavissa yhteen Ruotsin välimieslain asettaman asianosaisautonomian kanssa, sillä tuomioistuinmenettelyssä asianosaisilla ei ole oikeutta määrätä sovellettavaa lakia. Välimiesmenettelyssä sen sijaan asianosaiset voivat sopia, että välimiesoikeus ratkaisee riidan tiettyjä oikeussääntöjä soveltaen tai he voivat rajata jotkin säännöt soveltamisalan ulkopuolelle. Välimiesoikeus ei siten ole samassa asemassa lain soveltamisen suhteen kuin tuomioistuin.¹⁰⁰

Madsen kuitenkin pohtii, voisiko se, etteivät asianosaiset ole sopineet erityisesti menettelyyn soveltuvista oikeussäännöistä puhua sen puolesta, että asianosaiset eivät ole halunneet sitoa menettelyä tiettyihin oikeussääntöihin.¹⁰¹ Madsenin mukaan vain harvoin voidaan kuitenkaan katsoa, että asianosaiset olisivat olettaneet, että välimiehet tulevat perustamaan ratkaisun muihin oikeussääntöihin, kuin asianosaisten

⁹⁹ Madsen 2017, s. 204-205.

¹⁰⁰ Madsen 2017, s. 205.

¹⁰¹ Madsen 2017, s. 211.

argumentaationsa tukena esittämiin.¹⁰² On myös mahdollista väittää, että välimiesoikeus on puolueellinen, mikäli se soveltaa ratkaisussaan oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet. Tästä johtuen Madsen pohtii, voitaisiinko sanoa, että välitystuomio tulee perustaa asianosaisten esittämiin argumentteihin ja niitä tukeviin oikeussääntöihin, vaikka asiasta ei olisi erityisesti sovittu.¹⁰³

Hobérin mukaan *jura novit curia* -periaatteen soveltuvuutta on vaikea sovittaa yhteen välimiesmenettelyn perustavanlaatuisen luonteen menettelyn perustuvuudesta yhteisymmärrykseen ja välimiesmenettelyn filosofiaan, jonka mukaan asianosaiset ovat menettelyn herroja.¹⁰⁴ Voidaankin kyseenalaistaa, miksi välimiesten tulisi tuoda menettelyyn oikeussääntöjä, joita asianosaiset eivät ole esittäneet.

Myös Ruotsissa, kuten Suomessakin asianosaisten väliselle sopimukselle ja heidän asemalleen menettelyn herroina annetaan siis runsaasti painoarvoa. Asianosaisten sopimus vaikuttaa olevan avainasemassa myös *jura novit curia* -periaatteen soveltuvuuden kannalta.

Sveitsi

Myös Sveitsissä, jossa *jura novit curia* -periaatteen asema osana niin kotimaista kuin kansainvälistäkin välimiesmenettelyä on vahva, asianosaisten on mahdollista sopimalla rajata periaate ulos menettelyn piiristä. Tämä on tehtävä kuitenkin erittäin selkeästi. Asianosaisten mahdollisuus päättää siitä soveltuuko *jura novit curia* -periaate heidän väliseen menettelyynsä altistaakin periaatteen vahvan aseman osana Sveitsin prosessioikeutta kyseenalaiseksi. Jos asianosaiset tai välimiehet voivat päättää, ettei periaatetta oteta huomioon yksittäisessä menettelyssä, ei sitä kai voida pitää sitovana prosessioikeudellisena periaatteena.¹⁰⁵

¹⁰² Näin siitäkin huolimatta, että Madsen puhuu välimiesmenettelystä Ruotsissa, ja Ruotsissa *jura novit curia* -periaate on nimenomaisesti mainittu lain esitöissä

¹⁰³ Madsen 2017, s. 211.

¹⁰⁴ Hobér 2011, s. 213.

¹⁰⁵ Waincymer 2011, s. 212-213.

Jopa siis Sveitsissä, jossa jura novit curia -periaatteen asema osana välimiesmenettelyä on civil law -maista vahvimpia, asianosaiset välinen sopimus voi rajata sen menettelyn ulkopuolelle, jolloin välimiesten on annettava välitystuomio asianosaisten määrittelemien oikeusohjeiden perusteella. Tämä seikka tuokin korostuneesti esiin asianosaisten roolin menettelyn herroina ja sen suuren eron, mikä välimiesmenettely ja tuomioistuinmenettelyn välillä jo lähtökohtaisesti vallitsee.

Yhteenveto

Lähtökohtana välimiesmenettelyssä on, että asianosaiset ovat menettelyn herroja ja heidän välinen välityssopimus määrittää menettelyn rajat. Tämä linja on vallitseva niin Suomessa, kuin Ruotsissa ja Sveitsissäkin. Jura novit curia -periaatteen soveltumisesta menettelyyn voidaan siis päättää asianosaisten kesken. Välityssopimus on lähtökohta periaatteen soveltumisen tarkastelemisessa yksittäiseen tapaukseen. Välimiesmenettelylain mukaan kuitenkin, mikäli asianosaiset eivät ole sopineet menettelystä, käydään menettely välimiesmenettelylain prosessisääntöjen mukaan. Prosessisääntöjä ei välimiesmenettelylaissa kuitenkaan ole paljon.¹⁰⁶ Seuraavaksi käyn läpi niistä jura novit curia -periaatteen soveltamiseen vaikuttavia.

4.2 Sovellettavan lain vaikutus

Välimiesmenettelyyn sovellettavat oikeussäännöt on määritelty välimiesmenettelylain 31 §:ssä:

Välimiesten on perustettava tuomionsa lakiin.

Jos asianosaiset ovat sopineet, että riidan ratkaisemisessa on sovellettava tietyn valtion lakia, välimiesten on perustettava tuomionsa siihen lakiin.

Jos asianosaiset ovat niin sopineet, saavat välimiehet kuitenkin perustaa tuomionsa siihen, minkä he katsovat kohtuulliseksi (ex aequo et bono).

¹⁰⁶ Havanssi 2012, s. 1290-1291.

Asianosaisten välinen sopimus menettelystä on siis välimiesmenettelyn lähtökohta.¹⁰⁷ Välimiesmenettelyssä sovellettava laki tai institutionaaliset säännöt eli *lex arbitri* määräytyy siten ensisijaisesti asianosaisten välityssopimuksen mukaan.¹⁰⁸ Vaikka välimiesmenettelylaissa puhutaan valittavissa olevan jonkun tietyn valtion laki, ei tämä kuitenkaan tarkoita, etteivät asianosaiset voisi valita sovellettavaksi institutionaalisia sääntöjä tai kombinaatiota eri säännöistä.¹⁰⁹ Valinnanvapaus on asianosaisilla.

Välimiesmenettelylaissa ei ole säännelty suoraan, kuinka soveltuva laki tai institutionaaliset säännöt määräytyvät, jos asianosaiset eivät ole sopineet niistä.¹¹⁰ Hallituksen esitöissä kuitenkin todetaan, että mikäli sovellettavasta laista ei ole sovittu, tulee välimiesten soveltaa asiaan soveltuvaksi katsomaansa lakia.¹¹¹ Käytännössä mikäli sovellettavasta laista ei ole kuitenkaan sovittu, sovelletaan välimiesmenettelyssä välimiesmenettelyn sijaintipaikan lakia eli *lex fori*. Suurin osa institutionaalisista välimiesmenettelysäännöistä sisältääkin säännön, jonka mukaan välimiesmenettelyyn sovelletaan sen sijaintipaikan välimiesmenettelylakia, jos asianosaiset eivät ole sopineet sovellettavasta laista. Myös Suomen välimiesmenettelylain 2-50 §:en soveltamisalaksi onkin määritelty VML:n 1 §:ssä välimiesmenettelyt, jotka on tarkoitettu tapahtuvaksi Suomessa.¹¹²

Välimiesmenettelyyn sovellettava laki ja/tai institutionaaliset säännöt vaikuttavat luonnollisesti riidan ratkaisuun, niin menettelyyn kuin siihen sovellettaviin periaatteisiin. Laki ja/tai institutionaaliset säännöt antavat raamit menettelylle. Välimiesmenettelyyn sovellettavalla lailla ja/tai institutionaalisilla säännöillä sekä menettelypaikalla on merkitystä myös *jura novit curia* -periaatteen kannalta, sillä välitystuomion pysyvyys voidaan saattaa yleisen tuomioistuimen tutkittavaksi.¹¹³

¹⁰⁷ Koulou 2007, s. 80; Havanssi 2012, s. 1290.

¹⁰⁸ Danielsson 2013, s. 137; Saarikivi 2017, s. 68; ks. Blackaby – Partasides – Hunter – Redfern 2009, s. 175.

¹⁰⁹ Saarikivi 2017, s. 68-69.

¹¹⁰ Saarikivi 2017, s. 69.

¹¹¹ HE 202/1991 vp, s. 22.

¹¹² Saarikivi 2017, s. 66.

¹¹³ Knuts 2012, s. 672; ks. Saarikivi 2017, s. 66.

Hallituksen esityksen mukaan välitystuomio voisi olla ristiriidassa Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden kanssa esimerkiksi, jos siinä on velvoitettu laissa kiellettyyn suoritukseen tai välimiehet eivät ole ratkaisua tehdessään noudattaneet sellaista pakottavaa oikeusohjetta, jonka voidaan katsoa ilmentävän Suomen oikeusjärjestyksen perusteita. Välitystuomio voidaan julistaa hallituksen esityksen mukaan mitättömäksi näillä perusteilla. Kuitenkaan minkä tahansa pakottavan oikeusohjeen noudattamatta jättäminen ei muodosta perusteita välitystuomion mitättömäksi julistamiselle.¹¹⁴ Käytännössä siis on kuitenkin mahdollista, että välitystuomio julistetaan mitättömäksi, mikäli välimiehet jättävät soveltamatta perustavanlaatuisia oikeusohjetta, johon asianosaiset eivät ole vedonneet.

Välimiesmenettelyn sijainti vaikuttaa siis eittämättä *jura novit curia* -periaatteeseen suhtautumiseen, sillä sijaintivaltion yleisellä oikeudella on oikeus päättää, pysytetäänkö vai kumotaanko välitystuomio, mikäli se saatetaan oikeuden tutkittavaksi, tai mitätöidäänkö se. Tuomioistuimen arvioitiin vaikuttaa luonnollisesti periaatteeseen suhtautuminen siviilitapauksissa. Knutsin mukaan välitystuomion kumoamisen mahdollistavat oikeussäännöt muodostavat siten välimiesten toimivallan uloimman rajan määrittää sovellettavia oikeussääntöjä *jura novit curia* -periaatteen mukaisesti. Kuitenkin huolimatta siitä kuinka vakiintunut *jura novit curia* -periaatteen asema on välimiesmenettelyn sijaintivaltiossa, tulee oikeusturvan vaatimukset, kuten oikeus tulla kuulluksi, ottaa huomioon sitä sovellettaessa.¹¹⁵

Tältä pohjalta voitaisiinkin päätellä, että välimiesmenettelylain mukaisissa Suomessa käytävissä välimiesmenettelyissä suurella todennäköisyydellä tuomioistuin suhtautuu myönteisesti periaatteen soveltamiseen. On kuitenkin huomioitava, että kuten yleisissä tuomioistuimissa tuomareiden, myös välimiesmenettelyssä välimiesten on otettava harkinnassaan huomioon useita seikkoja, jotta periaatteen soveltaminen katsotaan hyväksyttäväksi ja perustelluksi, kuten Knutsin mainitsema asianosaisten oikeus tulla kuulluksi. Oikeusturvaa koskevat vaatimukset osoittautuvatkin hyväksi välineeksi

¹¹⁴ HE 202/1991 vp, s. 26; ks. Möller 1997, s. 72.

¹¹⁵ Knuts 2012, s. 680.

arvioitaessa *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen rajoja välimiesmenettelyssä ja käsitellenkin niiden asettamia vaatimuksia tämän osion seuraavissa alaluvuissa.

Cordero-Moss on kuitenkin esittänyt kansainvälistä välimiesmenettelyä koskevassa artikkelissaan, että välimiesoikeudella on oikeus tutkia sovellettavaa lakia ja soveltaa sitä parhaakseen katsomalla tavalla, vaikka asianosaiset eivät olisi esittäneet nimenomaista argumenttia. Esimerkiksi tilanteessa, jossa sopimuksen ehto on ristiriidassa asiaan soveltuvan lain kanssa saattaisi se, etteivät välimiehet tutki lakia *jura novit curia* -periaatteen mukaisesti, johtaa tilanteeseen, jossa välitystuomio olisi lainvastainen.¹¹⁶ Voidaankin pohtia, olisiko periaatteen soveltaminen sallittua aina, jos välitystuomio muutoin muotoutuisi lainvastaiseksi.

Sveitsissä annettu ratkaisu, jonka Cordero-Mosskin nostaa esimerkiksi sopimusehdon lainvastaisuudesta ja *jura novit curia* -periaatteen suhteesta¹¹⁷, tarjoaa esimerkin *jura novit curia* -periaatteen soveltamiselle tilanteessa, jossa lainvastaisuus on otettava huomioon välimiesten toimesta. Sveitsin korkein oikeus antoi vuonna 2010 ratkaisun asiassa *X. SA v. Y.SA*¹¹⁸, jossa asianosaisten välinen sopimus oli ollut sovellettavan lain, eli Sveitsin lain, vastainen ja välimiesoikeus oli sivuuttanut sopimuksen lainvastaisuudesta johtuen, vaikka kumpikaan asianosaisista ei ollut vaatinut sopimuksen sivuuttamista sovelletun oikeussäännön perusteella. Asiassa hävinnyt asianosainen nosti kanteen väittäen, että välimiesoikeus oli ylittänyt toimivaltuutensa rajat soveltamalla oikeussääntöä, johon kumpikaan asianosaisista ei ollut vedonnut, sivuuttamalla lainvastaisen sopimuksen. Sveitsin korkein oikeus kuitenkin katsoi, ettei välimiesoikeus ollut ylittänyt toimivaltuutensa rajoja, sillä *jura novit curia* -periaate on voimassa myös välimiesmenettelyssä ja välimiesoikeudella on oikeus soveltaa lakia viran puolesta. Korkein oikeus myös katsoi, että koska asiassa hävinnyt asianosainen oli sveitsiläinen ja sovellettava laki oli Sveitsin laki, ei sveitsiläisen oikeussäännön soveltaminen voinut tulla tälle yllätyksenä.¹¹⁹ Vaikka tapauksessa ei painotettu *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen sallittavuutta nimenomaisesti lainvastaisuuden sitä

¹¹⁶ Cordero-Moss 2017, s. 31.

¹¹⁷ Cordero-Moss 2017, s. 31.

¹¹⁸ Sveitsin Korkein oikeus, *X. SA v. Y.SA*, nro. 4A_254/2010.

¹¹⁹ Cordero-Moss 2017, s. 31.

vaatiessa, lainvastaisuuden huomioon ottamista tuskin voidaan nähdä perustellusti virheellisenä toimintana välimiehiltä, kunhan menettelyssä on muutoin noudatettu ehdottomia prosessiperiaatteita, joihin korkein oikeus perusteluissaan keskittyikin.

Mikäli siis asianosaisten esittämät vaatimukset tai niiden tekemättä jättäminen ei ole sovellettavan lain tai institutionaalisten sääntöjen mukaisia, ei näkemykseni mukaan voida pitää sallittavana, että välimiehet eivät saisi siihen puuttua. Voidaan pohtia, voitaisiinko tähän asettaa *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen perustaso, jota pidemmälle välimiehet voivat tutkia lakia vain erityisestä syystä.

4.3 Välimiesmenettelylaissa asetetut pakottavat oikeusturvan vaatimukset ja *jura novit curia* -periaate

4.3.1 Kontradiktorinen periaate

Oikeus tulla kuulluksi tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa on säännelty Suomen perustuslain (PL, 11.6.1999/731) 21 §:ssä. Myös välimiesmenettelylaissa on nimenomainen säännös (VML 22 §) siitä, että välimiesten on varattava asianosaisille tarpeellinen tilaisuus ajaa asiaansa. Säännös ilmentää kontradiktorista periaatetta (*audiatur et altera pars*).¹²⁰ Periaate tarkoittaa muun muassa sitä, että asianosaisille on tarjottava mahdollisuus esittää vaatimukset, niiden perusteet ja todisteet sekä esittää näkemyksensä vastapuolen esittämistä vaatimuksista, niiden perusteista ja todisteista.¹²¹ Havanssi mainitsee pykälän sisältävän nimenomaisesti myös sen, että kummallakin asianosaisista tulee olla kunnolliset mahdollisuudet ottaa kantaa myös kaikkeen siihen, mitä välimiehet mahdollisesti ottavat oma-aloitteisesti asiassa esiin.¹²² Eli asianosaisilla tulisi olla mahdollisuus lausua, mikäli välimiehet soveltavat *jura novit curia* -periaatetta. Kontradiktorinen periaate tulee siis ottaa huomioon ennen *jura novit curia* -periaatteen soveltamista.

¹²⁰ Virolainen 2007, s. 576; Saarikivi 2017, s. 72.

¹²¹ Möller 2007, s. 340; Havanssi 2012, s. 1291; Saarikivi 2017, s.73; HE 202/1991, s. 19; KKO 2008:77 kohta 14.

¹²² Havanssi 2012, s. 1291.

Säännöstä koskevien lain esitöiden mukaan kuulemisperiaate on yleisprosessuaalinen oikeusperiaate, jonka noudattamisesta ei pidä välimiesmenettelyssä tinkiä. Kuulemisperiaatteen toteutumiseen riittää lakiehdotuksen mukaan kuitenkin se, että asianosaisille on varattu tilaisuus tulla kuulluksi.¹²³ Säännös on yksi harvoista välimiesmenettelyn pakottavista säännöksistä.¹²⁴ Jos välityssopimus rajoittaa asianosaisten tilaisuutta ajaa asiaansa, on välimiesten jätettävä soveltamatta sopimuksen ehtoja niiltä osin siten, että asianosaisten oikeus ajaa asiaansa toteutuu menettelyssä.¹²⁵

Välimiesten oikeus esittää uusia oikeudellisia argumentteja ei näytä olevan milloinkaan rajaton, vaan kontradiktorinen periaate rajoittaa jura novit curia -periaatteen soveltamista. Kontradiktorisesta periaatteesta johtuen asianosaisille olisi varattava tilaisuus esittää heidän näkemyksensä esitetyiden oikeudellisten argumenttien tulkinnasta ja soveltamisesta, mikäli niitä ei ole käsitelty menettelyn aikana.¹²⁶ On mahdollista, että välimiesmenettelylain 22 §:ää katsotaan rikotun, jos välitystuomio on perustettu seikkaan, joka ei ole ollut esillä menettelyn aikana. Siten kontradiktorinen periaate rajoittaa jura novit curia -periaatteen soveltamista.¹²⁷ Periaatteen noudattamatta jättäminen on välimiesmenettelylain 41.1 §:n 4 kohdan mukaisesti välitystuomion kumoamisperuste.

Välimiesoikeuden tulee siis lähtökohtaisesti varata asianosaisille tilaisuus esittää kantansa. Mikäli välimiesoikeus soveltaa oikeussääntöä, johon asianosaiset eivät ole vedonneet, varaamatta tilaisuutta asianosaisille esittää argumentteja sen soveltamisesta asiassa, nousee kumoamiskanteen riski. Hävinnyt asianosainen voi argumentoida, että välimiesoikeus ei ole varannut sille riittävää tilaisuutta ajaa asiaansa. Välitystuomio altistuu samalla myös puolueellisuus väitteille. Tästä johtuen jura novit curia -periaatteen soveltaminen, erityisesti kansainvälisessä välimiesmenettelyssä, riskeeraa Knutsin mukaan välitystuomion pysyvyyden.¹²⁸

¹²³ HE 202/1991 vp, s. 19; Saarikivi 2017, s. 73.

¹²⁴ Waselius – Jussila 2011, s. 712; Möller 2007, s. 340; Saarikivi 2017, s. 72-73.

¹²⁵ Ovaska 2007, s. 63.

¹²⁶ Waselius – Jussila 2011, s. 729; Möller 2007, s. 340; Ovaska 2007, s. 186.

¹²⁷ Möller 2007, s. 340.

¹²⁸ Knuts 2012, s. 674.

On mahdollista, että asianosaiset eivät vetoa asiaan soveltuvaan pakottavaan oikeussääntöön, jolloin Ovaskan mukaan välimiesten tehtävä on ilmeisesti tuoda viran puolesta esiin oikeussäännön soveltamisen mahdollisuus ja varattava asianosaisille mahdollisuus lausua siitä. Välimiesoikeus voi kuitenkin soveltaa oikeussääntöä, vaikka asianosaiset jättäisivät tästä huolimatta vetoamatta oikeussääntöön.¹²⁹ Pohdittavaksi jää onko välimiehillä oikeus toimia samoin ei-pakottavan, mutta asiaan soveltuvien muiden oikeussääntöjen kohdalla. Voitaisiinko siis sanoa, että *jura novit curia* -periaate soveltuu joka tapauksessa pakottavaan lainsäädäntöön välimiesmenettelylain alaisissa välimiesmenettelyissä, mutta muun lainsäädännön osalta on tehtävä tapauskohtainen harkinta.

Cordero-Moss on käsitellyt aihetta kansainvälisen välimiesmenettelyn näkökulmasta ja hän on eri mieltä kontradiktorisen periaatteen vaikutuksesta *jura novit curia* -periaatteen soveltamiseen. Hänen mukaansa välimiesoikeus ei ole velvollinen pyytämään asianosaisia kommentoimaan uusia oikeussääntöjä, joita välimiesoikeus mahdollisesti soveltaa asiaan, vaikkakin se on suositeltavaa. Kannanottojen pyytämättä jättäminen ei aiheuta välitystuomion kumoamista tai mitätöintiä, muutoin kuin törkeissä toimivallan ylityksen tapauksissa.¹³⁰

Cordero-Moss on käsitellyt aihetta myös myöhemmässä artikkelissaan todeten, että pääsäännön mukaan välimiesoikeus voi soveltaa oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet, asian oikeudellisessa kehyksessä. Mikäli tästä johtuen uudet tosiseikat tai todisteet tulevat merkityksellisiksi, olisi välimiesoikeuden hyvä tarjota asianosaisille tilaisuus lausua asiasta ja mahdollisuus esittää uusia tosiseikkoja ja todisteita, vaikka soveltuva laki ei edes sitä vaatisi.¹³¹

On hyvä kuitenkin pitää tässä kohtaan mielessä, että Suomen välimiesmenettelylain 22 §:lle annetaan suuri painoarvo ja voitaisiin sanoa, että sen mukaisissa välimiesmenettelyissä asianosaisille tulee varata lähes poikkeuksetta tilaisuus lausua oikeussäännöstä, jota välimiesoikeus aikoo soveltaa. Tässäkin kohtaa on kuitenkin

¹²⁹ Ovaska 2007, s. 195, ks. Pereyó 2012, s. 118.

¹³⁰ Cordero-Moss 2006, s. 29-30.

¹³¹ Cordero-Moss 2017, s. 33.

huomioitava Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2008:77, jossa kontradiktoriselle periaatteelle ei ole annettu juurikaan painoarvoa.

Hovioikeuskäytännössä on suhteellisen usein vaadittu, että välitystuomio tulee kumota, sillä se perustuu seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet eli jura novit curia -periaatetta on sovellettu. Periaatteen soveltamisen on yleensä väitetty johtaneen välimiesoikeuden toimivallan ylitykseen ja siihen, ettei asianosaisille ole varattu tarpeellista mahdollisuutta ajaa asiaansa. Hovioikeuskäytännössä kumoamiskanteet on pääsääntöisesti kuitenkin hylätty.¹³²

Ratkaisussa HO 26.6.2003 1942 hovioikeus kuitenkin hyväksyi kanteen. Tapauksessa hovioikeus katsoi, että välimiesoikeus ei ollut varannut kantajalle tarpeellista tilaisuutta ajaa asiaansa, sillä välimiesoikeus hylkäsi kanteen vanhentumisväitteen nojalla, vaikka vastaaja ei ollut tehnyt menettelyn aikana yksiselitteistä ja selvää vanhentumisväitettä, eikä kantaja ollut ymmärtänyt, että ratkaisu perustettaisiin väitteeseen. Kantajalla ei siten ollut mahdollisuutta lausua asiasta, sillä se ei ollut ymmärtänyt, että välimiesoikeus tulkitsee vastaajan lausumia siten, että ne sisältävät vanhentumisväitteen. Hemmon mukaan hovioikeuden tulkintalinja ei kuitenkaan vastaa hovioikeuksien yleistä linjaa eikä Korkeimman oikeiden antaman prejudikaatin KKO 2008:77 linjaa.¹³³

Onkin hyvä huomata, että ratkaisussa KKO 2008:77 Korkein oikeus siis katsoi, ettei välimiestuomioistuimen menettely muodostanut prosessuaalista virhettä, vaikka välimiestuomioistuin ei kertonut asianosaisille oikeussäännön soveltamisesta.¹³⁴ Ratkaisu on herättänyt paljon eriäviä mielipiteitä oikeustieteilijöiden keskuudessa, eikä sitä siten voida pitää absoluuttisena totuutena. Lähtökohtaisesti kontradiktorisesta periaatteesta johtuen asianosaisille tulee siis kuitenkin aina varata tilaisuus ajaa asiaansa ja heillä on oikeus tulla kuulluksi.

¹³² Hemmo 2008, s. 1067.

¹³³ Hemmo 2008, s. 1069.

¹³⁴ Danielsson 2013, s. 151.

Ruotsi

Ruotsissa vallitseva näkemys on, että mikäli välimiestuomioistuimella on oikeus ja velvollisuus soveltaa oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet, tulee välimiesten antaa asianosaisille mahdollisuus kommentoida niitä ennen niiden soveltamista.¹³⁵ Kuitenkin myös Ruotsissa Svean hovioikeus on hylännyt kumoamiskanteen ratkaisussa, vaikka välimiehet eivät kuulleet asianosaisia ennen uuden oikeussäännön soveltamista ratkaisuun.¹³⁶

Ruotsissa kontradiktorisen periaatteen rooli on siis hyvin samankaltainen kuin Suomessa: roolin vahva asema tunnustetaan erityisesti oikeustieteilijöiden keskuudessa, mutta oikeuskäytännöstä löytyy myös ratkaisuja, joissa periaatteelle ei anneta juurikaan painoarvoa.

Sveitsi

Sveitsissä välimiehillä ei ole velvollisuutta selvittää asianosaisten näkemyksiä asiaan sovellettavista oikeussäännöistä ja kontradiktorisen periaatteen rooli *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen kannalta on Sveitsissä hyvin rajoittunut. Välimiesten tulee vain varmistua, että ratkaisu ei tule asianosaisille yllätyksenä ja sen vuoksi sovellettavien oikeussääntöjen tulee perustua menettelyssä käytyyn argumentaatioon. Myös Sveitsissä asianosaisten kuuleminen ennen oikeussäännön soveltamista asiaan on kuitenkin suositeltavaa, sillä paitsi, että se voi auttaa välimiehiä ratkaisutyössä, asianosaiset saavat luotettavan kuvan prosessista ja välitystuomion hyväksyttävyyden hävinneen asianosaisten silmissä paraneen.¹³⁷ Käytännössä asianosaisten kuuleminen ennen oikeussäännön soveltamista auttaa turhien kumoamiskanteiden välttämässä.

Vaikka Sveitsissä asianosaisten kuuleminen ei välttämättä ole tarpeen *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen kannalta, on ennakoitavuusvaatimuksen vuoksi monesti silti tarpeen varata asianosaisille mahdollisuus lausua sovellettavista oikeussäännöistä ennen välitystuomion antamista. Sveitsin korkein oikeus onkin ajoittain kumonnut

¹³⁵ Danielsson 2013, s. 151; Hobér 2011, s. 317.

¹³⁶ Waincymer 2011, s. 213.

¹³⁷ Kaufmann-Kohler - Rigozzi 2015, s. 281-282.

välitystuomioita, koska välimiehet eivät ole ilmoittaneet asianosaisille lain soveltamisesta tekemistään ratkaisusta ennen välitystuomion antamista.¹³⁸

Yhteenveto

Kontradiktorinen periaate on suuressa roolissa pohdittaessa jura novit curia -periaatteen soveltumista välimiesmenettelyyn. Erityisesti oikeuskirjallisuudessa sen roolia painotetaan niin Suomessa kuin Ruotsissakin. Jopa Sveitsissä, jossa asianosaisten kuulemista ei ole säännelty välimiesmenettelylainsäädännössä, pidetään asianosaisten kuulemista suositeltavana. Oikeuskäytännössä ei kuitenkaan aina ole katsottu tarpeelliseksi, että asianosaisia nimenomaisesti kuullaan ennen oikeussäännön soveltamista, mikäli asianosaiset katsotaan voineen ennakoida sen soveltamisen. Voitaisiinkin siis sanoa, että kontradiktorinen periaate asettaa ainakin vahvan, jollei pakottavan, vaatimuksen välimiehille ottaa asianosaiset ja heidän näkökantansa huomioon päätöksenteossa. Jura novit curia -periaatteen nimissä uuden oikeussäännön soveltaminen tapaukseen ilman asianosaisten kuulemista asettaa joka tapauksessa välitystuomion kumoamiskanteelle alttiiksi ja on sen vuoksi keskeinen elementti periaatteen soveltamista pohdittaessa.

4.3.2 Välimiesten prosessijohto

Välimiesmenettelylaissa ei menettelyn vaatimuksena edellytetä sitä, että asianosainen osallistuu aktiivisesti menettelyn kulkuun. Kun välimiestuomioistuimen toimivalta on vahvistettu, ei asianosainen voi estää välimiesmenettelyä eikä myöskään välitystuomion antamista. Sääntö ei kuitenkaan selvennä välimiesten roolia suhteessa asianajoon.¹³⁹ Tässä alaluvussa tarkastelenkin prosessijohdolle asetettujen vaatimusten vaikutusta jura novit curia -periaatteen soveltamiseen.

Välimiesmenettelylaissa on varsin vähän säännöksiä prosessin kulusta.¹⁴⁰ Välimiesmenettelylaki ei aseta välimiehille velvollisuutta tai oikeutta aktiiviseen prosessijohtoon. Välimiesmenettelylain 27 §:ssä säädetään välimiesten yleisestä

¹³⁸ Waincymer 2011, s. 211.

¹³⁹ Cordero-Moss 2006, s. 4.

¹⁴⁰ Ovaska 2007, s. 179; Kurkela 1996, s. 70.

velvollisuudesta edistää *riidan asianmukaista ja joutuisaa selvittämistä*. Lain esitöiden mukaan pykälä säätelee *välmiesten prosessinjohtovelvollisuuksista ja -oikeuksista asian selvittämisessä ja siinä erityisesti näytön hankinnasta*.¹⁴¹ Välimiehillä onkin Koulun mukaan samantapainen prosessinjohtovelvollisuus kuin yleisissä tuomioistuimissa toimivilla tuomareilla.¹⁴²

Välimiehillä on myös Möllerin näkemyksen mukaan aktiivinen velvollisuus myötävaikuttaa oikeusriidan ratkaisemiseen ja se ilmenee Möllerin mukaan, kuten Tirkkonen on aikaisemmin esittänyt, in abstracto tarkastellen kolmessa eri muodossa. Ensimmäinen on kyselyoikeuden käyttäminen, toinen muunlaisten prosessijohtoon kuuluvien toimenpiteiden suorittaminen ja kolmas todisteiden hankkiminen.¹⁴³

Välmiesten on esitettävä asianosaisille riitakysymysten selvittämiseksi tarpeelliset kysymykset, mikäli asianosaisten esitys on epäselvä tai epätäydellinen. Möllerin mukaan välmiesten velvollisuuteen kuitenkin tuskin kuuluu huolehtia, että asianosaiset mainitsevat kaikki ne seikat, joihin he haluavat vedota, sillä välimiesmenettelyssä Möllerin näkemyksen mukaan, toisin kuin Koulun mukaan, ei lähtökohtaisesti voida lähteä siitä, että prosessijohdolta odotettaisiin samaa kuin yleisissä tuomioistuimissa, sillä asianosaisilla on ensisijainen oikeus päättää menettelyyn sovellettavista säännöistä. Asianosaisten valinta sovellettavien menettelytapojen suhteen vaikuttaa siis myös prosessijohtoon ja välmiesten oikeuksiin ja velvollisuuksiin menettelyn käsittelyssä.¹⁴⁴

Virolaisen mukaan sen sijaan välimiehiltä olisi lupa odottaa jopa tuomareita aktiivisempaa prosessijohtoa, sillä välimiesoikeuden ratkaisuun ei voi hakea muutosta ylemmästä oikeusasteesta. Näkökulma on saanut kannatusta pohjoismaissa. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:77 on kuitenkin omaksuttu näkemys passiivisesta prosessijohdosta.¹⁴⁵

¹⁴¹ HE 202/1991 vp, s. 20.

¹⁴² Koulun 2007, s. 110.

¹⁴³ Möller 1997, s. 58.

¹⁴⁴ Möller 1997, s. 58-59.

¹⁴⁵ Virolainen 2009, s. 702.

Waselius ja Jussila huomauttavat, että se, että välimiesmenettely on joustavampi kuin tuomioistuinmenettely ei saisi johtaa siihen, että asianosaiset eivät voi luottaa välimiesoikeuden noudattavan perustavanlaatuisia prosessioikeudellisia periaatteita, kuten vaatimis- ja väittämistaakkaa, minkä johdosta välitystuomio ei olisi ennustettavissa. Tämä vaarantaisi oikeusvarmuuden ja oikeusturvan. Välimiesten onkin huolehdittava, että perustavanlaatuisia periaatteita noudatetaan. Suomessa välimiehet ovatkin olleet Waseliuksen ja Jussilan näkemyksen mukaan jokseenkin haluttomia aktiivisen roolin ottamiseen prosessijohdossa turvatakseen väittämistaakan asettamat vaatimukset. Heidän mukaan välimiesten ei kuitenkaan tulisi ottaa tuomioistuinmenettelyä passiivisempaa roolia prosessijohdossaan, sillä välitystuomioon ei voi hakea muutosta, vaan välimiehillä on vastaava prosessijohdollinen rooli välimiesmenettelyssä, kuin tuomareilla on tuomioistuinmenettelyssä. Lainsäädännössä välimiehille ei kuitenkaan aseteta tällaista velvollisuutta.¹⁴⁶

Yllä esitetyn valossa voitaisiin myös katsoa, että jura novit curia -periaatteen soveltamisen mahdollisuus riippuu paljolti asianosaisten prosessijohdolle asettamista vaatimuksista. Mikäli välimiehille on annettu aktiivinen rooli asian eteenpäin viemiseksi ja ratkaisemiseksi voitaisiin myös jura novit curia -periaatteen soveltamiseen suhtautua myönteisemmin kuin silloin, jos välimiehille on asetettu lähes passiivinen rooli annettujen faktojen arvioijina. Mikäli prosessijohdon roolista ei ole asianosaisten välillä sovittu, määrittävät välimiesmenettelylaissa välimiehille asetetut vaatimukset prosessijohdon tason.

Välimiesmenettelylain 22 §:ssä asetetaan välimiehille kuitenkin ehdoton prosessiperiaate, jonka mukaan välimiesten on varattava asianosaisille tarpeellinen tilaisuus ajaa asiaansa. Prosessijohdon kannalta tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että välimiesten olisi huolehdittava, että asianosaiset saavat lausua käsiteltävistä asioista. Tämä on tärkeää myös jura novit curia -periaatteen soveltamisen kohdalla, kuten aikaisemmin olen todennut.

¹⁴⁶ Waselius - Jussila 2011, s. 730.

Kontradiktorinen periaate vaikuttaakin osaltaan myös välimiesten prosessijohtoon, sillä kuten Havanssi on esittänyt, voidaan välimiesmenettelylain 25.1 §:stä¹⁴⁷ yhdessä 22 §:n kanssa johtaa välimiesten prosessijohdollinen velvollisuus tarjota asianosaisille mahdollisuus lausua sovellettavista oikeustositseikoista, eikä ratkaisua saa siten perustaa oikeudelliseen seikkaan, joka ei ole ollut esillä menettelyn aikana. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2008:77 asettaa Havanssin mukaan tähän kannanottoon kuitenkin varauksen.¹⁴⁸ Välimiesten prosessijohdolla ja jura novit curia -periaatteen soveltamisella on joka tapauksessa merkittävä liityntä kontradiktoriseen periaatteeseen, joka rajoittaa välimiesten toimintaa menettelyssä.

Ratkaisevaa myös välimiesten prosessijohdon kannalta on kuitenkin jo mainittu asianosaisten sopimus. Mikäli asianosaiset ovat sopineet joidenkin prosessijohtoa koskevien sääntöjen soveltamisesta, on määräyksiä noudatettava.¹⁴⁹ Sopimus menettelystä voidaan tehdä milloin vain, kunnes välitystuomio on annettu tai välimiesmenettely lopetettu. Asianosaiset voivat sopia myös välitystuomion oikaisemista tai lisätuomion antamista koskevasta menettelystä. Laki ei aseta menettelyä koskevalle sopimukselle muodollisia vaatimuksia.¹⁵⁰ Menettelystä tehty sopimus ei ole muutettavissa välimiesten tai toisen asianosaisten yksipuolisella vaatimuksella vaan sopimuksen muuttaminen vaatii molempien asianosaisten hyväksynnän. Menettelystä tehty sopimus voi kuitenkin olla tehoton välimiesmenettelylain vastaisena tai se voi olla kohtuullistettavissa. Mikäli välimiesmenettely kuitenkin käydään välimiesten harkintavallan pohjalta, saavat välimiehet lähtökohtaisesti muuttaa ja peruuttaa menettelyä koskevia päätöksiään prosessijohdossaan.¹⁵¹ Lain esitöissä todetaan, että asianosaiset voivat sopia menettelystä, mutta mikäli siitä ei ole sovittu, tulee välimiesten noudattaa välimiesmenettelyä koskevaa lakia ja päättää noudatettavasta menettelystä.¹⁵²

¹⁴⁷ 25.1 §: Välimiesten määräämässä ajassa kantajan on ilmoitettava ne seikat, joihin hänen kanteensa perustuu, ja yksilöidyt vaatimuksensa sekä vastaajan annettava näiden johdosta vastineensa. Välimiehet voivat kehottaa asianosaisia samalla antamaan välimiehille kaikki ne asiakirjat, joilla voi olla merkitystä asiassa, tai mainitsemaan ne asiakirjat tai muut todisteet, jotka he aikovat asiassa esittää.

¹⁴⁸ Havanssi 2012, s. 1291.

¹⁴⁹ Möller 1997, s. 58.

¹⁵⁰ Koulu 2007, s. 77.

¹⁵¹ Koulu 2007, s. 81.

¹⁵² HE 202/1991 vp, s. 10.

On mahdollista siis katsoa, että mikäli asianosaiset eivät ole sopineet menettelystä, voivat välimiehet katsoa harkintavaltansa rajoissa, että *jura novit curia* -periaate kuuluu prosessijohdon piiriin ja soveltaa sitä siten ratkaisussaan. Päätelmä on kuitenkin mielestäni yksinään liian suorasukainen, eikä se ota huomioon periaatteen käyttöä rajoittavia muita tekijöitä. Välimiesmenettelyn lopputuloksen ennustettavuuden vaatimus asettaa prosessijohdolle nimittäin rajan, sillä iso muutos prosessijohdossa voi vaarantaa välimiesmenettelylain mukaisen tilaisuuden ajaa asiaa, jolloin välitystuomio altistuu moitekanteelle.¹⁵³

Välimiesmenettelylain 9 §:n mukaan välimiesten tulee olla tehtävässään puolueettomia ja riippumattomia. Tämä asettaa velvollisuuden myös prosessijohdolle, sillä välimiesten tulee roolin aktiivisuudesta riippumatta toimia prosessijohdossa tasapuolisesti. Mikäli *jura novit curia* -periaatteen kuulumisesta menettelyn piiriin ei ole sovittu tai se ei ole kaikille osapuolille itsestään selvää, voitaisiinkin argumentoida, että periaatteen soveltaminen vaarantaa välimiesten puolueettomuuden. Oikeussäännön, johon kumpikaan asianosaisista ei ole vedonnut, soveltaminen nimittäin eittämättä on myötämielisempi vain toista asianosaista kohtaan. Arvioitavaksi tuleekin, vaarantaako *jura novit curia* -periaatteen soveltaminen välimiesoikeuden puolueettomuuden vai kuuluko periaate prosessijohdon piiriin.

Knuts nostaaakin oikeusvertailevassa artikkelissaan esiin sen mahdollisuuden, että välimiesoikeuden soveltaessa *jura novit curia* -periaatetta, on mahdollista, että soveltaminen katsotaan puolueelliseksi. Tästä johtuen *jura novit curia* -periaatteen soveltaminen voi altistaa välitystuomion kumoamiskanteelle.¹⁵⁴ Myös Dimolitsa nostaa kansainvälistä välimiesmenettelyä käsittelevässä artikkelissaan esiin puolueettomuusvaatimuksen ja puolueellisuus epäilyksen mahdollisuuden, jos välimiehet tai erityisesti yhden välimiehen menettelyssä välimies, soveltaa tapaukseen uusia oikeussääntöjä *ex officio*.¹⁵⁵

¹⁵³ Koulu 2007, s. 81.

¹⁵⁴ Knuts 2012, s. 674.

¹⁵⁵ Dimolitsa 2009, s. 438.

Tasapuolisuuden tai puolueettomuuden vaatimus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asianosaisten tarpeet asian ajamisen suhteen olisivat välttämättä samanlaiset.¹⁵⁶ Toinen asianosainen voi olla lähtökohtaisesti vahvemmassa asemassa, sillä esimerkiksi kansainvälisessä välimiesmenettelyssä sovellettava laki voi olla toiselle oman maan laki ja siten tuttu lainkäytössä sovellettavine periaatteineen ja toiselle asianosaiselle täysin vieras. Se asettaa myös prosessijohdolle haasteen tasapuolisuuden varmistamiseksi. Myös tavalla, jolla välimiehet tuovat uudet oikeussäännöt asianosaisten tietoon, on merkitystä puolueettomuus näkökannasta, samoin kuin olosuhteilla muutenkin. Dimolitsan näkemyksen mukaan puolueellisuus väitteen nostamisen vaaraa ei ole tai se on olematon, mikäli uusien oikeussääntöjen esittäminen on ollut harkittua, se kohdistuu tiettyyn tärkeään ongelmaan ja se on nostettu esiin, ja sitä on sovellettu aineellisesti oikean, selkeän ja reilun välitystuomion aikaansaamiseksi.¹⁵⁷

Välimiesmenettelylain 23 § asettaakin välimiehille vain yleisen vaatimuksen pysyä tasapuolisuuden ja joutuisuuden rajoissa. Koulu huomauttaa, että välimiesmenettelylaki noudattaa tässä kansainvälistä lakitekniikkaa harkintavallan määrittelyssä. Välimiesten on otettava huomioon oikeusturvan vaatimukset, mutta prosessitaloudelliset seikat eivät rajoita välimiesten harkintavaltaa.¹⁵⁸

Joutuisuus mainitaan laissa 23 §:n lisäksi myös 27 §:ssä, jonka mukaan välimiesten tulee edistää riidan asianmukaista ja joutuisaa selvittämistä. Myös 25 §:ssä painotetaan menettelyn joutuisuutta. Välimiesten prosessijohdon yksi tärkeä tehtävä vaikuttaakin olevan menettelyn joutuisuuden varmistaminen. Voitaisiinkin katsoa, että jura novit curia -periaatteen soveltaminen ei ainakaan yleensä jouduta menettelyä, sillä välimiesten tulee lähtökohtaisesti varata asianosaisille mahdollisuus lausua oikeussäännöistä, joita välimiesoikeus soveltaa ratkaisussaan ja tämä luonnollisesti hidastaa menettelyn etenemistä. Toisaalta, mikäli periaatteen soveltamisella välitystuomio on aineellisoikeudellisesti oikea, voidaan välttyä kumoamiskanteilta ja välitystuomion pysyvyys ei vaarannu, mikä jouduttaa riidan lopullista ratkaisemista.

¹⁵⁶ Kurkela 1996, s. 70-71.

¹⁵⁷ Dimolitsa 2009, s. 438.

¹⁵⁸ Koulu 2007, s. 80.

Se, ettei välitystuomioon voi hakea muutosta, asettaa kuitenkin välimiesten prosessijohdolle isot vaatimukset. Siitä johtuen välimiesten tulee Koulun ja Turusen mukaan nostaa esiin ne seikat, jotka he kokevat ratkaiseviksi, kuten oikeussäännöt joita he tulevat soveltamaan, mikäli asianosaiset eivät ole ottaneet keskeisen säännöksen tulkintaa puheeksi oma-aloitteisesti.¹⁵⁹ Koulun ja Turusen mukaan jura novit curia -periaatteen soveltaminen on siis mahdollista välimiesmenettelyssä, kunhan se otetaan prosessinjohtossa huomioon ja välimiehet informoivat asianosaisia.

Prosessijohdolla ja sille niin välityssopimuksessa kuin laissakin asetetuilla vaatimuksilla on siis vaikutusta jura novit curia -periaatteen soveltamisen mahdollisuuteen. Välimiesten tulee ottaa huomioon paitsi välityssopimus, myös tasapuolisuuden ja joutuisuuden vaatimukset sekä kontradiktorinen periaate.

Ruotsi

Kuten edellä on todettu, Ruotsin välimiesmenettelylain esitöissä jura novit curia -periaatteen soveltuminen kotimaisiin välimiesmenettelyihin on tuotu esiin. Lain esitöissä on kuitenkin huomioitu, ettei jura novit curia -periaate sovellu välttämättä välimiesmenettelyihin, joissa on ulkomaalaisia osapuolia, sillä periaate ei mahdollisesti ole voimassa heidän oikeusjärjestyksessään. Lain esitöissä annetaan siis painoarvoa osapuolten tietoisuudelle periaatteen soveltuvuuden arvioinnissa. Lain esitöiden mukaan välimiesten tulee antaa asianosaisille tieto oikeudellisesta argumentoinnista siten, että soveltaminen ei tule asianosaisille yllätyksenä. Hallitus haluaa kuitenkin korostaa selkeän prosessinhallinnan merkitystä oikeudellisten väitteiden osalta aina välimiesmenettelyssä.¹⁶⁰

Lindskogin mukaan oikeussäännön soveltaminen ilman, että välimiestuomioistuin ilmoittaa sen mahdollisesta soveltamisesta asianosaisille, voi tarkoittaa välimiesten prosessinjohtoon toimirajojen ylittämistä ja välitystuomio saatetaan kumota.¹⁶¹ Heumanin mukaan monesti ei ole riittävää välimiesten prosessijohdon kannalta, että

¹⁵⁹ Koulun – Turunen 2017, s. 1328.

¹⁶⁰ Regeringens proposition 1998/99:35, s. 144-145.

¹⁶¹ Lindskog 2012, s. 903.

välímiesoikeus pyytää asianosaisia vain yleisesti kommentoimaan mahdollisuudesta soveltaa asiaan soveltuvaa muuta kuin esille tulleita oikeussääntöjä, jota voidaan soveltaa ratkaisuun, vaan on varmistuttava, että asianosaiset ymmärtävät, mistä oikeussäännössä on kysymys. Kontradiktorisen periaatteen toteutumisen kannalta ja yllätysten välttämiseksi olisikin siksi monesti hyvä, että välimiehet tarjoavat asianosaisille mahdollisuuden lausua nimenomaisesta oikeussäännöstä samoin kuin tuomarit. Kantaa tukee välimiesten prosessijohdolle asetettu selkeyden vaatimus ja vaatimus siitä, että välimiesten tulee varmistaa, ettei lainsoveltaminen tule asianosaisille yllätyksenä.¹⁶²

Wallin puolestaan nostaa esiin, että Ruotsissa on vieläkin epäselvää, voidaanko kansainvälisen välimiesmenettelyn välitystuomio kumota välimiesten prosessin johdon puutteen johdosta.¹⁶³ Kansainvälisessä välimiesmenettelyssä on tyypillistä, että välímiesoikeuden rooli on passiivinen ja vastuu menettelystä jätetään asianosaisille. Välímiesoikeuden tehtävänä on tällöin kuunnella asianosaisten argumentit ja tehdä päätös puhtaasti niiden pohjalta.¹⁶⁴

Heuman on nostanut esiin huolen välimiesten puolueellisuuden mahdollisuudesta *jura novit curia* -periaatteen soveltamisessa todeten, että välímiesoikeuden tuodessa esiin mahdollisesti asiaan soveltuvia oikeussääntöjä prosessijohdon nimissä voi syntyä vaikutelma, että välímiesoikeus auttaa toista asianosaista ja että välímiesoikeuden tulisi sen vuoksi pidättäytyä tällaisesta prosessijohdosta. Sitä vastoin hänen mielestään ei voida sanoa, että välímiesoikeus on toiminut puolueellisesti, mikäli he ovat laiminlyöneet kiinnittää etukäteen häviävän asianosaisten huomion oikeussääntöön, johon asianosaiset eivät vedonneet ja jonka välímiesoikeus asettivat perusteeksi hyväksytyyn ratkaisuun.¹⁶⁵

Ruotsissa välimiesten prosessijohto vaikuttaa *jura novit curia* -periaatteen soveltamiseen pitkälti samoin kuin Suomessa. Välimiesten tulisi ottaa kontradiktorisen periaatteen ja

¹⁶² Heuman 1999, s. 131.

¹⁶³ Wallin 2003, s. 272.

¹⁶⁴ Cordero-Moss 2006, s. 14.

¹⁶⁵ Heuman 1999, s. 131.

puolueettomuuden asettamat vaatimukset prosessijohdossaan huomioon ennen jura novit curia -periaatteen soveltamista asiassa.

Yhteenveto

Välimiesten prosessijohdon laajuuteen vaikuttaa siis ennen kaikkea asianosaiset välinen sopimus ja välimiehille annettu rooli. Lisäksi välimiesmenettelylain prosessisäännökset määrittävät välimiesten roolia. Voitaisiinkin sanoa, että prosessijohdon rooli vaihtelee menettelyittäin tietyn viitekehyksen rajoissa. Jura novit curia -periaatteen soveltaminen osana prosessinjohtoa tulee siis myös arvioida tapauskohtaisesti.

Ruotsissa esitetyt näkemykset prosessijohdon roolista jura novit curia -periaatteen soveltamisen kannalta tukevat Suomessa esitettyjä näkökulmia. Oikeusturvan ja tasapuolisuuden vaatimukset tulee toteutua myös prosessijohdon osalta, mutta päätavoite on välitystuomion pysyvyys, jonka oikea menettely ja aineellisoikeudellisesti oikea ratkaisu varmistaa.

4.3.3 Väittämistaakka ja vaatimistaakka

Vaatimis- ja väittämistaakka liittyvät läheisesti kontradiktoriseen periaatteeseen.¹⁶⁶ Jura novit curia -periaatteen nojalla vaatimis- ja väittämistaakan tosiseikoille annetaan oikeudellinen merkitys.¹⁶⁷ Vaatimis- ja väittämistaakka vaikuttavat siis oleellisesti jura novit curia -periaatteen soveltamisen laajuuteen, minkä vuoksi tarkastelen tässä alaluvussa vaatimis- ja väittämistaakan roolia ja vaikutusta välimiesmenettelyssä.

Vaatimistaakka tuomioistuimessa käsiteltävissä riita-asioissa on säännelty oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 1 momentissa. Sen mukaan tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut. Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 § 2 momentti koskee puolestaan väittämistaakkaa, eikä sen mukaan asiassa, jossa sovinto on sallittu, saa tuomiota perustaa sellaiseen seikkaan, johon ei olla vedottu. Väittämistaakka koskee vaatimuksen perusteita.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Saarikivi 2017, s. 73; Waselius – Jussila 2011, s. 713.

¹⁶⁷ Waselius – Jussila 2011, s. 715.

¹⁶⁸ Virolainen 2007, s. 567.

Välimesmenettelylaissa ei ole vastaavia säännöksiä, mutta nämä periaatteet ovat luonteeltaan niin perustavanlaatuisia, että ne nähdään yleisprosessuaalisina periaatteina ja sen johdosta vallitsevina periaatteina myös välimesmenettelyssä.¹⁶⁹ Lisäksi välimesmenettelylain 25 §:n mukaan kantajan on ilmoitettava ne seikat, joihin hänen kanteensa perustuu, sekä yksilöidyt vaatimukset ja vastaajan on annettava näiden johdosta vastineensa. Lisäksi välimesmenettelylain 22 §:n mukaan, kuten yllä on esitetty, asianosaisille on varattava tilaisuus ajaa asiaansa. Jotta vastaaja voisi ajaa asiaansa, on kantajan esitettävä väitteensä ja vaatimuksensa. Tästä johtuen paitsi kontradiktorinen periaate, myös vaatimis- ja väittämistaakat ovat voimassa välimesmenettelyssä.¹⁷⁰ Siitä, ovatko vaatimis- ja väittämistaakka voimassa välimesmenettelyssä, ollaan myös oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä yhdenmielisiä.¹⁷¹

Välimesoikeuden on perustettava ratkaisunsa asianosaisten esittämiin todistettuihin tosiseikkoihin, jotta se ei ylitä toimivaltaansa. Pääsääntö on siis, että ratkaisua ei voida perustaa oikeustositseikkaan, jota asianosaiset eivät ole esittäneet.¹⁷² Välimiehet eivät siis lähtökohtaisesti saa tuomita enempää tai muuta kuin asianosainen on vaatinut, eikä perustaa ratkaisua seikkaan, johon asianosainen ei ole vedonnut vaatimuksensa tai vastustamisensa argumentoinnissa. Havanssi tuo kuitenkin tässäkin yhteydessä esiin Korkeimman oikeuden prejudikaatin KKO 2008:77, jossa asianosaisen väittämistaakan laajuuteen on suhtauduttu rajoittavasti.¹⁷³

Virolainen onkin kritisoinut ratkaisua KKO 2008:77 erityisesti väittämistaakan asettamien velvoitteiden sivuuttamisen johdosta. Väittämistaakasta johtuen välimesoikeus ei olisi saanut Virolaisen mukaan perustaa ratkaisua oma-aloitteisesti seikkaan, johon kantaja ei ollut konkreettisesti vedonnut. Oikeudenkäymiskaaren väittämistaakasäännös kieltää yksiselitteisesti sen. Hänen mukaansa Korkeimman oikeuden enemmistö on sekoittanut jura novit curia -periaatteen ja väittämistaakan.

¹⁶⁹ Waselius – Jussila 2011, s. 716.

¹⁷⁰ Hemmo 2008, s. 1067; Waselius – Jussila 2011, s. 717.

¹⁷¹ Virolainen 2007, s. 577.

¹⁷² Cordero Moss 2006, s. 20; Havanssi 2012, s. 1291.

¹⁷³ Havanssi 2012, s. 1291.

Väittämistaakka on nimittäin eri asia kuin *jura novit curia* -periaate ja se tarkoittaa sitä, että välimiesoikeus saa soveltaa oikeussääntöjä vain niihin konkreettisiin oikeustositseikkoihin, joihin asianosaiset ovat nimenomaisesti vedonneet.¹⁷⁴

Väittämistaakkanormin näkökulmasta Korkein oikeus ei Virolaisen mukaan olisi saanut perustaa ratkaisua sopimuskohdan kohtuuttomuuteen, sillä kantaja ei ollut vedonnut konkreettisiin oikeustositseikkoihin, jotka olisi tarkoittanut kohtuuttomuutta, tai edes maininnut menettelyn aikana oikeussääntöä, johon ratkaisu perustettiin. Väittämistaakkaa ei siis oltu tältä osin täytetty. Suomessa voimassa oleva subjektiivinen väittämistaakka nimittäin edellyttää, että nimenomaan se asianosainen, jonka etuna oikeustositseikka on, on vedonnut siihen. Riittävää ei siis edes lähtökohtaisesti ole se, että asian vastapuoli tuo kyseisen seikan menettelyssä esille. Korkein oikeus on vahvistanut tämän kannan ratkaisussa KKO 2006:54.¹⁷⁵

Cordero-Mossin mukaan vaatimistaakka ei kuitenkaan tarkoita, että välimiestuomioistuin olisi sidottu todistettuja tosiseikkoja koskevaan argumentaatioon vaan välimiestuomioistuin voi arvioida todisteita ja vetää niistä omat päätelmänsä sopivakseen katsomalla tavalla. Cordero-Moss katsoo, että tämä koskee monesti myös tosiseikkoja, jotka on todistettu, mutta joihin asianosaiset eivät ole vedonneet. Välimiestuomioistuimella tulee olla mahdollisuus ottaa huomioon myös tosiseikat, jotka on todistettu, mutta joihin ei ole vedottu, kunhan riidan kohde ei sen johdosta muutu.¹⁷⁶

Virolaisen mukaan oikeustositseikkaan vetoamiseksi ei kuitenkaan riitä, että seikka mainitaan, vaan ratkaisun perustaminen seikkaan edellyttää, että asianosainen on vaatinut sen huomioon ottamista. Todiste tai todistustositseikka voidaan ottaa huomioon ratkaisussa, vaikka se olisi vain tullut esiin menettelyssä, mutta oikeustositseikat ovat eri asemassa. Subjektiivisen väittämistaakan ja vaatimusluontoinen seikkaan vetoaminen on täytyttävä, jotta ratkaisu ei tule asianosaisille yllätyksenä ja kontradiktorinen periaate

¹⁷⁴ Virolainen 2009, s. 695-696.

¹⁷⁵ Virolainen 2009, s. 696.

¹⁷⁶ Cordero-Moss 2006, s. 20-21.

toteutuu.¹⁷⁷ Väittämisen- ja vaatimistaakka asettavat siis menettelylle omat edellytyksensä, jolloin pohdittavaksi jää niiden vaikutus jura novit curia -periaatteen soveltamiselle.

Virolainen onkin pohtinut, voitaisiinko väittämistaakan asettamista velvoitteista luopua ainakin *joissakin tilanteissa* ja arvioida asiaa vain jura novit curia -periaatteen näkökannalta, kuten Korkein oikeus on ratkaisun KKO 2008:77 perusteluissa katsonut. Hän ei kuitenkaan näe väittämistaakan asettamista velvoitteista luopumista milloinkaan vaihtoehtona. Asianosaisten oikeusturvan, kontradiktorisen periaatteen toteutumisen ja sen, ettei ratkaisu tule yllätyksenä asianosaisille johdosta, väittämistaakkaa ei Virolaisen mukaan voida koskaan sivuuttaa.¹⁷⁸

Virolaisen mukaan väittämistaakan taka-alalle jättämisen syynä ratkaisussa KKO 2008:77 lienee se, että asia koskee nimenomaan välimiesmenettelyä. Hänen mukaansa ratkaisu ilmentääkin väittämistaakka normin erilaista asemaa välimiesmenettelyssä kuin tuomioistuinmenettelyssä. Väittämistaakkanormi olisi siis Virolaisen näkemyksen mukaan ratkaisun KKO 2008:77 perusteella voimassa *periaatteessa* myös välimiesmenettelyssä, mutta sitä tulisi tulkita tuomioistuinmenettelyä suppeammin, vaikka suoraan enemmistön perusteluista tämä ei käy ilmi. Näkemystä tukee myös oikeuskirjallisuudessa ennen ratkaisua esillä ollut näkemys, jonka mukaan välimiesmenettelyssä olisi voimassa *kevennetty* väittämistaakka, jolloin tapauskohtainen harkinta sen merkityksestä olisi mahdollista.¹⁷⁹

On kuitenkin hyvä huomata, että väittämistaakka on johdannainen ehdottomasta prosessiperiaatteesta kuulemisperiaatteesta, ja kuten aikaisemmin on todettu, ei menettelyä koskeva sopimusvapaus lähtökohtaisesti koske ehdottomia prosessiperiaatteita. Virolaisen mukaan asianosaiset eivät siten voi pätevästi sopia väittämistaakan sivuuttamisesta ja väittämistaakkaa on siten syytä noudattaa välimiesmenettelyssä, kuten tuomioistuinmenettelyssä. Näin myöskään oikeusturvan asettamat vaatimukset eikä ratkaisun ennakoitavuus vaarannu.¹⁸⁰ Mielestäni Virolaisen

¹⁷⁷ Virolainen 2009, s. 696-697.

¹⁷⁸ Virolainen 2009, s. 698.

¹⁷⁹ Virolainen 2009, s. 700-701.

¹⁸⁰ Virolainen 2009, s. 701-702.

argumentit ovat perusteltuja. Väittämistaakan sivuuttaminen välimiesmenettelyssä vaikuttaa mielestäni myös kummalliselta ottaen huomioon, että riidan ratkaiseminen välimiesmenettelyssä perustuu asianosaisten väliseen sopimukseen ja siten heille voinee myöskin asettaa vaatimuksen väittämisestä.

Hemmon mukaan kanneperusteiden sitovuuden määrittely yksityiskohtaisesti on sen sijaan tulkinnanvaraisempi kysymys.¹⁸¹ Väittämis- ja vaatimistaakan asemasta välimiesmenettelyssä vaikuttaakin olevan tiukempaa ja pehmeämpää linjaa oikeustieteilijöiden keskuudessa.

Kuten aikaisemmin olen todennut, on hovioikeuskäytännössä suhteellisen usein vaadittu, että välitystuomio tulee kumota, sillä tuomio perustuu seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet ja jura novit curia -periaatetta on sovellettu. Tämän on katsottu johtaneen välimiesoikeuden toimivallan ylitykseen ja siihen, ettei asianosaisille ole varattu tarpeellista mahdollisuutta ajaa asiaansa. Hovioikeuskäytännössä kumoamiskanteet on kuitenkin pääsääntöisesti hylätty.¹⁸² Palaan hovioikeuden ratkaisuihin tarkemmin seuraavassa osiossa.

Yhteenvedon voidaan siis myös vaatimis- ja väittämistaakan osalta todeta, että ne rajoittavat jura novit curia -periaatteen soveltamista, mutta niiden asema välimiesmenettelyssä on jokseenkin epäselvä. Lähtökohtaisesti kuitenkin välimiesoikeus ei saa määrätä muuta, kuin mitä on vaadittu, eikä ratkaisu saa perustaa sellaiseen seikkaan, johon asianosaiset eivät ole vedonneet. Väittämis- ja vaatimistaakan suhde jura novit curia -periaatteeseen välimiesmenettelyssä kaipaisi kuitenkin selvennystä, vaikka selvää on, että niiden asettamat vaatimukset tulisi ottaa huomioon välimiesoikeuden ratkaisukäytännössä.

4.3.4 Yllätyselementin arviointia

Ennakoitavuusvaatimus ja sen arvioinnissa hyödynnettävä niin sanottu yllätyselementti vaikuttavat olevan keskeisessä asemassa pohdittaessa jura novit curia -periaatteen

¹⁸¹ Hemmo 2008, s. 1067.

¹⁸² Hemmo 2008, s. 1067.

soveltumista välimiesmenettelyyn ja periaatteen soveltamisen rajoja välimiesmenettelyssä. Useat oikeustieteilijät ovat nostaneet ennakoitavuusvaatimuksen ja sen arvioimistyökalun yllätyselementin tärkeään rooliin jura novit curia -periaatteen soveltuvuutta välimiesmenettelyyn pohdittaessa ja yllättävyys on vahvasti läsnä kumoamiskanteita käsittelevissä yleisten tuomioistuimien tuomioissa. Tässä alaluvussa tutkinkin ennakoitavuusvaatimuksen ja yllätyselementin roolia suhteessa jura novit curia -periaatteeseen niin Suomessa, Ruotsissa kuin Sveitsissäkin.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esitetty runsaasti kannanottoja, joissa yllätyselementin roolia korostetaan. Puhakka, Knuts ja Saarikivi ovat kaikki omissa aiheita käsittelevissä artikkeleissaan todenneet, ettei välitystuomion sisältö saa tulla asianosaisille yllätyksenä, sillä kontradiktorisesta periaatteesta johtuen välimiesoikeus ei saisi perustaa ratkaisuaan sellaiseen yllättävään oikeussääntöön, joka ei ole ollut menettelyn aikana esillä tai jota asianosaiset eivät ole ilmeisesti havainneet, vaikka välimiehillä olisi jura novit curia -periaatteesta johtuen periaatteessa oikeus soveltaa oikeussääntöä tapaukseen. Välitystuomion tulee olla asianosaisten ennakoitavissa.¹⁸³ Myös Waselius ja Jussila toteavat, että mikäli välimiehet päättävät perustaa ratkaisunsa oikeudelliseen argumenttiin, jota asianosaiset eivät ole esittäneet, tulee välimiestuomioistuimen varmistaa, ettei oikeussääntöön perustaminen tule yllätyksenä asianosaisille.¹⁸⁴

Waseliuksen ja Jussilan näkemyksen mukaan välimiestuomioistuin voi jopa määrätä jotain muuta kuin on vaadittu tai perustaa ratkaisunsa muihin oikeussääntöihin kuin asianosaiset ovat esittäneet, kunhan oikeussäännön soveltaminen ei tule asianosaisille yllätyksenä. Ero jura novit curia -periaatteen ja vaatimis- ja väittämistaakkojen välillä ei ole selkeä, mutta varmistaakseen asianosaisten oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen, välimiestuomioistuimen tulisi aina kuulla asianosaisia ennen uuden oikeussäännön soveltamista.¹⁸⁵

¹⁸³ Puhakka 2017, s. 594; Knuts 2012, s. 681; Saarikivi 2017, s. 73.

¹⁸⁴ Waselius – Jussila 2011, s. 729.

¹⁸⁵ Waselius – Jussila 2011, s. 729.

Erityistä huomiota yllätyselementtiin on kiinnitettävä kansainvälisessä välimiesmenettelyssä, sillä jura novit curia -periaate ei silloin välttämättä ole asianosaisille tuttu. Waseliuksen ja Jussilan mukaan kontradiktorisen periaatteen rooli korostuuikin entisestään kansainvälisessä välimiesmenettelyssä, jossa yllätyksen riski on suurempi.¹⁸⁶

Yllätyminen ei itsessään ole kuitenkaan välitystuomion moiteperuste, vaan moiteperuste syntyy tilanteessa, jossa välitystuomiossa sovellettu oikeussääntö ei ole ollut lainkaan esillä menettelyn aikana eikä asianosaisella siitä syystä ole ollut mahdollisuutta ajaa asiaansa oikeussäännön vaikutus huomioon ottaen.¹⁸⁷ Yllätyksen moitittavuus pohjautuuikin kontradiktorisen periaatteen sivuuttamiseen eli siihen, ettei asianosaisille ole tarjottu tilaisuutta ajaa asiaansa.

Yllätyselementti on ollut esillä myös Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksissä, joissa yllättävyyteen on suhtauduttu pidättyvästi. Korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2008:77 onkin kritisoitu laajalti, sillä Korkein oikeus hylkäsi moitekanteen, vaikka välimiesoikeus oli soveltanut viran puolesta kohtuullistamissääntöä siitä huolimatta, että kumpikaan asianosaisista ei ollut nimenomaisesti vedonnut kohtuullistamiseen, eikä välimiesoikeus ollut tiedustellut asianosaisten näkemystä sen soveltamisesta.¹⁸⁸ Korkein oikeus kuitenkin katsoi perusteluissaan, että ratkaisu tuskin tuli asianosaisille yllätyksenä asiassa esitettyjä argumentteja vastaan tarkasteltuna.

Välimiesten prosessuaalisten ratkaisujen ennakoitavuutta ja yllättävyyttä on arvioitu myös Korkeimman oikeuden tuoreessa ratkaisussa KKO 2018:48. Ratkaisu käsitteli välitystuomion kumoamista asiassa, jossa välimies oli jättänyt huomiotta vastaajan vaatimuksen määrää koskevat huomautukset, sillä ne oli esitetty vasta loppulausunnossa. Vastaaja katsoi välimiehen laiminlyöneen varata välimiesmenettelystä annetun lain 41 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetulla tavalla asianosaisille tarpeellisen tilaisuuden ajaa asiaansa. Korkein oikeus päätyi kuitenkin

¹⁸⁶ Waselius – Jussila 2011, s. 729.

¹⁸⁷ Koulu – Lappalainen 2017, s. 1328-1329.

¹⁸⁸ Puhakka 2017, s. 594.

samaan ratkaisuun käräjäoikeuden ja hovioikeuden kanssa, eikä kumonnut välitystuomiota.

Korkein oikeus totesi perusteluissaan, että välimiesmenettely perustuu pitkälti sopimusvapauteen, jonka puitteissa asianosaiset saavat pääsääntöisesti keskenään sopia menettelytavoista. Välimiesmenettelylain 23 §:n mukaisesti määräysvalta menettelystä kuuluu välimiehille, sikäli kun laissa ei muuta säädetä tai asianosaiset eivät ole muuta sopineet. Tällöin välimiesten on otettava huomioon asianosaisten tasapuolisen kohtelun sekä joutuisuuden vaatimukset. Korkein oikeus totesi perusteluissaan myös, että välimiesmenettelylain 22 §:n yleisprosessuaalinen oikeusturvaperiaate, jonka mukaan asianosaisille on varattava tarpeellinen tilaisuus ajaa asiaansa, on tinkimätön.

Korkein oikeus kuitenkin katsoi, että sen arvioiminen, viivästyisikö asian ratkaiseminen välimiesmenettelylain 25 §:n 2 momentissa tarkoitetun prosessitoimen vuoksi kohtuuttomasti, kuuluu välimiehille. Arvioinnissa välimiesten on tehtävä tapauskohtainen harkinta, jossa otetaan huomioon kuulemisperiaate sekä asianosaisten tasapuolisen kohtelun ja joutuisuuden vaatimukset.

Tapauksessa asianosaisilla oli ollut menettelyn alusta asti tiedossa ne seikat, joihin vastaaja oli loppulausunnossaan kohdistanut vaatimuksensa. Vastaaja ei kuitenkaan ollut käyttänyt hänelle varattua tilaisuuttaan kommentoida häneen kohdistuneita vaatimuksia. Sovitulla prosessiaikataululla vastaajan oli tullut varautua siihen, että vasta loppulausunnossa esitetyt vaatimukset voidaan jättää huomiotta niistä aiheutuvan viivästyksen vuoksi, eikä välimiehen prosessuaalista ratkaisua siten voitu pitää ennakoimattomana tai yllättävänä.

Vaikka tapaus ei käsitellyt *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen rajoja, tulee siinä hyvin esiin asianosaiset menettelyä koskevan sopimuksen vaikutukset ja ennakoitavuuden merkitys. Koska välimiehen ratkaisu oli ollut asianosaisten ennakoitavissa, eikä se siten ollut yllättävä, ei perustetta kumoamiselle syntynyt.

Ruotsi

Myös Ruotsissa vallitseva kanta on, että mikäli *jura novit curia* -periaate soveltuu välimiesmenettelyyn ja välimiehillä on oikeus ja velvollisuus soveltaa ratkaisussaan

tapaukseen soveltuvia oikeussääntöjä, vaikka asianosaiset eivät olisi niihin vedonneet, täytyy välimiesten kuitenkin soveltaa oikeussääntöjä siten, ettei niiden soveltaminen tule asianosaisille yllätyksenä.¹⁸⁹ Ruotsin välimiesmenettelylakia valmistelleen lainsäätökomitean näkemyksen mukaan välimiesten tulee ilmoittaa asianosaisille, mikäli välimiesoikeus aikoo soveltaa ratkaisussaan oikeussääntöä, johon asianosaiset eivät ole vedonneet.¹⁹⁰

Madsenin mukaan asianosaisille on myös varattava tilaisuus lausua oikeussäännöstä, johon välimiehet mahdollisesti vetoavat ratkaisussaan.¹⁹¹ Lindskog puolestaan on katsonut, että välimiesten tulee ilmoittaa asianmukaisella tavalla asianosaisille niiden oikeussääntöjen sisällöstä, joihin välitystuomio mahdollisesti tullaan perustamaan. Hänen mukaansa välimiesten ei kuitenkaan tulisi soveltaa harkinnassaan oikeussääntöjä, joiden soveltaminen vaatisi asianosaisilta uusien tosiseikkojen ja todisteiden esittämistä.¹⁹²

Hobérin mukaan oikea käsittelytapa tilanteen hoitamiseksi silloin, kun välimiesten mielestä jokin oikeussääntö soveltuisi tapaukseen, on tuoda oikeussäännön olemassaolo esiin asianosaisille viimeistään käsittelyssä ja mielellään jo ennen sitä, mikäli asianosaiset eivät ole vedonneet jo siihen tai siitä, onko oikeussääntöön vedottu, on epävarmuutta. Myös Ruotsin välimieslain esitöissä painotetaan välimiesten ennakoivaa prosessinjohtoa tämän kaltaisissa tilanteissa. Välimiesten tulee varmistua siitä, että asianosaisia on asianmukaisesti informoitu niistä oikeussäännöistä ja periaatteista, joita menettelyssä saatetaan soveltaa välimiesten toimesta ja miten niitä saatetaan soveltaa, jotta ratkaisu ei tule yllätyksenä asianosaisille.¹⁹³

Myöskään Kleinemanin mielestä uusien oikeussääntöjen soveltaminen ei saisi koskaan tulla yllätyksenä asianosaisille ja asianosaisia tulisi kuulla ennen niiden soveltamista asiaan. Kleinemanin näkemys välimiesten velvollisuudesta kuulla asianosaisia uusien

¹⁸⁹ Danielsson 2013, s. 150.

¹⁹⁰ Delbetänkande av Skiljedomsutredningen SOU 1994:81, s. 150.

¹⁹¹ Madsen 2010, s. 503.

¹⁹² Lindskog, 2012, s. 611.

¹⁹³ Prop. 1998/99:35, s. 145. Kts. Hobér 2011, s. 317.

oikeussääntöjen osalta on kuitenkin hiukan kollegoitansa sallivampi. Hänen mukaansa välimiestuomioistuimen tulee olla erityisen varovainen tuodessaan esiin uusia oikeussääntöjä välimiesmenettelyn myöhemmissä vaiheissa, sillä uusien oikeussääntöjen esiin tuominen voidaan nähdä välimiestuomioistuimen johdatteluna, joka voi johtaa protestointiin välimiestuomioistuinta vastaan. Menettely voi viivästyä tai puolueellisuus väitteitä voi nousta esiin. Mutta vaikka välimiesoikeus soveltaisi oikeussääntöä ennalta arvaamattomalla tavalla, ei toimintaa tulisi katsoa materiaaliseksi virheeksi, mikäli soveltaminen on ollut materiaalisesti oikea ja perustelut ovat hyvät.¹⁹⁴

Ruotsissa suhtautuminen välitystuomion ennakoitavuuteen on siis hyvin samankaltainen kuin Suomessa ja siten vahvistaa Suomessa esitettyjen kannanottojen asemaa. Ennakoitavuus kietoutuu yhteen kontradiktorisen periaatteen kanssa ja korostaa asianosaisten asemaa välimiesmenettelyssä.

Sveitsi

Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisuissa yllätyselementti tuntuu olevan erityisen korostunut, jopa sovellettavan lain vaikutusta merkittävämpi. Tämä käy ilmi esimerkiksi Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisussa *Urquijo Goitia v. Liedson Da Silva Muniz*¹⁹⁵ vuodelta 2009, jossa korkein oikeus kumosi välitystuomion, sillä välimiesten soveltaman oikeussäännön soveltaminen ei ollut asianosaisten ennakoitavissa. Asiassa oli kyse brasilialaisen jalkapalloilijan ja espanjalaisen jalkapalloagentin välisestä riidasta, kun jalkapalloilija solmi sopimuksen portugalilaisen jalkapallojoukkueen kanssa ilman agentin apua ja agentti vaati siitä huolimatta maksua jalkapalloilijan ja agentin välisen sopimuksen perusteella. Sopimukseen soveltuivat FIFA-sääntöjen perusteella Sveitsin laki ja ehto oli Sveitsin lain mukaan pätemätön. Välimiesoikeus sovelsi sopimusehtoon jura novit curia -periaatteen mukaisesti siten Sveitsin lakia ja katsoi maksua koskevan ehdon pätemättömäksi ilman, että asianosaiset olisivat vedonneet sovellettuun oikeussääntöön. Korkein oikeus vahvisti, että välimiesoikeudella oli jura novit curia -periaatteesta johtuen ollut oikeus soveltaa oikeussääntöä asianosaisten välisessä riidassa, vaikka asianosaiset eivät siihen olleet

¹⁹⁴ Kleineman 2009, s. 121.

¹⁹⁵ Sveitsin korkein oikeus, *Urquijo Goitia v. Liedson Da Silva Muniz*, no. 4A_400/2008.

vedonneet, mutta välimiesoikeuden olisi tullut varata asianosaisille tilaisuus lausua oikeussäännön soveltamisesta, sillä olosuhteet huomioon ottaen oli nähtävissä, että oikeussäännön soveltaminen voisi tulla yllätyksenä asianosaisille.¹⁹⁶

Ratkaisusta on nähtävissä mielestäni erinomaisesti asianosaisten keskeinen asema välimiesmenettelyssä. Asianosaiset ovat menettelyn herroja myös *jura novit curia* -periaatetta sovellettaessa, sillä välitystuomio ei saa tulla yllätyksenä asianosaisille ja heille tulee varata mahdollisuus lausua asiasta.

Jo aikaisemmin esitellyssä Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisussa *X. SA v. Y. SA* asianosaisten rooli oli myöskin keskeisessä asemassa yllättävyyttä arvioitaessa. Tässä tapauksessa korkein oikeus kuitenkin vahvisti välitystuomion, vaikka asianosaista ei oltu kuultu nimenomaisesti sovelletun oikeussäännön osalta. Korkein oikeus totesi perusteluissaan, että oikeus tulla kuulluksi pitää sisällään oikeuden esittää tosiseikkoja. Oikeudellisten kysymysten osalta *jura novit curia* -periaate on kuitenkin ensisijainen ja välimiesoikeuden tulee tarjota asianosaisille mahdollisuus argumentoida sovellettavasta oikeussäännöstä vain erityisistä syistä eli toisin sanottuna silloin, kun asianosaiset eivät ole vedonneet sovellettavaan oikeussääntöön eikä sen soveltaminen ole ollut heidän ennakoitavissa. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, että oikeussäännön soveltaminen oli ollut asianosaisten ennakoitavissa erityisesti siitä syystä, että hävinneen asianosaisten asiamies oli sveitsiläinen ja hän oli vedonnut asiassa vastaaviin oikeudellisiin konsepteihin, johon välimiesoikeus oli ratkaisunsa perustanut.¹⁹⁷

Jo näitä kahta ratkaisua tarkastelemalla pystyy näkemään, että yllätyselementin arvioinnissa ovat välimiesmenettelyn asianosaiset keskeisessä roolissa. Tämä näkyy selkeänä linjana myös yleisesti Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisuisa. Kansainvälisissä välimiesmenettelyissä välimiesoikeudelle asetetaan kuitenkin suurempi vaatimus informoida ja kuulla asianosaisia ennen *jura novit curia* -periaatteen soveltamista, kuin kotimaisissa välimiesmenettelyissä, joissa olettamana on, että laki ja sitä koskevat periaatteet ovat osapuolille tuttuja.

¹⁹⁶ Ks. Cordero Moss 2017, s. 31-32, Knuts 2012, s. 675-.

¹⁹⁷ Ks. Knuts 2012, s. 675-676.

Sveitsin korkeimmassa oikeudessa nähtävillä oleva linja yllätyselementin arvioinnissa on mielestäni perusteltu, sillä kotimaisissa välimiesmenettelyissä asianosaisilta voidaan olettaa maan lain ja lainkäytössä sovellettavien periaatteiden sisällön tunteminen, mutta kansainvälisissä välimiesmenettelyissä välimiesoikeuden tulisi ottaa korostuneesti huomioon se, että sovellettava laki ja lainkäytössä sovellettavat periaatteet eivät välttämättä ole osapuolille tuttuja.

Vaikka Sveitsin korkeimman oikeuden linja yllätyselementin osalta on mielestäni hyvä ja perusteltu, olisi tarkoituksenmukaista varata asianosaisille säännönmukaisesti aina mahdollisuus lausua sovellettavaksi tulevasta oikeussäännöstä ja esittää argumentteja sen pohjalta. Tarve korostuu entisestään, jos kyseessä on kansainvälinen välimiesmenettely. Jos ei oikeusturvan, niin välitystuomion pysyvyyden varmistamisen vuoksi. Nimittäin erityisesti silloin, kun asianosaiset tulevat eri oikeuskulttuureista kasvaa riski siitä, että ratkaisu tulee yllätyksenä asianosaisille. Kuitenkin myös kotimaisissa välimiesmenettelyissä selkeä yhtenäinen linja lieventäisi olemassa olevaa yllättävyyden mahdollisuutta merkittävästi.

Yhteenveto

Ennakoitavuusvaatimus ja yllätyselementti ovat vahvasti esillä niin Suomessa, Ruotsissa kuin Sveitsissäkin. Kuten olen todennut, korostaa yllättävyyden arviointi asianosaisten roolia välimiesmenettelyssä. Tämä näkyy kaikissa tutkimukseni piirissä olevissa maissa.

Jotta menettely tosiasiallisesti vastaisi asianosaisten tahtoa sekä tarkoitusta ja perustuisi asianosaisten välillä sovittuun, tuntuu jura novit curia -periaatteen soveltaminen jopa välimiehille annetun harkintavallan ylitykseltä. Toisaalta tilanteessa, jossa asianosaiset ovat sopineet yhteisen lainsäädännön soveltamisesta menettelyssä eli kun menettely on kotimainen, on oletettava, että lainsäädäntö on asianosaisille tuttu ja siten myös jura novit curia -periaate soveltuu sille asetetuissa rajoissa. Tällöin periaatteen soveltaminen ei myöskään periaatteessa voi tulla asianosaisille yllätyksenä. Kun taas osapuolet tulevat eri oikeusjärjestelmistä eli kyseessä on kansainvälinen välimiesmenettely, ei lähtökohtaisesti olettamana voi olla vieraan valtion lain, saati tunnistettujen

periaatteiden, tunteminen ainakaan ilman, että niiden sisältö ja mahdolliset vaikutukset menettelyyn on tuotu selkeästi esiin.

Erityisesti ennakoitavuusvaatimuksesta johtuen jura novit curia -periaatteen soveltuminen kansainväliseen välimiesmenettelyyn vaikuttaakin mielestäni heikohkolta. Arvioitavaksi tulee, missä määrin asianosaisilta tulee vaatia vieraan oikeusjärjestelmän oikeussääntöjen ja periaatteiden tuntemista. Toisaalta jos asianosaisille on kerrottu oikeussäännöistä, joita välimiestuomioistuin aikoo soveltaa tapaukseen ja heille on varattu mahdollisuus lausua niistä, en näe varsinaista estettä jura novit curia -periaatteen soveltamiselle myös kansainvälisessä välimiesmenettelyssä. Sen soveltamisen tarkoituksenmukaisuudesta voidaan toki keskustella.

Tämän osion aikaisemmissa alaluvuissa esitetyt jura novit curia -periaatteen soveltamiseen vaikuttavat tekijät näyttävätkin kulminoituvan ennakoitavuusvaatimukseen niin Suomessa, Ruotsissa kuin Sveitsissäkin. Väilitystuomio ei saa tulla yllätyksenä asianosaisille.

5 Periaatteen soveltamiselle asetettujen rajojen ylittämisen seuraukset

5.1 Yleisesti

Yleisissä tuomioistuimissa nostetaan runsaasti väilitystuomion kumoamiskanteita jura novit curia -periaatteen soveltamisen johdosta. Tyypillisesti kanteessa vedotaan välimiesmenettelylain 41 §:n 1 momentin 1 kohtaan, jonka mukaan väilitystuomio voidaan asianosaisen kanteesta kumota, jos välimiehet ovat menneet toimivaltaansa ulommaksi ja välimiesmenettelylain 41 §:n 1 momentin 4 kohtaan, jonka mukaan väilitystuomio voidaan asianosaisen kanteesta kumota, jos välimiehet eivät ole varanneet asianosaiselle tarpeellista tilaisuutta asiansa ajamiseen.

Selvää erottelua kanneperusteiden välillä ei pääsääntöisesti ole tehty niin asianosaisten kuin tuomioistuimenkaan toimesta. Tästä poikkeuksena kuitenkin periaatteen soveltamista koskeva ennakkopäätös KKO 2008:77, jossa nimenomaan painotettiin tuomioistuimen perusteluissa sitä, oliko asianosaisille varattu tarpeellinen tilaisuus asiansa ajamiseen.

Kumoamiskanteet jura novit curia -periaatteen väärän soveltamisen johdosta perustetaan kuitenkin yleensä ainakin kahteen kolmesta eri moiteperusteesta: välimies on mennyt toimivaltaansa ulommaksi, asianosaiselle ei ole varattu riittävää tilaisuutta asiansa ajamiseen ja kontradiktorisen periaatteen vaatimuksia on rikottu. Kontradiktorisen periaatteen vaatimuksien räikeästä rikkomuksesta välitystuomio saatetaan jopa mitätöidä.

Jura novit curia -periaatteen soveltamisen kannalta on tärkeää selvittää se aktuaalinen raja millä perusteilla tuomioistuin katsoo, että välimiesmenettelylain 41 §:n mukainen kumoamisperuste on täyttynyt välimiesmenettelyssä, jotta välitystuomion pysyvyys olisi mahdollisimman varma. Oikeuskäytännössä periaatteen soveltamisen rajat testataan käytännössä. Oikeuskäytännön tarkastelun avulla voidaankin arvioida periaatteen soveltamisen mahdollisuuksia käytännössä ja sen soveltamiseen vaikuttavien tekijöiden roolia.

5.2 Oikeuskäytäntö Suomessa

5.2.1 Hovioikeuksista

Hovioikeuksissa jura novit curia -periaatteen soveltamista koskevia kumoamiskanteita on ollut runsaasti käsiteltävänä. Lähes poikkeuksetta kanteet on hovioikeudessa hylätty. Tässä osiossa nostan esiin muutamia tapauksia, joissa asiaa on käsitelty ja arvioin, missä soveltamisen raja kulkee niiden valossa.

Helsingin hovioikeus katsoi, ettei välimiesoikeus ollut ylittänyt kantajan väittämällä tavalla toimivaltaansa tai jättänyt noudattamatta kontradiktorisen periaatteen asettamia vaatimuksia tuomiossa HHO 15.2.2007¹⁹⁸. Kyse oli urakkariidasta, jossa katsottiin, että urakassa tapahtunut virhe ei johtunut urakoitsijasta eikä rakennuttajasta. Välimiehet päätyivät siten jakamaan toimimattomuudesta johtuvasta virheestä syntyneet kustannukset puoliksi asianosaisten kesken. Urakoitsija kuitenkin väitti kumoamiskanteessaan, että välimiesoikeus oli perustanut ratkaisunsa tuottamuksesta riippumattomaan vastuuseen, johon rakennuttaja ei ollut vedonnut välimiesmenettelyssä

¹⁹⁸ HHO 15.2.2007, No. 490.

ja siten ylittänyt toimivaltansa ja sivuuttanut kontradiktorisesta periaatteesta johtuvat velvollisuutensa.

Hovioikeus kuitenkin pysytti käräjäoikeuden tuomion, jossa käräjäoikeus katsoi, että rakennuttaja oli vedonnut kannekirjelmässä rakennusvirheisiin ja perustanut vaatimuksensa urakoitsijan projektinjohtosopimuksen mukaiseen vastuuseen rakennusvirheestä, rakennuttaja oli todennut, ettei riidan kohteena ollut järjestelmä toiminut kokonaisuutena eikä se täyttänyt rakentamismääräyskokoelman sitovia määräyksiä. Käräjäoikeus katsoi, että rakennuttajan kanne ei perustunut yksittäisiin säännöksiin vaan urakkasopimukseen kokonaisuudessaan ja siten rakennuttaja oli tuonut esiin ne tosiseikat, jotka olivat vaatimuksen perusteena.

Ratkaisussa tuomioistuin siis katsoi, että rakennuttaja oli täyttänyt väittämisen- ja vaatimistaan ja siten urakoitsijalla oli ollut mahdollisuus kommentoida väitteitä, eikä välimiesoikeus myöskään tuominnut muuta, kuin mitä oli vaadittu. Ratkaisu perustui siis menettelyssä esillä olleisiin seikkoihin, jotka olivat asianosaisten kommentoitavissa ja nähtävillä.

Helsingin hovioikeuden ratkaisussa HHO 13.10.1998¹⁹⁹ hovioikeus ei kumonnut välitystuomiota, vaikka välimiesoikeus oli kohtuullistanut maksettavaksi tullutta korvausta ilman, että asianosaiset olivat vaatineet kohtuullistamista. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion, jossa oli kiinnitetty huomiota tapaukseen soveltuneessa laissa olleeseen vaatimukseen siitä, että korvauksen tuli olla kaikki olosuhteet huomioon ottaen kohtuullinen ja siihen, että vastaaja oli paljoksunut kantajan esittämiä vaatimuksia ja oli esittänyt alemman, oikeakseen katsoman, korvausmäärän, mikäli se katsottaisiin korvausvelvolliseksi. Näistä seikoista johtuen väitettyä toimivallan ylitystä tai kuulemisvaatimuksen sivuuttamista ei katsottu tapahtuneen välimiesmenettelyssä. Toisin sanottuna jälleen ratkaisussa annettiin paljon painoarvoa niille tiedoille ja niille vaatimuksille, jotka olivat nähtävissä ja ymmärrettävissä menettelyssä esitetystä.

¹⁹⁹ HHO 13.10.1998, No. 3068.

Ratkaisussa HHO 26.6.2003²⁰⁰ hovioikeus sen sijaan hyväksyi kumoamiskanteen. Hemmon mukaan tuomioistuimen tulkintalinja ratkaisussa vaikuttaakin muuta hovioikeuskäytäntöä ankarammalta eikä se myöskään vastaa Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:77 ottamaa linjaa.²⁰¹ Välimiesmenettelyssä asunto-osakeyhtiö oli vaatinut, että mahdollisesti käyttämättä oleva tontin rakennusoikeus vahvistetaan kuuluvan asunto-osakeyhtiölle asianosaisten välisten sopimusten mukaisesti ja että tapauksen vastaaja veloitetaan myötävaikuttamaan rakennuslupa-asian käsittelyyn, kuten sopimuksissa oli edellytetty. Välimiesoikeus kuitenkin katsoi myötävaikutusveloitteen olevan vanhentunut kymmenen vuoden vanhentumisajan mukaisesti ja hylkäsi kanteen. Hovioikeus kumosi välitystuomion, sillä vastaaja ei ollut välimiesmenettelyn aikana tehnyt selvää ja yksiselitteistä väitettä vanhentumisesta. Hovioikeus katsoi, ettei asunto-osakeyhtiö ollut voinut ymmärtää, että välimiesoikeus tulee tulkitsemaan vastaajan lausumia asiassa vanhentumisväitteen sisältäväksi, eikä asunto-osakeyhtiölle siten oltu varattu tarpeellista tilaisuutta ajaa asiaansa välimiesmenettelylain vaatimalla tavalla.

Hemmo on kuitenkin tuonut esiin ne seikat, joiden perusteella voidaan nähdä, että ajan kulumisen oikeudellinen merkitys on tullut esille vastaajien lausumista. Vastaaja on kiistäessään kannetta vedonnut ajan kulumiseen sekä yksilöinyt 10 vuoden ajanjakson, josta johtuen kantaja on voinut ymmärtää ajan kulumisen kuuluvan vastaajan kanteen kiistämisen osaksi ja siten kantajalla on ollut mahdollisuus lausua asiasta. Jura novit curia -periaatteen mukaisesti ei ole välttämätöntä tuoda esiin nimenomaista oikeussääntöä, johon halutaan vedota, kunhan tosiseikat on tuotu esiin asianosaisten toimesta.²⁰² Asiassa väittämisen- ja vaatimistaakan edellyttämät seikat siis olivat täyttyneet, josta johtuen jura novit curia -periaatteen mukaisesti välimiesoikeus olisi saanut soveltaa näkemykseni mukaan hovioikeuden yleisen linjan mukaan soveltuvia oikeussääntöjä tapaukseen.

²⁰⁰ HHO 26.6.2003, No. 1942.

²⁰¹ Hemmo 2008, s. 1069.

²⁰² Hemmo 2008, s. 1069.

Helsingin hovioikeuden tuoreessa ratkaisussa HHO 21.10.2016²⁰³ hovioikeus pysytti käräjäoikeuden ratkaisun eikä välitystuomiota julistettu mitättömäksi tai kumottu. Välimiesmenettelyssä hävinneet asianosaiset nostivat kanteen käräjäoikeudessa. He vetosivat viiteen eri moiteperusteeseen ja käräjäoikeuden hylättyä kanteen he uudistivat moitteensa hovioikeudessa. Kaksi moiteperusteista koski prosessuaalista väittämistaakkaa ja sen väitettyä rikkomista välitystuomiossa, yksi moiteperusteista liittyi riidattoman seikan sivuuttamiseen ja sen käsittelemiseen riittävästi välimiesoikeuden toimesta ja kaksi moiteperustetta koski ratkaisun oikeudellisia perusteita. Kantajien mielestä välimiesoikeus oli soveltanut lakia vahingon syy-yhteyttä koskevassa arvioinnissa vakiintuneesta tavasta poiketen ja soveltaen käännettyä todistustaakkaa, eikä näistä lainsoveltamiskysymyksistä oltu kuultu asianosaisia. Hovioikeus esitti kattavat perustelut jokaisen moitteen osalta, eikä katsonut välimiesten ylittäneen toimivaltuuksiaan tai asianosaisten oikeutta ajaa asiaansa rikotun. Mielestäni tuomion perusteluissa on lähestytty hyvin jura novit curia -periaatteen asemaa koskevaa ongelmaa kotimaisessa välimiesmenettelyssä.

Hovioikeus toteaa tuomiossaan, että välimiesmenettelylain vaatima riittävän asianajotilaisuuden varaaminen edellyttää, että yleisprosessuaalinen väittämistaakka on voimassa myös välimiesmenettelyssä, jotta asianosaisilla on mahdollisuus lausua vaikuttavista seikoista eikä ratkaisu tule yllätyksenä heille. Hovioikeuden tuomiossa kuitenkin todetaan, ettei väittämistaakka koske oikeustositseikkojen oikeudellista arviointia.

Lainsoveltamiskysymysten osalta asianosaisten kuuleminen voi kuitenkin ratkaisun perusteluissa todetusti olla tarpeen varsinkin, jos välimiesten käsitys asiaan soveltuvasta laista tai sen sisällöstä poikkeaa asianosaisten esittämästä tai lainsoveltaminen asiaan on tulkinnanvaraista. Hovioikeuden mukaan tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi silloin, jos välimiesoikeus perustaisi ratkaisun johonkin muuhun lainkohtaan kuin mihin asianosaiset ovat asianajossaan viitanneet tai esimerkiksi vahingonkorvausoikeudellista syy-yhteysoppia sovellettaisiin vakiintuneesta tavasta poiketen. Ratkaisu voisi muutoin tulla asianosaisille yllätyksenä eikä riittävää mahdollisuutta ajaa asiaansa olisi turvattu.

²⁰³ HHO 21.20.2016, No. 1551.

Hovioikeus nostaa perusteluissa esiin myös Korkeimman oikeuden prejudikaatin KKO 2008:77 todeten, ettei ratkaisusta ilmene yksiselitteistä oikeusohjetta välitystuomion kumoamisperusteiden arvioimiseksi, mutta *lähtökohtana on pidettävä välitystuomioiden pysyvyyttä ja sitä, että menettelyvirheiden tulee olla verrattain karkeita*. Väitettyjä menettelyvirheitä onkin tarkasteltava tapauskohtaisesti välimiesmenettelyssä esitetyn materiaalin ja argumenttien perusteella.

Tapauksessa hovioikeus on mielestäni tiivistänyt hyvin jura novit curia -periaatteen soveltamisen reunaehtojen nykytilan kotimaisessa välimiesmenettelyssä. Jura novit curia -periaatteen mukaisesti tapauksen oikeudellinen arviointi kuuluu viimekädessä välimiesoikeudelle, mutta väittämis- ja vaatimistaakka asettaa ratkaisulle rajat. Välimiesoikeuden on myös huolehdittava, että asianosaisille varataan mahdollisuus lausua epäselvistä tai tulkinnanvaraisista seikoista ja niihin sovellettavista oikeussäännöistä, jotta ratkaisu ei tule yllätyksenä asianosaisille. Välimiesten on suoritettava toisin sanottuna tapauskohtaista harkintaa myös oman prosessijohdon laajuuden suhteen.

Kuten yllä olevista ratkaisuista voi nähdä on tuomioistuimissa yleisesti suhtauduttu varsin myönteisesti välimiesten käyttämään harkintavaltaan ja jura novit curia -periaatteen soveltamiseen. Nähtävissä on myös se, ettei tuomioistuimet kumoa helpoin perustein välitystuomiota, jonka tarkoitus onkin olla pysyvä. Jura novit curia -periaatteen soveltaminen ei kuitenkaan ole suoraviivaista vaan välimiesten tulee arvioinnissaan ottaa huomioon useita seikkoja, jotka asetetaan kumoamiskanteissa arvioinnin alaisiksi, kuten ratkaisuista voi havaita. Tuomioistuimet arvioivat tapauksia kokonaisuuksina, jossa pienikin indikaattori siihen suuntaan, ettei kumoamiselle ole perusteita, vaikuttaa kuitenkin tällä hetkellä riittävän kumoamiskanteen hylkäämiseen.

5.2.2 *Paljon puhuttava ratkaisu KKO 2008:77*

Suomessa Korkein oikeus käytännössä vahvisti jura novit curia -periaatteen soveltumisen välimiesmenettelyyn ratkaisussa *Werfen Austria v. Polar Electro* KKO 2008:77.²⁰⁴ Ratkaisussa oli kyse siitä, olivatko välimiehet ylittäneet toimivaltansa tai

²⁰⁴ Danielsson 2013, s. 150; Ks. Knuts 2011, s. 677.

laiminlyöneet velvollisuutensa varata asianosaisille tilaisuuden ajaa asiaansa ja onko välitystuomio tästä johtuen kumottava.

Ratkaisu on ollut esillä lähes kaikissa tutkimukseni osioissa ja yleensä se on ilmentänyt kyseenalaistavaa näkökantaa yleisesti oikeustieteilijöiden keskuudessa esitettyyn. Esimerkiksi kontradiktorisesta periaatteesta ja ennakoitavuusvaatimuksesta johtuen välimiesten tulee lähtökohtaisesti kuulla asianosaisia ennen uusien oikeussääntöjen soveltamista tapaukseen, mutta Korkein oikeus ei kuitenkaan nähnyt sitä välttämättömäksi ratkaisussa KKO 2008:77. Oikeustieteilijät ovat myös olleet pääsääntöisesti enemmän aktiivisen kuin passiivisen prosessijohdon kannalla myös välimiesmenettelyistä puhuttaessa, mutta Korkein oikeus otti passiivista prosessijohtoa kannattavan linjan ratkaisussaan. Myös väittämistaakan laajuuteen on suhtauduttu rajoittavasti ratkaisussa KKO 2008:77. Tässä alaluvussa tarkastelenkin siis paitsi tätä paljon puhuttavaa ratkaisua KKO 2008:77, myös Korkeimman oikeuden enemmistön kanssa eri mieltä olevien oikeustieteilijöiden näkemyksiä.

Tapauksessa oli kyse kahden yrityksen välisestä riidasta, jossa kantaja oli vaatinut välimiesmenettelyssä korvausta koskevan sopimusehdon julistamista mitättömäksi tai pätemättömäksi kauppaedustajia koskevien säännösten nojalla sekä kohtuullisen korvauksen tuomitsemista sopimuksen irtisanomisen johdosta. Ratkaisussaan välimiehet katsoivat, että sopimuksen kiistanalainen rajoitusehto oli pätevä, mutta välimiehet tulkitsivat ja kohtuullistavat sitä varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (OikTL, 13.6.1929/228) 36 §:n nojalla. Välimiehet määräivät kantajan hyväksi kohtuullisen korvauksen, jonka määrään vaikutti vastapuolen tuotteiden laatu- ja toimitusongelmien aiheuttamat taloudelliset menetykset. Asianosaisille ei varattu tilaisuutta lausua nimenomaisesti sovelletun lainkohdan soveltamisesta.

Välitystuomion kumoamista vaadittiin välimiesmenettelylain 41 §:n 1 momentin 1 ja 4 kohtien perusteella. Kantaja katsoi, että välimiesoikeus oli ylittänyt toimivaltansa sopimuksen kohtuullistamisella, sillä kohtuullistamista koskevaa vaatimusta ei oltu esitetty, ja jättänyt varaamatta asianosaisille välimiesmenettelylain mukaisen tarpeellisen tilaisuuden ajaa asiaansa. Lisäksi kanteessa vedottiin myös välimiesten

laiminlyöneen heille kuuluneen prosessijohtovelvoitteen, kun ei he eivät olleet ilmoittaneet, että ratkaisu voidaan perustaa sopimuskohdan kohtuuttomuuteen.²⁰⁵

Helsingin kärjäoikeus ja Helsingin hovioikeus hyväksyivät moitekanteen ja kumosivat välitystuomion. Korkein oikeus ei kuitenkaan katsonut välimiesten ulottaneen päätösvaltaansa välimiesmenettelystä annetun lain 41 §:n 1 momentin 1 kohdan tarkoittamalla tavalla toimivaltaansa ulommaksi eikä heidän katsottu laiminlyöneen 4 kohdan tarkoittamalla tavalla varata asianosaisille tilaisuutta ajaa asiaansa. Moitekannetta ei siten hyväksytty eikä välitystuomiota kumottu. Asia ratkaistiin äänestyksellä, jossa toinen eri mieltä olleista oikeusneuvoksista oli eri mieltä vain ratkaisun perusteluiden osalta ja toinen, oikeusneuvos Aarnio, katsoi, ettei hovioikeuden ratkaisua ollut syytä muuttaa.

Korkeimman oikeuden enemmistö totesi perusteluissa, että välimiehet eivät ole sidottuja niihin oikeudellisiin näkökohtiin, joihin asianosaiset ovat perustaneet vaatimuksensa. Korkein oikeus käytännössä vahvisti siten jura novit curia -periaatteen soveltumisen välimiesmenettelyyn Suomessa. On myös hyvä huomata, että Korkein oikeus päätyi tähän ratkaisuun siitä huolimatta, että tapauksen asianosaiset eivät olleet suomalaisia, eli kyseessä oli kansainvälinen välimiesmenettely.²⁰⁶

Tapauksessa Korkein oikeus arvioi sitä, oliko asianosaisille varattu tarpeellinen tilaisuus ajaa asiaansa. Korkeimman oikeuden mukaan myös välimiesmenettelyssä oikeus olla läsnä asiaa käsiteltäessä, oikeus saada tieto oikeudenkäyntiaineistosta sekä mahdollisuus kommentoida sitä ja esittää itse perusteluja ja näyttöä kantansa tueksi kuuluvat asianosaisten perusoikeuksiin. Ratkaisussa ei ollutkaan kyse siitä, että asianajaja olisi rajoitettu sopimattomasti vaan siitä, että oliko välimiesoikeus varannut materiaalisessa prosessijohdossaan mahdollisuutta lausua ratkaisussa sovelletusta oikeussäännöstä. Korkein oikeus arvioi oikeussäännön soveltamisen tuskin tulleen yllätyksenä asianosaisille asiassa esiin tullutta taustaa vasten, eikä siten katsonut, että asianosaisten mahdollisuus ajaa asiaa olisi estynyt.

²⁰⁵ Ks. Virolainen 2009, s. 693.

²⁰⁶ Danielsson 2013, s. 150; Ks. Knuts 2011, s. 677.

Korkeimman oikeuden ratkaisu on herättänyt paljon keskustelua oikeusoppineiden keskuudessa. Argumentteja on esitetty puolesta ja vastaan, eikä *jura novit curia* -periaatteen asema välimiesmenettelyssä Suomessa ole siis ratkaisunkaan antamisen jälkeen täysin selkeä.

Hemmon mukaan lakia ja siihen rinnastuvia yleisiä periaatteita voidaan ilman epäilystä soveltaa, vaikka asianosaiset eivät olisi menettelyn aikana nostaneet niitä esiin. Hemmon mukaan KKO:n lausuma *oikeudellista näkökohdista* voidaan ymmärtää siten, että välimiehillä on osittain vapaus kehittää asiaan vaikuttavaa oikeudellista argumentaatiota välitystuomiossaan ilman, että sillä on suoraa sidonnaisuutta asianosaisten argumentaatioon.²⁰⁷

Myös Cordero-Moss katsoo yleisesti kansainvälistä välimiesmenettelyä käsittelevässä artikkelissaan, ettei välimiestuomioistuin ole sidottu asianosaisten tosiseikkoja koskevaan argumentaatioon, kuten aikaisemmin on todettu. Hän myös toteaa, että kysymykset välimiesoikeuden tutkimisoikeuden ulottuvuudesta ja asianosaisten kuulemisesta tulee pitää erillään ja katsoo, että lisäkuulemiset voivat olla tarpeellisia, mikäli välimiesten näkemyksen mukaan oikeustositseikkoja koskevan argumentaation johdosta voi olla tarpeen esittää uusia todisteita.²⁰⁸

Virolainen puolestaan on sitä mieltä, että Korkein oikeus on sivuuttanut ratkaisussa tyystin väittämistäakkaa koskevat perusasiat ja hän on toisella kannalla Korkeimman oikeuden enemmistön kanssa. Virolaisen mukaan Korkein oikeus ei ole huomionut asianosaisten esittämien tosiseikkojen esittämistarkoitusta vastoin väittämistäakan edellytystä. Välimiehet eivät enemmistön mielestä olleet sidottuja asianosaisten esittämiin oikeudellisiin näkökohtiin. Tämän lisäksi Virolainen katsoo, ettei sovittelussa ole kyse vain lainsoveltamisesta *jura novit curia* -periaatteen mukaisesti, kuten Korkeimman oikeuden perusteluista voitaisiin ymmärtää. Perusteluiden mukaan sopimusta voidaan nimittäin OikTL 36 §:n perusteella *joissakin tilanteissa* sovitella, vaikka asianosainen ei ole nimenomaisesti vedonnut kohtuuttomuuteen. Virolaisen mukaan sopimuksen sovittelu olisi edellyttänyt, että asianosaiset olisivat

²⁰⁷ Hemmo 2008, s. 1072.

²⁰⁸ Cordero-Moss 2006, s. 20, 27, 28.

vedonneet sen kohtuuttomuuteen ja konkreettisiin tosiseikkoihin, jotka ilmentävät sitä.²⁰⁹

Virolainen myös toteaa, että perustelut ovat *aika muodolliset* ja Korkein oikeus näyttää *haluavan julistaa jonkinlaista omaa ja uutta oikeuttaan* ilman perusteluita. Virolainen kritisoi väittämistaakkaa ja prosessijohtoa koskevien puutteiden sivuttamista, sillä ne itsessään muodostaisivat hänen mukaansa välimiesmenettelylain mukaiset kumoamisperusteet. Erityisesti tapauksen kannalta keskeisen väittämistaakan sivuuttaminen enemmistön perusteluissa antaa Virolaisen mukaan väärän kuvan siitä, mistä moitekanteessa oli ylipäättään kyse.²¹⁰

Virolaisen mukaan enemmistön perusteluissa ei ole tuotu esiin oikeuslähteitä, joihin perusteluiden kannanotot perustuvat. Hänen mukaansa enemmistö on myös sekoittanut *jura novit curia* -periaatteen, jonka perusteella välimiehet voivat soveltaa viran puolesta oikeussääntöjä olematta sidottuja asianosaisten vaatimuksiin ja näkemyksiin, väittämistaakan kanssa, jonka johdosta välimiesoikeus voi soveltaa oikeussääntöjä vain niihin konkreettisiin tosiseikkoihin, joihin asianosaiset ovat nimenomaisesti vedonneet. Virolainen katsookin, että väittämistaakan johdosta välimiesoikeus ei olisi saanut perustaa ratkaisua sopimuskohtaan kohtuuttomuuteen, sillä kantaja ei ollut vedonnut konkreettisiin tosiseikkoihin, jotka olisivat tarkoittaneet kohtuuttomuutta.²¹¹

Waselius ja Jussila ovat samalla linjalla, eikä Korkeimman oikeuden enemmistön perustelut väittämistaakan osalta ole heidän näkemyksensä mukaan täysin vakuuttavat vaan he ovat samaa mieltä eri mieltä olleen oikeusneuvos Aarnion kanssa. Kantaja ei ollut tuonut esiin ratkaisun kannalta relevantteja tosiseikkoja, mistä johtuen väittämistaakan asettamat vaatimukset eivät olleet täyttyneet. Korkeimman oikeuden enemmistön näkökanta vaatii väittämistaakan joustavaa tulkintaa, eli se asettaisi väittämistaakalle löysemmät vaatimukset välimiesmenettelyssä kuin tuomioistuinmenettelyssä.²¹² On hyvä huomata, että puhuttaessa väittämistaakan

²⁰⁹ Virolainen 2009, s. 695, 697.

²¹⁰ Virolainen 2009, s. 694.

²¹¹ Virolainen 2009, s. 695-696.

²¹² Waselius - Jussila 2011, 725-726.

täytymisestä, ei tällöin kyse ole varsinaisesti jura novit curia -periaatteen soveltamisesta vaan siitä, että ratkaisu on perustettu muihin oikeustositseikkoihin, kuin mitä on esitetty.

Waselius ja Jussila huomauttavat, että tapauksessa KKO 2008:77 Korkein oikeus ei ota suoraan kantaa, oliko OikTL 36 §:n soveltaminen väärin tai oikein sellaisenaan. Korkein oikeus arvioi vain oliko välimiesoikeuden ratkaisumenettely riittävän virheellistä välitystuomion kumoamiseksi. Vaikka virheellisyyskynnyksen ei tässä katsottu ylittyvän, johtaisi vaatimis- ja väittämistaakan rikkominen ja niistä johtuen kuulemisperiaatteen rikkominen välitystuomion kumoamiseen muutoin. On kuitenkin pidettävä myös mielessä, että ratkaisu käsitteli pohjoismaisessa oikeusjärjestyksessä erityisessä asemassa olevaa sovittelupykälää²¹³, mistä johtuen liian pitkälle meneviä yleistyksiä väittämis- ja vaatimistaakan osalta välimiesmenettelyssä ei ratkaisun perusteella tulisi tehdä.²¹⁴

Virolaisen mukaan välimiesoikeus on laiminlyönyt varata asianosaisille tilaisuuden ajaa asiaansa, kun se on soveltanut OikTL 36 §:ää ilman, että se on kuullut asianosaisia. Vastaaja ei siten ole voinut varautua oikeussäännön soveltamiseen. Korkeimman oikeuden enemmistö oli kuitenkin sitä mieltä, että vastaajalla olisi ollut mahdollisuus lausua menettelyn aikana kaikista seikoista, jotka saattavat johtaa kohtuullistamiseen ja että vastaaja oli myös viitannut menettelyn aikana kohtuunäkökohtiin. Enemmistö ei siten pitänyt ratkaisua asianosaisten kannalta yllättävänä eikä katsonut, että

²¹³ Korkein oikeus on käsitellyt tapauksia, joissa oikeustointa on kohtuullistettu viran puolesta myös ratkaisuisissa KKO 1990:148 ja KKO 2009:10. Vaikka ratkaisut koskivat oikeustoimen kohtuullistamista tuomioistuinmenettelyssä, voidaan Korkeimman oikeuden perusteluista hakea tukea ratkaisun KKO 2008:77 tarkasteluun kohtuullistamissäännöksen erityisaseman suhteen. Myös ratkaisuisissa KKO 1990:148 ja KKO 2009:10, kuten ratkaisussa KKO 2008:77, Korkein oikeus on arvioinut OikTL 36 §:n osalta vaatimis- ja väittämistaakan täyttyvän ilman suoraa viittausta pykälään. Riittää, että kohtuullistamista tarkoittavat tekijät ovat olleet menettelyssä esillä. Välimiesmenettelyä koskevassa ratkaisussa KKO 2008:77 Korkein oikeus on ottanut vastaavan linjan, kuin tuomioistuinmenettelyä käsittelevissä ratkaisuisissa.

Kohtuullistamisessa on kuitenkin kyse erityisessä asemassa pohjoismaisessa oikeusjärjestyksessä erityisessä asemassa olevasta OikTL 36 §:n ilmentävästä sovittelupykälästä, mistä johtuen liian pitkälle meneviä yleistyksiä väittämis- ja vaatimistaakan tai jura novit curia -periaatteen soveltuvuuden osalta ei ratkaisun perusteella tulisi tehdä. Voidaankin pohtia onko Korkeimman oikeuden ollut tarkoitus ratkaisussa KKO 2008:77 lähinnä vahvistaa kohtuullistamisen erityinen asema välimiesmenettelyssä. Tutkielman fokukselta johtuen, jätän kuitenkin nämä ratkaisut ja tämän pohdinnan vain maininnan tasolle.

²¹⁴ Waselius - Jussila 2011, s. 726.

välimiesoikeus olisi laiminlyönyt velvollisuuden varata asianosaiselle tilaisuus ajaa asiaansa. Virolainen kuitenkin painottaa kohtuullisuudesta puhumisen ja sopimuskohdan kohtuullistamisen eroa, sekä väittämistaakasta johtuvaa subjektiivista velvollisuutta vedota nimenomaan sopimuskohdan kohtuuttomuuteen. Hänen mukaansa välimiesten olisikin pitänyt vähintään kysely- ja informaatio-oikeuttaan käyttäen tuoda asianosaisille esiin oikeussäännön mahdollinen soveltaminen ja varata heille tilaisuus lausua asiasta ennen ratkaisun antamista. Vaikka kyse olisi siis ollut vain *jura novit curia* -periaatteen soveltamisesta, kuten Korkein oikeus asian on nähnyt, olisi välimiesoikeuden tullut varata asianosaisille tilaisuus lausua oikeussäännön soveltamisesta ennen ratkaisun antamista. Tästä johtuen Virolaisen mukaan välimiehet ovat laiminlyöneet prosessinjohtovelvollisuutensa menettelyssä.²¹⁵

Ratkaisu koskettaa *jura novit curia* -periaatteen soveltamisen ja vaatimis- ja väittämistaakan rajapintaa. Korkeimman oikeuden enemmistö toteaa, ettei välimiesoikeus ole sidottu asianosaisten oikeudellisiin näkemyksiin, mutta suurempaa selvyyttä tähän perusteluissa ei tuoda. Auki jää kuitenkin kysymys siitä, vastaako *jura novit curia* -periaatteen sisältö välimiesmenettelyssä periaatteen soveltamista tuomioistuinmenettelyssä. Waselius ja Jussilla toteavat, että periaatteen katsotaan olevan voimassa Suomessa myös välimiesmenettelyssä, mutta kansainvälisessä välimiesmenettelyssä välimiesten tulisi olla rajoittuneempia uusien oikeussääntöjen ottamisesta menettelyyn omasta aloitteestaan. Periaatetta ei myöskään voi venyttää liikaa, jottei vaatimis- ja väittämistaakan asettamia rajoitteita, eikä asianosaisten tilaisuutta ajaa asiaansa rikota. Periaatteesta johtuen välimiesoikeuden tulee varata asianosaisille mahdollisuus lausua näkemyksensä uusista oikeussäännöistä ja niiden soveltamisesta ja varmistua, ettei ratkaisu tule asianosaisille yllätyksenä. Muutoin on riski, että välimiesoikeus voi tuomita muuta kuin mitä asianosaiset ovat vaatineet tai perustaa ratkaisun muuhun kuin mitä on väitetty. Kuten voidaan nähdä, ei rajanveto vaatimis- ja väittämistaakan ja *jura novit curia* -periaatteen välillä ole selkeä, mutta välimiesoikeus voi toimillaan välttää välitystuomion kumoamisen virheellisen menettelyn johdosta.²¹⁶

²¹⁵ Virolainen 2009, s. 699-700.

²¹⁶ Waselius - Jussila 2011, s. 728-730.

On hyvä huomata, että Korkein oikeus käytännössä vahvisti *jura novit curia* -periaatteen olemassa olon välimiesmenettelylain alaisissa välimiesmenettelyissä, vaikka kyseessä oli kansainvälinen välimiesmenettely eikä kumpikaan asianosaisista ollut suomalainen.²¹⁷ Vuoden 2008 jälkeen Korkein oikeus ei kuitenkaan ole ottanut suoraan kantaa *jura novit curia* -periaatteen soveltuvuuteen välimiesmenettelyssä, eikä yhden, varsinkaan näin kiistanalaisen, ratkaisun perusteella näkemykseni mukaan voida yleistävästi todeta periaatteen soveltuvan aina välimiesmenettelyyn.

Mielestäni, yllä esitetty huomioon ottaen, Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksen KKO 2008:77 perusteella ei voida todeta yksiselitteisesti *jura novit curia* -periaatteen voimassaoloa välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä. Ratkaisu, ja ennen kaikkea sen saama kritiikki, lähinnä paljastaa *jura novit curia* -periaatteen sisällön epäselvän tilan välimiesmenettelyissä. Ratkaisun ja sitä koskevien argumenttien perusteella voidaan kuitenkin nähdä, että periaatteen soveltaminen lienee mahdollista myös välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä, mutta sen käyttöä rajoittavat useat tekijät. Periaatteen soveltaminen altistaakin välimiesoikeuden antaman ratkaisun moitekanteille ja jo siitä johtuen tulisi sen soveltamista harkita tarkoin. Lisäksi, kun otetaan huomioon välimiesmenettelyn asianosaisten sopimukseen perustuva luonne, tulisi vallitsevassa oikeustilassa mielestäni *jura novit curia* -periaatetta soveltaa välimiesmenettelyssä lähtökohtaisesti vain, mikäli sen soveltamisen mahdollisuudesta on nimenomaisesti sovittu tai sen soveltamiseen on erityisen painavia syitä, kuten pakottava lainsäädäntö.

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2008:77 vahvistaa kuitenkin yleisesti vallitsevaa välitystuomion lopullisuuden asemaa.²¹⁸ Oikeudet ovat haluttomia kumoamaan välitystuomioita, sillä välitystuomion on tarkoitus olla lopullinen ratkaisu, jonka asianosaiset ovat hyväksyneet suostumalla välimiesmenettelyyn.

Oikeuskäytäntöä vasten arvioiden voitaisiin kuitenkin yleistää, että *jura novit curia* -periaatteen soveltamiseen välimiesmenettelyssä riittää, että sovellettua oikeussääntöä tarkoittavat tekijät ovat olleet menettelyssä esillä. Vaikka oikeussääntöä ei olisi suoraan

²¹⁷ Danielsson 2013, s. 150; Ks. Knuts 2011, s. 677.

²¹⁸ Waselius - Jussila 2011, s. 730.

käsitelty täyttyy kontradiktorisen periaatteen, vaatimis- ja väittämistaakan ja ennakoitavuusvaatimuksen asettamat edellytykset jura novit curia -periaatteen soveltamiselle, kunhan oikeussäännön soveltaminen on ollut selkeästi nähtävissä menettelyn aikana molempien asianosaisten näkökulmasta. Tämä yleistys lienee silti yksinään liian suorasukainen, sillä avoimeksi jää, milloin voidaan katsoa, että edellytykset periaatteen soveltamiselle ovat täyttyneet.

Apua sen arvioimiseen, soveltuuko jura novit curia -periaate välimiesmenettelyyn ylipäätään ja sen soveltamisen rajojen määrittämiseen, voidaan hakea muissa maissa annetuista periaatteen soveltamista koskevista ratkaisuksista, sillä Suomessa asiasta ei ole saatu yksiselitteistä ja oikeusoppineiden keskuudessa hyväksytyä varmistusta lainsäätäjän tai tuomioistuimen toimesta. Nostankin esiin seuraavassa alaluvussa ratkaisuja, joissa jura novit curia -periaatteen soveltaminen välimiesmenettelyssä on ollut yleisessä tuomioistuimessa arvioitavana Ruotsissa ja Sveitsissä.

5.3 Oikeuskäytäntö Ruotsissa ja Sveitsissä

Jura novit curia -periaate on ollut arvioinnin kohteena yleisissä tuomioistuimissa myös muualla kuin Suomessa. Verratessa eri maiden suhtautumista välitystuomioiden kumoamiseen tai pysyttämiseen on tärkeää pitää mielessä, että perusteet tuomioille vaihtelevat lainkäyttöalueittain. Kuitenkin suurimman osan lainkäyttöalueista kansalliset välimiesmenettelylait pitävät sisällään essentialisilta osilta samat perusteet välitystuomion kumoamiselle. Tästä johtuen kansainvälinen vertailu on mahdollista ja sen avulla voidaan tehdä rajausta yleisestä suhtautumisesta jura novit curia -periaatteeseen välimiesmenettelyssä.²¹⁹

Olen nostanut esille ruotsalaisia ja sveitsiläisiä oikeustapauksia jo tutkielmani aikaisemmissa osioissa ja seuraavaksi pyrin tuomaan esiin niissä esiin nousseita linjoja ja piirteitä, jotka voivat auttaa pohdintaa siitä, miten jura novit curia -periaatteeseen tulisi suhtautua Suomen välimiesmenettelylain mukaisia välimiesmenettelyissä.

²¹⁹ Knuts 2012, s. 678.

Kuten aikaisemmin on todettu, Sveitsin korkein oikeus on vahvistanut useaan otteeseen *jura novit curia* -periaatteen soveltumisen Sveitsissä käytäviin välimiesmenettelyihin. Ratkaisussa *X. SA v. Y.SA* korkein oikeus katsoi, että välimiesoikeus oli soveltanut sallitusti *jura novit curia* -periaatetta välimiesmenettelyssä, kun se sivuutti sopimuksen ehdot, sillä ne olivat soveltuvan lain, eli Sveitsin lain, vastaisia. Kuten Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:77 myös Sveitsin korkeimman oikeuden ratkaisussa *X. SA v. Y.SA* korkein oikeus pysytti välitystuomion, vaikka välimiesoikeus oli soveltanut *jura novit curia* -periaatetta ja soveltanut riitaan oikeussääntöä, johon kumpikaan asianosaisista ei nimenomaisesti ollut vedonnut.

Huomion arvoista on, että korkein oikeus mainitsi perusteluissaan, ettei oikeussäännön soveltaminen voinut tulla yllätyksenä asianosaisille, samoin kuin Korkein oikeus totesi ratkaisun KKO 2008:77 perusteluissa. Yllätyselementti on muutoinkin vahvassa roolissa sveitsiläisessä oikeuskäytännössä ja myös Suomessa se on tuotu esiin useissa ratkaisuissa. Sveitsin korkeimman oikeuden linjauksia tarkastelemalla voidaankin käyttää apuja pohdittaessa, miten *jura novit curia* -periaatteen soveltamisessa voidaan varmistaa sen ennakoitavuus.

Ruotsin Svean hovioikeuden ratkaisussa T 8090-99 vuodelta 2000 oli kyse välitystuomion kumoamisen arvioinnista. Välimiehet olivat kotimaisessa välitystuomiossa soveltaneet Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisua, johon kumpikaan asianosaisista ei ollut vedonnut. Yleisessä tuomioistuimessa arvioitavana oli, oliko korkeimman oikeuden ratkaisun soveltaminen tullut yllätyksenä asianosaisille. Muutoksenhakutuomioistuin pysytti ensimmäisen asteen tuomioistuimen ratkaisun, jonka mukaan oikeussäännön soveltaminen ei ole tullut asianosaisille yllätyksenä siten, että se muodostaisi kumoamisperusteen. Välimiehillä oli siten oikeus soveltaa *jura novit curia* -periaatetta menettelyssä. On kuitenkin hyvä huomata, että sovellettu korkeimman oikeuden päätös oli ollut esillä pääkäsitelyssä.²²⁰

Tapauksessa tulee esiin yllätyselementin ja siihen liittyvän kontradiktorisen periaatteen merkitys *jura novit curia* -periaatteen soveltamisessa välimiesmenettelyssä. Koska sovellettu oikeuslähde oli ollut menettelyssä esillä ja siten asianosaiset olisivat voineet

²²⁰ Gustafson v. Länsförsäkringar, Svea Hovrätt, nro T 8090-99. Kts. Hobér 2011, s. 317.

kommentoida sitä, ei oikeuslähteen soveltaminen voinut tulla yllätyksenä asianosaisille. Nämä seikat ovat näkyvässä roolissa myös suomalaisissa tuomioissa. Mikäli välimiesoikeuden soveltamat oikeussäännöt ovat olleet esillä menettelyn aikana, tuskin voidaan katsoa, että niiden soveltaminen olisi ollut yllättävää siten, että se täyttäisi kumoamiskynnyksen.

Edes civil law -järjestelmät eivät ole kuitenkaan jura novit curia -periaatteen soveltumisesta välimiesmenettelyyn yksimielisiä.²²¹ Tästä johtuen muiden maiden oikeuskäytännöstä ja muusta oikeudellisesta materiaalista voidaan ottaa vain tukea arvioitaessa periaatteen käyttöalaa välimiesmenettelylain mukaisissa välimiesmenettelyissä. Giovanniin näkemyksen mukaan ainakin yleisesti civil law järjestelmissä jura novit curia -periaate soveltuu välimiesmenettelyyn ja välimiehet voivat soveltaa ratkaisussaan oikeussääntöjä, joihin asianosaiset eivät ole vedonneet, esitettyjen tosiseikkojen pohjalta. Giovanni kuitenkin huomauttaa, että eri maiden oikeustapausten pohjalta voidaan todeta, että asianosaisten oikeus tulla kuulluksi on selvästi korkeampi uusien oikeussääntöjä sovellettaessa kuin silloin, kun välimiehet arvioivat puhtaasti vain tosiseikkoja.²²²

6 Tutkimustulokset

Lähtökohtaisesti jura novit curia -periaate soveltuu niin kotimaisiin kuin kansainvälisiin välimiesmenettelylain mukaisiin välimiesmenettelyihin, mutta sen sisältö välimiesmenettelyssä on jokseenkin epäselvä ja useat seikat rajoittavat sen soveltamista. Erityisesti kansainvälisessä välimiesmenettelyssä jura novit curia -periaatteen soveltamiseen tulee suhtautua varovaisesti, sillä kun osapuolet tulevat eri oikeuskulttuureista ei sovellettavan lain tai muiden oikeusohjeiden ja periaatteiden sisältö ole välttämättä asianosaisille ennestään tuttu.²²³

²²¹ Giovanni 2010, s. 504.

²²² Giovanni 2010, s. 504.

²²³ Danielsson tuo alaviitteessään (Danielsson 2013, s. 151, viite 71.) esiin myös mielestäni hyvän tarkennuksen jura novit curia -periaatteen soveltamisalan arviointiin, sillä mikäli katsottaisiin, että periaate soveltuu kotimaisissa välimiesmenettelyissä, mutta ei kansainvälisissä tai rajoittuneemmin kansainvälisissä, tulee määriteltäväksi vielä kotimaisen ja kansainvälisen välimiesmenettelyn rajat. Onko menettely kansainvälinen, jos yhden osapuolen asiamies on ulkomaalainen, vaikka muut olisivat

Raa'asti linjattuna tämän tutkimusaineiston ja tapauksista kirjoitettujen julkaisujen perusteella voidaankin mielestäni vetää muutamia selkeitä linjoja hyväksyttävälle jura novit curia -periaatteen soveltamiselle. Yllätyselementin välttäminen saa keskeisen aseman. Se saa perustansa yleisprosessuaalisesta periaatteesta, jonka mukaan asianosaisille tulee varata tilaisuus ajaa asiaansa, mistä johtuen ratkaisu ei saa tulla asianosaisille yllätyksenä. Välimiesten tulee siis ottaa huomioon jura novit curia -periaatetta soveltaessaan asianosaiset ja heidän oletettava tietämyksensä asiaan mahdollisesti sovellettavista oikeussäännöistä. Välimiesten tulee ottaa huomioon myös asianosaisten esittämät oikeustositteikat ja vaatimukset ja pysyä niiden rajoissa. Prosessijohdossaan välimiesten tulee toimia asianosaisten etu edellä ja ottaa kaikessa toiminnassaan asianosaisten menettelylle asettamat raamit huomioon.

Tiivistetysti jura novit curia -periaatteen soveltuvuutta tulee tarkastella siis ainakin seuraavista näkökulmista. Ensinnäkin, asianosaiset voivat sopia haluamallaan tavalla menettelyn raamit, sillä toisin kuin tuomioistuimen menettelyssä, on välimiesmenettelyssä asianosaisten rooli korostunut. Väilyssopimus onkin siis lähtökohtana sen arvioimiselle, voiko periaatetta ylipäätään soveltaa ja sen avulla voidaan myös arvioida, kuinka aktiivista prosessijohtoa asianosaiset odottavat välimiehiltä. Toiseksi, välimiesmenettelyssä sovellettava laki tai institutionaaliset säännöt määrittävät osaltaan jura novit curia -periaatteen soveltamisen mahdollisuutta. Kolmanneksi, pakottava prosessiperiaate kontradiktoriaalinen periaate on otettava huomioon ennen jura novit curia -periaatteen soveltamisesta. Sen johdosta välimiesten on varattava asianosaisille tilaisuus ajaa asiaansa ja lähtökohtaisesti kuultava heitä ennen uuden oikeussäännön soveltamista ratkaisussaan. Neljänneksi, prosessijohdon näkökulmasta välimiesten on otettava lisäksi huomioon tasapuolisuuden ja joutuisuuden näkökohdat periaatteen soveltamisen kannalta. Viidenneksi, väittämisen- ja vaatimistaakka määrittävät lähtökohtaisesti sen mitä ja millä perusteella välimiehet voivat tuomita. Niiden suhde jura novit curia -periaatteeseen onkin osoittautunut hiukan epäselväksi suomalaisessa välimiesmenettelyssä. Viimeisenä ja kaikkia edeltäviä yhdistävänä tekijänä, välimiesten tulee varmistua ennen jura novit curia -periaatteen soveltamista, ettei ratkaisu tule asianosaisille yllätyksenä, eli että ennakoitavuusvaatimus täyttyy. Jura novit curia -

suomalaisia? Tämän rajauksen tarkemman tarkastelun jätin kuitenkin tutkielmani ulkopuolelle sen rajallisen pituuden johdosta.

periaatteen soveltuvuutta arvioitaessa yllätyslementti vaikuttaakin olevan korostuneessa roolissa ja lähes kaikki sen soveltamiseen vaikuttavat tekijät voidaan sitoa ennakoitavuusvaatimukseen. Kaikki nämä seikat huomioon ottaen välimiesten on menettelyssä ja ratkaisussa pyrittävä varmistamaan välitystuomion pysyvyys.

Jura novit curia -periaatteen soveltavuutta pohdittaessa voidaan kuitenkin mielestäni myös miettiä, sotiiko se välimiesmenettelyn luonnetta vastaan, joka perustuu siihen, että asianosaiset saavat sopia menettelystä. Toisaalta välimiehille annettu asianosaisten toimesta tuomarin rooli riidan ratkaisija, jolloin periaatteen soveltaminen voitaisiin katsoa rooliin luonnollisesti kuuluvana.

Näkemykseni on, että jura novit curia -periaate näyttäisi lähtökohtaisesti soveltuvan kotimaisiin välimiesmenettelyihin, sillä periaate on tällöin osapuolille tuttu ja asianosaiset osaavat huomioida sen soveltamisen mahdollisuuden asianajossaan. Periaatteessa edellytykset on olemassa myös periaatteen soveltumiseen kansainväliseen välimiesmenettelyyn, mutta erityisesti kansainvälisissä menettelyissä on kiinnitettävä huomiota periaatteen käyttöä rajoittaviin tekijöihin ja niiden toteutumiseen prosessissa. Välitystuomio ei saa tulla asianosaisille yllätyksenä.

Osapuolten tausta vaikuttaakin mielestäni merkittävästi periaatteen soveltuvuuden arviointiin, sillä koska ratkaisu ei saa olla yllättävä asianosaisille, ei voida automaattisesti olettaa, että ulkomaiset osapuolet tuntevat periaatteen sisällön ainakaan täysin saman sisältöisenä kuin se Suomessa nähdään. Toisaalta, jos asianosaisille on kerrottu periaatteen soveltamisen mahdollisuudesta eikä sitä ole välityssopimuksessa rajattu menettelyn ulkopuolelle ja soveltamiseen vaikuttavat eri elementit on otettu huomioon, vaikuttaisi periaatteen soveltaminen sinällään olevan linjassa välimiesmenettelylain ja vallitsevan oikeustilan kanssa.

Asianosaisten näkökulmasta tarkasteltuna jura novit curia -periaatteen soveltamiseen liittyvä arvaamattomuus tulisi kuitenkin mielestäni saada olemattomaksi. Jura novit curia -periaatteen soveltuvuus välimiesmenettelyyn vaatisikin Korkeimman oikeuden tuoretta linjausta pikimmiten niin kotimaisten kuin kansainvälistenkin välimiesmenettelyjen osalta.